

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
The Learning Organization Development of Temple and Community in
Phetchabun Province

โดย

พระครูประโชติพัชรพงศ์

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมืองเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2561

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761187

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
The Learning Organization Development of Temple and Community in
Phetchabun Province

โดย

พระครูประโชติพัชรพงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ่อบุณผาเมืองเพชรบูรณ์

พ.ศ. 2561

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761187

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Learning Organization Development of Temple and Community in
Phetchabun Province

BY

Phrakru Prachotpatcharapong
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Phokhunphamuang Buddhist College

B.E.2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761187

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
ผู้วิจัย:	พระครูประโชติพัชรพงศ์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมืองเพชรบูรณ์
ปีงบประมาณ:	2561
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) ศึกษาแนวความคิดการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนจำนวน 500 คน และระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ออกเป็น 4 กลุ่ม รวม 48 คนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลจากการศึกษาพบว่า แนวความคิดจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้โดยเฉพาะ ศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมากทำให้มีผู้มองศาสนาในแง่ต่างๆ ทั้งในแง่ดีหรือแง่บวก และในแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พุทธศาสนาก็ยังนับว่ามีอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่มาก ในจิตใจของคนไทย และแสดงออกมาในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี นิธิย ศิลปวัฒนธรรม หรือความเมตตาปรานี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็น ลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาจึงถือว่าสังคมไทย ก็คือสังคมพุทธนั่นเอง ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ พระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา และกิจกรรมทางโลก พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาที่ขาดเสียไม่ได้ ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้

ให้ทำนាំให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจ ศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมรักษาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย

2. สภาพการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สืบเนื่องมาจากผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและรวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสาร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ปัญหา 6 ด้าน คือ 1) ด้านสภาพแวดล้อม 2) ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม 3) สื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 4) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 5) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ 6) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมามากมาย

3. รูปแบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ด้านสภาพแวดล้อม 2) ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม 3) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 4) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 5) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ 6) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม หลักพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

Research Title: The Learning Organization Development of Temple and Community in Phetchabun Province

Researchers: Phrakru Prachotpatcharapong

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
Phokhunphamuang Buddhist College.

Fiscal Year: B.E. 2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This research has 3 objectives which are 1) to study the concept of temples and communities as a learning source. 2) to study the development of a learning organization of temples and communities in Phetchabun Province. 3) To propose a model for the development of learning organizations of temples and communities in Phetchabun Province. By using Mixed Methods Research, divided into 2 phases: Phase 1 the quantitative research which the sample consisted of monks, academics and people total 500, and Phase 2 the qualitative Research by interviewing 4 groups with a total of 48 people. The research instrument was a questionnaire and interview forms. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, multiple regression analysis and content analysis.

The results of the study showed that the concept of temples and communities as a source of learning, especially the art-cultural of Buddhism will be affected by social changes, economic and very politically, causing people to look at religion in various terms either optimistic or positive and even pessimistic or negative. But Buddhism still has a lot of artistic and cultural influence in the minds of Thai people and displayed in the form of archaeological sites, antiques, traditions, habits, arts-culture or compassion and generosity. These things may be called characteristics that exist in Thai society; which is a characteristic of Buddhism, therefore, it is

considered that Thai society is a Buddhist society. The person who has played an important role in pushing Thai society to be a Buddhist society from the past to the present is monks. Therefore, the Sangha Institute is a very important institute tradition. Monks from the past to the present play an important role in the way of life of most Thai Buddhists both in morality and worldly activities. The monks are one of the three rattas, namely the Buddha, Dharma and the monks as the representative of the Lord Buddha; is an indispensable Buddhist institution. In the daily lives of Buddhists. Aside from being a reliance on the mind moral guidance by pointing it out and showing it and is an institution that provides religious services and ordinances. Monks also promote, preserve, preserve arts-cultural and provide other services that the government mechanism does not provide in all services; it also helps to strengthen the mechanisms of the government to achieve its goals and also help the society in various ways.

2. The state of development is a learning organization of temples and communities in Phetchabun province due to the impact of economic and social development under globalization. Which is both diverse and quick to receive information, causing an imbalance in the development of a learning organization of temples and communities in Phetchabun Province; The problems are 6 aspects : 1) Environment. 2) Buddhism ordinances / rituals. 3) Art-cultural promotion media. 4) Art-cultural learning source. 5) Academic activities for art and culture promotion. 6) Art-cultural network. Resulting in many different social problems.

3. Model for the development of learning organizations of temples and communities in Phetchabun province. In order to carry out the arts and culture promotion work to achieve the objectives of the development, promotion and promotion of arts-cultures in 6 areas which are; 1) Environment. 2) Buddhism ordinances / rituals. 3) Art-cultural promotion media. 4) Art-cultural learning source. 5) Academic activities for art-culture promotion. 6) Art-cultural network. Buddhism is an important foundation of Thai art-culture because Thai people have been respecting Buddhism for a long time. And Buddhist principles in Buddhism Molded and absorbed in the Thai way became the foundation of Thai people's way of life in

every aspect including ways of life, languages, customs and traditions and morals; considered as a guideline for conduct for good behavior to behave in a way that creates good prosperity and mental stability, for the benefit of oneself and society, if people in the society deteriorate, believe in the principles of Buddhism; Buddhism will make it part of the promotion of art-culture.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์” ในครั้งนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย คณะผู้วิจัยกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณะกรรมการทุกท่านที่เมตตาให้คำแนะนำ และตรวจแก้ข้อบกพร่อง ทำให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณเครือข่ายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ในการทำวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกท่านที่มีส่วนช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

คุณงามความดีทั้งหลายที่เกิดจากงานวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอน้อมถวายแด่พระรัตนตรัย รวมถึงน้อมบูชาคุณบิดามารดา และผู้มีพระคุณทั้งหลาย

พระครูประโชติพัชรพงศ์

30 กันยายน 2562

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามของการวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	8
บทที่ 2 เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ	9
2.1.1 ความหมายของรูปแบบ.....	11
2.1.2 ประเภทของรูปแบบ.....	13
2.1.3 องค์ประกอบของรูปแบบ	16
2.1.4 การสร้างรูปแบบ	18
2.1.5 การพัฒนารูปแบบ.....	19
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	21
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้.....	23
2.3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้.....	23
2.3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้.....	26
2.3.3 วัตถุประสงค์การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้.....	27
2.3.4 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้.....	28

2.3.5	การจัดรูปแบบของแหล่งเรียนรู้.....	30
2.4	แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	32
2.4.1	แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	33
2.4.2	ความหมายของการจัดการความรู้.....	34
2.4.3	กระบวนการจัดการความรู้.....	37
2.4.4	การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา.....	39
2.4.5	วัดกับแหล่งการเรียนรู้.....	42
2.5	หลักการในการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ.....	45
2.5.1	ความหมายของชุมชน.....	45
2.5.2	ความหมายขององค์กรชุมชน.....	47
2.6	แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา.....	50
2.6.1	แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล.....	50
2.6.2	เป้าหมายของวัดในสมัยพุทธกาล.....	50
2.6.3	แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล.....	51
2.7	ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	51
2.7.1	ความหมายของวัฒนธรรม.....	51
2.7.2	องค์ประกอบของวัฒนธรรม.....	53
2.7.3	การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	55
2.7.4	รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	56
2.7.5	กระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	58
2.8	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	62
2.8.1	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านสังคม.....	63
2.8.2	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม.....	67
2.8.3	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ.....	72
2.8.4	วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี.....	74
2.9	ข้อมูลพื้นที่วิจัย.....	77
2.10	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	86
2.11	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	95
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	96
3.1	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	96

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	96
3.3 การพัฒนาคุณภาพของเครื่องมือ	97
3.3.1 การตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและแบบสอบถาม	97
3.3.2 การตรวจสอบความเชื่อมั่น.....	98
3.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	99
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	101
4.1 สภาพการจัดแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์	101
4.2 องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์	106
4.3 รูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์	109
4.4 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)	129
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	136
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	136
5.2 อภิปรายผล	139
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	152
บรรณานุกรม.....	155
ภาคผนวก.....	168
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย	169
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ.....	174
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	176
ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	179
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย	181
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	183
ประวัติผู้วิจัย	186

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1	ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยรวมและรายด้าน 98
4.1	ผลการทดสอบตามกรอบแนวคิด..... 101
4.2	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม 102
4.3	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพ การจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการให้ ความรู้..... 103
4.4	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพ การจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการจัด กิจกรรม 104
4.5	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพ การจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเผยแพร่ 105
4.6	ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพ การจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านส่งเสริม การมีส่วนร่วม 105

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	พระวินัยปิฎก		ภาษา
	=	ชื่อคัมภีร์	
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก		ภาษา
	=	ชื่อคัมภีร์	
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ชา. (ไทย)	=		(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมอบภาระหน้าที่สำคัญในการดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติในวัด โดยพระพุทธองค์ทรงได้อนุญาตให้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังในเรื่องราวของ พระปิลินทวัจฉะ¹ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ท่านพระปิลินทวัจฉะประสงค์จะหาที่เร้นจึงให้ภิกษุทั้งหลายหาความสะอาดเฝ้าเขาในกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารต้องการถวายคนวัดเพื่อช่วยหาความสะอาดเฝ้าเขา ต่อมาท่านพระปิลินทวัจฉะได้กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐ มีพระราชประสงค์จะถวายคนวัดข้าพระองค์ จะพึงปฏิบัติอย่างไร” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้มีคนงานวัด”²

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติของ พระพุทธศาสนานี้ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นถ้าเป็นวัดเล็กมีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดตามพระธรรมวินัยด้วยตนเอง หากวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุอาวุโสเป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในแต่ละกุฏิอีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัดใหญ่มีภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มักจะแบ่งการปกครองภายในวัดออกเป็นคณะ ในคณะหนึ่งมีพระภิกษุอาวุโส หรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแบ่งกันไปดูแล นั่นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนสมบัติใน พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งศาสนาสสมบัติในอดีตนั้น ต่อมาเมื่อวันเวลาผ่านไปจึงเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งอยู่ในวัด นั่นเอง

---

¹ วิ.ม. (ไทย) 2/270/63.

² วิ.ม. (ไทย) 5/270/64.

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บ่งชี้ชัดว่าพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาทุกยุคทุกสมัยของสยามประเทศ ประชาชนชาวไทยนับถือและมีศรัทธาความเชื่อและถือประเพณีปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธธรรมอันดีงามและเป็นรากเหง้าฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทยตลอดมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักสำคัญเป็นอย่างยิ่งของวิถีชีวิตชาวไทย รวมทั้งเป็นบ่อเกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยมแบบไทยตามมา พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักอันสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจ และสร้างความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนไทยทั้งชาติสร้างความสงบสุขความเจริญเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติไทยสืบต่อมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูรธ ฺปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย การถืออย่างนี้ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เพราะพระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ³

พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยถือว่า วัดคือศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรม เพราะวัดนอกจากจะเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว วัดเป็นแหล่งพิธีกรรมประจำท้องถิ่น อันเป็นวัฒนธรรมคือมรดกของสังคมไทยในท้องถิ่น ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของเขาเอง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การที่มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ไปรวมอยู่ที่ศูนย์กลางคือวัดร่วมกัน อีกทั้งผลงานทางด้านศาสนวัตถุที่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสในอดีตที่มีความสามารถทางประติมากรรมก็ดี วิจิตรศิลป์ก็ดี โดยได้สร้างผลงานต่างๆ ไว้ในวัดเป็นศาสนวัตถุ ก็ถือเป็นผลงานทางสังคมท้องถิ่นทั้งสิ้น ประกอบกับประเทศไทยมีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้เป็นมรดกสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ทำให้ประเทศไทยมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด เอกลักษณ์ของขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดำรงมาเป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด ต่าง ๆ ของคนในสังคมที่ต้องรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของคนแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม รวมทั้งเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ภายใต้การปรับเปลี่ยนก็ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและความเชื่อถือศรัทธา รวมทั้งทัศนคติและค่านิยมของความเป็นไทยที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

จะเห็นได้ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งขอกซึ่งเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พระสงฆ์มีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึง

³ พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูรธ ฺปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2532), หน้า 1.

รับรู้ได้ การที่จะปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์หลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ จิตวิญญาณขนบธรรมเนียมที่สืบทอดรวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้นั้น จะต้องสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยลักษณะที่มีความสมดุลและปรับใช้ตามสถานภาพที่เป็นอยู่ลักษณะเฉพาะของทั้งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีระดับของความสำคัญที่แตกต่างกัน ในขณะที่บางแห่งมีคุณค่าความสำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ก็ยังมีแหล่งอื่นๆ ที่มีคุณค่าเพียงในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การสื่อความหมายต่างๆ จะต้องนำเสนอถึงความแตกต่างของระดับความสำคัญนี้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยวิธีการใช้สื่อรูปแบบการศึกษาและเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความเหมาะสมกิจกรรมการสื่อความหมายนี้จะต้องสนับสนุนให้สาธารณชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและให้ความร่วมมือช่วยเหลืออันจะส่งผลให้มรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมดำรงอยู่สืบต่อไป

การอนุรักษ์ส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมไทยมีปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ครั้งสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีการก่อตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2495 มีนโยบายมุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมอย่างสูง และอาจถือเป็นยุคของการรณรงค์เรื่องวัฒนธรรมเป็นยุคแรก จากนั้นความผันผวนทางการเมืองทำให้มีการเน้นนโยบายที่แตกต่างกันของผู้นำประเทศเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เริ่มเล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมอีกครั้ง และได้ก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อดูแลรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวในปี พ.ศ. 2522 จากนั้นงานวัฒนธรรมก็เป็นงานที่เด่นชัดขึ้น โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างชัดเจน⁴ ในเรื่องการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมนั้น องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทอันสำคัญต่อการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า “งานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุ และองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป”⁵

⁴ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2538 – 2540, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิลนาราการพิมพ์, 2537), หน้า 1.

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางวัฒนธรรม กับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, 2545), หน้า คำนำ.

ดังนั้น ในการพัฒนาส่งเสริมตลอดจนรักษาและการเรียนรู้คุณค่าศิลปวัฒนธรรมที่ดีไว้นั้น จำเป็นต้องมี กระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะทำให้ประชาชนได้ เข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรม มีทักษะ ทักษะคิด และพฤติกรรมที่ดั่งงามสามารถพัฒนา สร้างสรรค์และเลือกสรร นำวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สิ่งจำเป็นคือ การศึกษาเรียนรู้ที่ทำได้ทั้งได้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เข้าใจธรรมชาติของการ เปลี่ยนแปลง จะเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้อย่างถ่องแท้สามารถคิด จินตนาการ วิเคราะห์สถานการณ์และเร่งรีบหาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังรู้จักเลือกรับและเผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงและการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติได้เป็นอย่างดี

ปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นปัญหาใหญ่ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยมาก เป็นปัญหาที่มีขอบเขตกว้างสะสมมานานและละเอียดอ่อน ลักษณะของปัญหาเป็นเรื่องของการ เปลี่ยนแปลงที่เป็นวิวัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผลที่เกิดขึ้นก็ได้ถึงขั้นอันตรายหรือถึงขั้นวิกฤติเหมือนปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ แต่ถึงกระนั้น ก็นับได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดต้องเร่งรีบแก้ไข เพราะเป็นปัญหาที่ถูก ละเลยสะสมมานาน ทุกภาคส่วนควรตระหนักและให้ความสำคัญในการพัฒนางานอนุรักษ์และส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และต่อการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ

จากข้อมูลของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้กล่าวถึง การเสื่อมโทรมของแหล่ง โบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมเกิดลักษณะที่ เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” คือการเกิดวัฒนธรรมใหม่ เข้ามาทดแทนที่ของเก่า ดังนั้นใน ปัจจุบัน การตัดแปลงรื้อถอน หรือทำลายโบราณสถาน เกิดขึ้นเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการรับ อิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของ เก่า) ที่สังคมปัจจุบันคิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้าน ภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งโบราณสถานให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด⁶ ซึ่งสอดคล้องกับในปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทยกำลังถูกทอดทิ้งไป เนื่องจากการปล่อยปะละเลยในวัฒนธรรมตนเอง อิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามามีบทบาทแทน และตกอยู่ในภาวะกระแสทุนนิยม พาณิชยกรรม และวัตถุนิยม ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นไทยขาดความรักและความผูกพันกับ ท้องถิ่น การยอมรับในภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าไทยแต่เดิมมีน้อย ทุกวันนี้

⁶ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 40.

สังคมไทยได้หันไปรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการเลือกสรร กลั่นกรอง จนเกิดการซึมซับตัดแปลงละทิ้งวัฒนธรรมเดิมรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาเป็นของตน เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็สร้างค่านิยมและทัศนคติที่ขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ สภาพวิถีชีวิตไทยเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมถูกเบียดเบียนและเปลี่ยนแปลง นำมาซึ่งปัญหา ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม คุณธรรมและปัญหาต่างๆ อีกนานับการ ทั้งปัญหายาเสพติด อบายมุข ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถาบันครอบครัวขาดการยึดโยงสมาชิกในครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ความผูกพันและครอบครัวล่มสลายในที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างหนักอย่างหนัก คณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ วัดบางวัดมีการองค์กรแห่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้นโดยการจัดตั้งศูนย์การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งของวัดและภูมิปัญญาพื้นบ้านขึ้นภายในวัด และร่วมกับองค์กรรัฐ องค์กรเอกชน ตลอดจนประชาชนได้ร่วมกันรณรงค์ให้ช่วยกันส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นอีกด้วยแต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้มากนัก ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์และร่วมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความตระหนักดีว่า วัดและคณะสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำในการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม พึงควรมีแนวพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างจริงจัง โดยมีการพัฒนาด้านนโยบาย ด้านการส่งเสริม ด้านการสนับสนุน ด้านการสร้างมาตรฐาน และด้านการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และเชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นสู่สากล อันจะเป็นกลไกในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานพัฒนา เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างสรรค์ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานการพัฒนาองค์ความรู้ที่ดีขึ้น และเป็นองค์ประกอบที่มุ่งเน้นให้มีการอนุรักษ์ส่งเสริม สืบสาน พัฒนา เผยแพร่เอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกไทย ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งผลการศึกษาจักเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และนำไปปรับใช้ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ตลอดจนนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

1.2 คำถามของการวิจัย

- 1.2.1 การจัดการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ อย่างไร
- 1.2.2 องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ อย่างไร
- 1.2.3 เพื่อเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
- 1.3.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
- 1.3.3 เพื่อเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือ เอกสารหรือบทความอันสำคัญ ตลอดจนงานวิจัยและบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- 2) ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
- 3) ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำนวน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านธรรมชาติ 3) ด้านวัฒนธรรม 4) ด้านสังคม

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan⁷ ได้กลุ่มตัวอย่าง 500 คน สุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างไม่เป็นสัดส่วน (Non-Proportional Stratified Random Sampling) ประกอบด้วย เลือกแบบเจาะจงจากพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชน วัดและชุมชนในอำเภอหล่มสัก วัดโฆษา วัดศรีภูมิ ชุมชนตำบลบ้านตัว ชุมชนตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มเก่า วัดทุ่งธงชัย วัดศรีฐานปิยาราม ชุมชนวัดทุ่งธงชัย ชุมชนวังบาล จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยแบ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม รวม 48 คน

⁷ ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย Spss, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, 2552), หน้า 49.

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเวลาโดยเริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่ ตุลาคม พ.ศ. 2561 ถึง กันยายน พ.ศ. 2562 (ประจำปีงบประมาณ 2561)

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วัด หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนาที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล หมายถึงที่ดินและสิ่งก่อสร้างบนที่ดินนั้นด้วย

รูปแบบ หมายถึง รูปแบบการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ประกอบด้วยนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ควรจะมีในวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การใช้แหล่งเรียนรู้ หมายถึง การนำแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเองต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การนำสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากร และวัสดุในชุมชน รวมทั้งความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งาน เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้
- 2) ด้านธรรมชาติ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น พื้นที่ป่า พืชพันธุ์ไม้ สัตว์นานาชนิด ต้นน้ำลำธาร และแหล่งน้ำที่สำคัญ
- 3) ด้านวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และผ่านการกลั่นกรองจนสมาชิกในสังคมยอมรับยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีกระบวนการถ่ายทอดปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

4) ด้านสังคม หมายถึง การดำเนินชีวิตของชุมชนในอาชีพต่างๆ และการศึกษานอกสถานที่ในแหล่งต่างๆที่ชุมชนนั้นคิดประดิษฐ์หรือสร้างขึ้นอันจะใช้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในชุมชนนั้น

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

รายงานผลการศึกษาจากการวิจัยเรื่องนี้นำไปสู่

1.6.1 ได้ทราบถึงแนวคิดและความเป็นมาของการจัดการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

1.6.2 ได้ทราบผลการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.6.3 ได้นำเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.6.4 นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เช่นการนำเสนอบทความการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มนักวิชาการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในมิติที่หลากหลาย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 2.5 พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
- 2.6 แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล
- 2.7 ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” หรือ “Model” เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว รูปแบบจะหมายถึง สิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบของอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลอง สิ่งก่อสร้างรูปแบบในการพัฒนาชนบท รูปแบบในการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร เป็นต้น “รูปแบบ” เป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์เพื่อทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่ สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ง่ายขึ้นเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับปรากฏการณ์โดยอาศัย หลักการของระบบรูปนัยและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง¹ รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ว่าเป็นชุดข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับ

---

¹ Jame A.F., Stoner and Char Wankel, Management, 3rd ed, (New Delhi: Prentice Hall, 1986), p.12.

ปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ และบรรยายคุณสมบัตินั้นเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการทำความเข้าใจส่วนรูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใด หรือควรมีองค์ประกอบใดบ้างไม่ได้มีการกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆอย่างไร² เป็นภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีรูปแบบตั้งแต่ง่ายๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมากๆและมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ เช่น แบบจำลองหอดูดาวแห่งชาติ เป็นต้น³ เป็นโครงสร้าง โปรแกรมแบบจำลอง หรือแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจาก การลดทอนเวลาและเทศะพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้นๆ⁴ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ผู้วิจัยสามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ⁵ หรืออาจเป็นแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป⁶ นอกจากนั้นแล้ว ยังหมายถึง

---

² Bardo J.W. and Hardman J.J., **Urban Sociology : A Systematic introduction**, (New York: F.E. Peacock Publishers,1982), p. 70.

³ Tosi H.L. and Carroll S.J., **Management**, 2nd ed, (New York: John Wiley & Sons, 1982), p. 163.

⁴ บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนาแบบจำลองการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 92.

⁵ บุญชม ศรีสะอาด, **การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ**, (มหาวิทยาลัยสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2533), หน้า 45.

⁶ กรรณิกา เจิมเทียนชัย, “การพัฒนาแบบจำลองประเมินประสิทธิผลองค์กรของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 92.

แบบจำลองอย่างง่ายของปรากฏการณ์ต่างๆที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย⁷

2.1.1 ความหมายของรูปแบบ

“รูปแบบ” หรือ Model เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปรูปแบบจะหมายถึง สิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (1981, p. 668) ให้ความหมายไว้ 5 ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ⁸

1. Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง
2. Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ
3. Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ พจนานุกรม Webster's New World ของ นูเฟิร์ด (Neufeldt) ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง ภาพจำลองหรือตัวอย่างของข้อความที่เป็นจริงที่มีลักษณะเป็นมาตรฐานของความเป็นเลิศ⁹

ส่วนพจนานุกรมการศึกษา Good ได้ให้ความหมายรูปแบบ ดังนี้รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบเป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า

รูปแบบ คือ แบบจำลองของสิ่งที่เป็น¹⁰ รูปแบบคือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจิตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏใน

⁷ ศุภลักษณ์ เศษระพานิช, “การนำเสนอรูปแบบการนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2544), หน้า 15.

⁸ Longman (1981, p. 668), “พจนานุกรม Contemporary English”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://drjirapan.wordpress.com> [13 มีนาคม 2561].

⁹ Victoria Neufeldt, *Webster's New World Dictionary*, 3rd Edition, (New York: Simon and Schuster, Inc, 1988), p. 541.

¹⁰ Good, Carter V., *Dictionary of Education*, (New York: Mc Graw Hill Book, Co, Inc, 1973), p. 198.

ลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง¹¹

รูปแบบ มีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช้ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์¹²

รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ ให้ความหมายรูปแบบ หมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่งหรือ เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์¹³

รูปแบบเป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการของระบบ รูปนัยทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยามความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรง จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป¹⁴ นิยาม รูปแบบว่าเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น¹⁵มีบางท่านให้ความหมายที่แตกต่างออกไปโดยที่รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง¹⁶

รูปแบบ คือ สิ่งที่แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งที่ศึกษา เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

¹¹ เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัย การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 25.

¹² T.Husen,and N.T. Postlethwaite, *The International Encyclopedia of Education*, 2rd ed, (New York: Simon and Schuster,Inc., 1975), pp.137-138.

¹³ ทิศนา ขัมมณี, *รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 1.

¹⁴ Willer, R.H., *Leader and Leadership Process*, (Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1967), p. 15.

¹⁵ Stoner, A. F., & Wankel, C., *Management*, 3rd ed, (New Delhi: Prentice – Hill Privated, 1986), p. 12.

¹⁶ Hausser, D. L., *Comparison of Different Models for Organizational Analysis*, (New York: John Wiley & Son,1980), pp. 132-161.

ให้ง่ายขึ้น โดยอาจแสดงออกมาในรูปของแผนภาพทางความคิดด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ และยังได้ขยายความของรูปแบบว่า รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญๆ ของปรากฏการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ส่วนการที่จะระบุว่ามีรูปแบบหนึ่งๆ จะต้องมีรายละเอียดตายน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ¹⁷

จากความหมายทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรืออย่างย่อส่วน (Simplified form) ของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

2.1.2 ประเภทของรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบอาจจะมีรูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุและรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Model) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์รูปแบบในทางสังคมศาสตร์ มักหมายถึง ชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะหรือบรรยายคุณสมบัติอื่น ๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายดังนั้นรูปแบบจึงไม่ได้บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม เพราะทำให้ได้โมเดลมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ¹⁸

นักวิชาการต่างๆ ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันไป ผู้วิจัยพอสรุปประเด็นได้และศึกษาและจัดแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดหลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ๆ และได้แบ่งกลุ่มแบบการสอนเอาไว้ 5 รูปแบบคือ

¹⁷ ดิเรก วรรณเศียร, “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

¹⁸ Tosi, H. L., & Carrol, S. J, **Management**, 2nd ed, (New York: John Wiley and Sons,1982). p. 163.

1. Information – Processing Model เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Model รูปแบบการสอนที่จัดไว้ ในกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญ กับปัจเจกบุคคล และการพัฒนาบุคลิกภาพเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

3. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Model เป็นรูปแบบการสอนที่ใช้อรรถความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลัก ในการพัฒนารูปแบบจุดเน้นที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้¹⁹ มีการแบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เอาไว้ 5 ประเภท คือ

1) รูปแบบคล้าย (Analogue Models) คือรูปแบบที่มีความสัมพันธ์ กับระบบกายภาพมักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นรูปแบบที่นำไปใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบจำลองระบบสุริยะกับระยะสุริยะ ที่เกิดขึ้นจริง ธนาครจำลองกับระบบธนาครที่เป็นจริง แบบจำลองการผลิต กับการผลิตจริง เป็นต้น

2) รูปแบบที่อธิบายความหมาย หรือให้ความหมาย (Semantic Models) คือ รูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยาย ลักษณะของรูปแบบ รูปแบบชนิดนี้จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาภาษามากกว่าที่จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาด้วยโครงสร้างทางกายภาพ

3) รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิ แบบแผน หรือโครงการ (Schematic Models)

4) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Models) คือเป็นรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการ หรือฟังก์ชันทางคณิตศาสตร์

5) รูปแบบเชิงเหตุผล (Causal Models) คือเป็นรูปแบบที่มีโครงสร้างเป็นสมการเชิงเส้นที่ประกอบด้วยตัวแปรสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผล มีการทดสอบสมมุติฐานผลของรูปแบบ²⁰

¹⁹ Joyce B. and Weil M. , **Model of Teaching**, 2nd ed, (New Delhi: Prentice – Hall of India Private Limited,1985), p 165.

²⁰ Keeves P. J. , **Education Research Methodology, and Measurement : An International Handbook**, (Oxford: Pergamam Press,1988), pp. 561 – 565 cited in Sallis, 2002.

นอกจากนี้ Steiner จำแนกรูปแบบแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or – Model – of) รูปแบบประเภทนี้เป็นรูปแบบจำลองทางกายภาพเช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

2) รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model of Model – for) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบ หรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน²¹

จากประเภทของรูปแบบที่กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ ประเภทของรูปแบบนั้นสามารถแบ่งได้ตามหลักแนวคิด/ทฤษฎีพื้นฐานได้ 4 รูปแบบ คือ

1) Information – Processing Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในการกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน

2) Personal Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่ม ให้ความสำคัญของปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย

3) Social Interaction Model หมายถึง รูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อสังคม

4) Behavior Model หมายถึง รูปแบบการสอนที่อิงความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบและหลักทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้อีก 4 รูปแบบ คือ

(1) Analogue Model หมายถึง รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม

(2) Semantic Model หมายถึง รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายสิ่งที่ศึกษาด้วยภาษา และรูปภาพ

(3) Mathematical Model หมายถึง รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ

(4) Causal Model หมายถึง รูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิค Path Analysis และ Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุผล

---

²¹ Steiner, E., *Methodology of Theory Construction*, (Sydney: Educology Associates, 1988), p 189.

2.1.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

จากการศึกษาตัวอย่างของรูปแบบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ พบว่าไม่มีปรากฏหลักเกณฑ์ที่เป็นเกณฑ์ตายตัวว่ารูปแบบนั้นต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ผู้สนใจดำเนินการศึกษา ส่วนการกำหนดองค์ประกอบ รูปแบบในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดองค์การและการบริหารจัดการตามแนวคิดของ บราวน์ และโมเบิร์ก (Brown and Moberg) ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นจากแนวคิดเชิงระบบ (system approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (contingency approach) และองค์ประกอบตามรูปแบบประกอบด้วย

1. สภาพแวดล้อม (environment)
2. เทคโนโลยี(technology)
3. โครงสร้าง (structure)
4. กระบวนการจัดการ (management process) และ
5. การตัดสินใจสั่งการ (decision making)²²

ส่วน อีวานเซอวิช (Ivancevich) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบเชิงระบบประกอบด้วย

1. ปัจจัยนำเข้า
2. กระบวนการ
3. ผลผลิต
4. ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม

การพิจารณารูปแบบในลักษณะนี้ถือว่า ผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการ ซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้น และให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอก²³

---

²² Brown and Moberg อังโน สมาน อัสวภูมิ “การพัฒนารูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 16.

²³ Ivancevich, J. H. et al., (1989), *Management : Principles and Functions*, 4th ed, Boston: MA.: Richard D. Irwin. Retrieved July 20, 2005, [Online], from: <http://www.norvathesdubeez>.

องค์ประกอบของรูปแบบไว้ 6 องค์ประกอบ คือ

1. หลักการของรูปแบบ
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ
3. ระบบและกลไกของรูปแบบ
4. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ
5. แนวทางการประเมินผลรูปแบบ
6. เงื่อนไขของรูปแบบ²⁴

องค์ประกอบของรูปแบบที่ดีควรประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ในการพัฒนารูปแบบใดๆ ก็ตาม ผู้ออกแบบรูปแบบต้องรู้ว่า จะออกแบบรูปแบบการดำเนินงานนี้ขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด ซึ่งโดยทั่วไปก็มักจะพัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลดีอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ขึ้นมาก็เพื่อให้การดำเนินงานในสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

2. ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานของรูปแบบเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้ออกแบบรูปแบบต้องกำหนดว่าจะออกแบบรูปแบบนั้นๆ บนฐานคิดของ ทฤษฎีและหลักการใดบ้าง เช่น หลักการประการหนึ่งของระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา คือ “หลักร่วมกันรับผิดชอบ” หมายความว่าคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมกันรับผิดชอบ เป็นต้น

3. ระบบงานและกลไกของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักการและบรรลุ ตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ผู้พัฒนารูปแบบต้องออกแบบระบบงานของรูปแบบเพื่อเป็นกลไกในการ ดำเนินงานของรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างองค์การ การตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานต่างๆ และที่จำเป็นอื่นๆ พร้อมกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกันของระบบ เหล่านั้นเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่กำหนดไว้

4. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ โดยการกำหนดภารกิจ กระบวนการ วิธีการกิจกรรม และอื่นๆ ที่ต้องดำเนินการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

---

²⁴ สมาน อัครภูมิ, การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป.), หน้า 20.

5. แนวการประเมินรูปแบบ หมายถึง การกำหนดแนวทางและเครื่องมือในการประเมินผลรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และการประเมินการดำเนินงานตามรูปแบบว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบว่ารูปแบบทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้มากน้อยเพียงใด และเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการพัฒนา รูปแบบต่อเนื่องต่อไปได้

6. คำอธิบายประกอบรูปแบบ หมายถึง การอธิบายคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบเพื่อสื่อความให้ตรงกันในการนำรูปแบบไปใช้

7. ระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เนื่องจากรูปแบบมีข้อจำกัดของตนเอง ดังนั้นผู้ออกแบบรูปแบบควรได้ระบุเงื่อนไขที่จะทำให้การนำรูปแบบไปใช้ประสบผลสำเร็จ และข้อระมัดระวังเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นต้น²⁵

หลังจากออกแบบรูปแบบเสร็จแล้ว ผู้ออกแบบควรจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนำสาระของรูปแบบทั้ง 7 องค์ประกอบ เครื่องมือและเอกสารประกอบการใช้รูปแบบทั้งหมด มาบรรจุไว้ในคู่มือด้วย จึงจะทำให้การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานมีความสมบูรณ์ครบถ้วน และเมื่อตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบแล้วรายงานการตรวจสอบรูปแบบไว้ในภาคผนวกของคู่มือด้วยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและนำรูปแบบไปใช้ในการดำเนินงานต่อไปเป็นอย่างดี

2.1.4 การสร้างรูปแบบ

รูปแบบที่จะนำไปใช้ให้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น รูปแบบต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญคือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายความผลทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ สำหรับการพัฒนารูปแบบนั้นผู้วิจัยจะต้องศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจนเพื่อนำไปสู่ผลสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัย มีการทดสอบและปรับปรุงแบบก่อนนำรูปแบบไปใช้งานจริง ประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง²⁶ การสร้างรูปแบบเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ตัวรูปแบบจะต้องมีลักษณะที่สำคัญคือ จะต้องมีความสัมพันธ์กันเชิง

²⁵ สมาน อัครภูมิ, การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป.), หน้า 55.

²⁶ บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 13.

โครงสร้าง ทำนายและขยายผลได้นำไปสู่การสร้างแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้น สรุปการสร้างรูปแบบที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุดนั้น รูปแบบต้องมีลักษณะที่สำคัญประกอบด้วยความสัมพันธ์กันด้านโครงสร้าง สามารถทำนายและขยายผลได้อย่างกว้างขวางและสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ²⁷

2.1.5 การพัฒนารูปแบบ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพบว่า การพัฒนารูปแบบนั้น อาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วอาจจะแบ่งออกเป็นสองตอนใหญ่ ๆ คือ การสร้างรูปแบบ (construct) และการหาความตรง (validity) ของรูปแบบ²⁸ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ ได้แก่ การพัฒนารูปแบบซึ่งเป็นรูปแบบการควบคุมวิทยานิพนธ์ของ บุญชม ศรีสะอาด ซึ่งได้แบ่ง การดำเนินการออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ การพัฒนารูปแบบ และการทดสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ ในส่วนการพัฒนา รูปแบบนั้น ดำเนินการโดยวิเคราะห์ลำดับในการทำวิทยานิพนธ์ หลักการเขียนรายงานการวิจัย จุดบกพร่องที่มักจะมีพบในการทำวิทยานิพนธ์ ฯลฯ แล้วนำองค์ประกอบเหล่านั้นมาสร้างเป็นรูปแบบ การควบคุมวิทยานิพนธ์ตามลำดับขั้นในการทำวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนที่ 2 นำรูปแบบดังกล่าวไปทดสอบและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบ²⁹

การพัฒนารูปแบบอีกรูปแบบหนึ่งตามแนวทางการศึกษาของ รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ ได้พัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั้งองค์การของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมการศึกษา มีรายละเอียดในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการนำร่อง

²⁷ อำนวนย เกาตระกุล, เอกสารประมวลความรู้ เรื่อง หลักทฤษฎี แนวคิดงานวิจัย สำหรับใช้เป็นฐานความรู้ในการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารความรู้ในสถาบันการอาชีวศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, 2549), หน้า 117.

²⁸ Willer, R.H., *Leader and Leadership Process*, (Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1967), p. 83.

²⁹ บุญชม ศรีสะอาด, *การวิจัยเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, 2535), หน้า 13.

การวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาสภาพจริงจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นแบบจำลองระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบเลือกตอบ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การโดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติการใช้รูปแบบจำลองจากขั้นตอนที่ 2 นำมาศึกษาวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยเทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาคือผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การและจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป³⁰

ส่วน สมุทพร ชำนาญ ได้พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มุ่งศึกษารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับสภาพสังคมแบ่ง การวิจัย 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี วิธีการบริหารโรงเรียนที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยมีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เพื่อถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นการพัฒนาแบบบริหารสถานศึกษาที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้เชี่ยวชาญ

---

³⁰ รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ, “การพัฒนาแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *ดุชนิพนธ์การศึกษาคุณนิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548), หน้า 15.

ขั้นตอนที่ 4 เป็นขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา³¹

สรุปได้ว่าการสร้างรูปแบบ (model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษา องค์ความรู้(intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนาแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ³² การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้นหรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้³³

การพัฒนา หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ มีอาหารที่มีคุณค่ากิน มีสุขภาพดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีงานทำ เดินทางไปมาติดต่อสื่อสารกันได้ทางใดทางหนึ่ง มีชีวิตความเป็นอยู่ ครอบครัวยุ้ยเฟ้อ บ้าน และสิ่งแวดล้อม³⁴ และยังได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึง การพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญ ทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้

³¹ สมุทรา ชำนาญ, “การพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, **คุณนิตินิพนธ์การศึกษาคุณนิตินิตินิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546), หน้า 19.

³² ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิชชิ่ง, 2546), หน้า 779.

³³ คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, **ความจริงของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2547), หน้า 173.

³⁴ วิทยากร เชียงกุล, **เพื่อศตวรรษที่ 21**, (กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2540), หน้า 23.

สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควร หมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

2. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

3. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วยจากความหมายทั้งหมดสามารถ³⁵

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิด การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่คุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การทำให้เจริญขึ้นทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่า ภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่า สมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา³⁶ การพัฒนาแบบพุทธ เป็นการพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขต้องเป็นการพัฒนาที่ถ่อมมนุษย์เป็นสาระโดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคมพัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา คือ การทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก วัฒนธรรม ที่แปลว่า รัก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ

³⁵ โฉมสิต ปันเปียมรัชฎ์, **การพัฒนาประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, 2532), หน้า 25.

³⁶ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 2.

การทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้น หมายถึง ชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบคั้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

การเรียนรู้ในโลกปัจจุบันนี้ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้หรือได้รับความรู้จากครูในห้องเรียนเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว ได้แก่ พ่อแม่ ชุมชน เพื่อน สถาบันทางศาสนา การอ่านหนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ และที่ทันสมัยที่สุดคือ การใช้คอมพิวเตอร์และเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งทุกคนจะได้รับความรู้ตามที่ตนเองต้องการ การเรียนรู้จึงสนุก ไม่เกิดความเครียด³⁷

2.3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ผู้รู้ นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเรียกชื่อแหล่งความรู้ในลักษณะที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม ความหมาย วิธีดำเนินการและเป้าหมายในการดำเนินการเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ต่างก็คล้ายคลึงกัน ดังนี้

กรมสามัญศึกษา ให้ความหมายของคำว่าแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง ถิ่น ที่อยู่บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ³⁸

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่บุคคล สถานที่ สถาบัน องค์กร ตลอดจนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อที่จัดขึ้นในชุมชนที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้³⁹

³⁷ ชัยพจน์ รัชงาม, “แหล่งเรียนรู้เพื่อคนรอบรู้”, วารสารวิชาการ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4: 31-33 (เมษายน, 2542): 31 – 32.

³⁸ กรมสามัญศึกษา, การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน, (ราชบุรี: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 5, 2542), หน้า 9.

³⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2544), หน้า 229.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ อธิบายว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ประสบการณ์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชน นักการศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้หลายประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศาสนาประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือพิพิธภัณฑ⁴⁰

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แหล่งที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้ แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต⁴¹

ประเวศ วะสี กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งรวมวิทยาการ ที่สังคมยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้า ของประชาชนซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ⁴²

Good ให้ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย⁴³

⁴⁰ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548), หน้า 5.

⁴¹ เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์, “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง”, วารสารวิชาการ 78, 5 (พฤษภาคม 2544): 73.

⁴² ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, 2543), หน้า 3.

⁴³ Good, Carter V., Dictionary of Education, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1976), pp. 13.

Wittich and Schuller ให้ความหมายคำว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งของที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง⁴⁴

แสงจันทร์ อินทนนท์ (2523 : 25) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชนหมายถึง สถานที่รวมของสื่อทุกชนิด ที่ให้บริการเพื่อการเรียนรู้ด้านข้อมูลข่าวสาร สรรพวิทยาการในรูปแบบของความบันเทิงและเนื้อหาสาระแก่ประชาชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา⁴⁵

บุญเลิศ มาแสง (2532 : 29) ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้หรือแหล่งวิทยาการ หมายถึง สถานที่รวมกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่ไหนรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น⁴⁶

นฤมล ตันธสุเรศชัย (2533 : 6) ให้ความหมายคำว่า แหล่งวิทยาการในชุมชนหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบด้วยประสาทสัมผัสได้ ทั้งทางตา ทางจมูกทางหู ลิ้น ภาย และใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่ากัน ความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักการศึกษาส่วนใหญ่จะใช้คำว่าแหล่งความรู้ในชุมชนหรือแหล่งวิทยาการในชุมชน เนื่องจากในอดีตหรือแม้แต่ในปัจจุบัน การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้นั้น มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือ ชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และ

⁴⁴ Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller, *Audio Visual Materials*, (New York: Harper & Row Publisher, 1962), pp. 16.

⁴⁵ แสงจันทร์ อินทนนท์, *แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2532), หน้า 25.

⁴⁶ นฤมล ตันธสุเรศชัย, “แหล่งวิทยาการในชุมชน”, ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน*, เล่ม 1, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533), หน้า 6-13.

เทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2.3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัสสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก เป็นต้น การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การเรียนรู้จึงช่วยพัฒนาร่างกาย และจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้นในปัจจุบัน ด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการทุกเพศทุกวัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป⁴⁷

เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความหมายที่กว้างขวางมาก จึงมีนักการศึกษาจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

Ramirez จำแนกแหล่งความรู้ในชุมชนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ อาทิ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ เป็นต้น
2. แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน
3. แหล่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เช่น เครื่องยนต์
4. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ เป็นต้น⁴⁸

Jarolimek จำแนกแหล่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (Reading Materials) ได้แก่ หนังสือ จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ
2. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (Non – Reading Materials) ได้แก่ ภาพยนตร์รูปภาพ

⁴⁷ กรมสามัญศึกษา, การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน, หน้า 3.

⁴⁸ Ramirez, Emiliano C., *Some Community School Practices*, (Quezan City: National Printing, 1954), pp. 386.

ฟิล์มสตริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก และแหล่งวิทยาการอื่นๆ⁴⁹

นฤมล ตันธสุเรศรัษฎ์ ได้จำแนกแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถนำมาประกอบการเรียนการสอนได้ ดังนี้

1. ประเภทบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น
2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
3. ประเภทสื่อต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ชนิดต่างๆ

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปมากมายหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชนเช่น ห้องสมุด ภัตตาคาร ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ใบไม้ อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า เป็นต้น⁵⁰
4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำราวารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น

2.3.3 วัตถุประสงค์การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้

บุญเลิศ มาแสง ได้กล่าวถึงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์การจัดตั้งไว้ 5 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและที่อ่านหนังสือที่วัดหรือโรงเรียน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัย

⁴⁹ Jarolimek, *Social Studies in Elementary Education* 3rd edm (New York: The Macmillan Company, 1969). pp. 189.

⁵⁰ นฤมล ตันธสุเรศรัษฎ์, “แหล่งวิทยาการในชุมชน”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน, เล่ม 1, หน้า 13.

2. เพื่อจัดตั้งแหล่งความรู้หมู่บ้านขึ้น ในพื้นที่ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิทยาการรูปแบบใดๆ มาก่อน

3. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและในชุมชนที่ใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวางตลอดเวลา ได้รับการบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะ ความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามความพร้อมและตามความต้องการของตน

4. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเองโดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นหรือตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนักศึกษาทางไกล กลุ่มพลังมวลชนและอาสาสมัครในหมู่บ้าน

5. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากรและการทำงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และหน่วยงานภาพเอกชน ตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ⁵¹

สรุปได้ว่า การจัดตั้งแหล่งความรู้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อและกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ และคุณภาพชีวิต ตลอดจนส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน

2.3.4 ความสำคัญของแหล่งความรู้

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องต่อไปตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งความรู้ต่างๆ จึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจความถนัด และความพร้อม ดังที่ผู้รู้และนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

นิวัติ อรรถบลยุคล กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ร่วมแรง ร่วมคิดร่วมทำ โดยได้มีการบริจาคทรัพย์สินของ ร่วมมือเสียสละกำลังกายในการจัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นมา สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อ

⁵¹ บุญเลิศ มาแสง, นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2532), หน้า 29.

ประเภทสิ่งพิมพ์ และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุโทรทัศน์ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่างๆ ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของราชการและเอกชนต่างๆ และสื่ออีกบางส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีโอกาสฝึกอ่าน เขียน ได้ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น⁵²

นฤมล ตันธสุเรศชัย⁵³ กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้ หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความสำคัญ คือ

1. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย
2. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบ
3. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่างๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า
4. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงหรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหารขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น
5. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังมีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้นใหม่ โดยดูจาก วิดีทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวิทยาการประเภทนี้จะเป็นสื่อต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญเฉพาะในหลายๆ ด้าน คือ

5.1 เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความมุ่งมั่น โดยการเสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จ และความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย

⁵² นิวัติ อรรถพลยุคคล, “การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี”, **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536), หน้า 15-16.

⁵³ นฤมล ตันธสุเรศชัย, “แหล่งวิทยาการในชุมชน”, ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน**, เล่ม 1, หน้า 6-7.

5.2 เป็นสิ่งช่วยเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมเพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ๆ แนวความคิดใหม่ๆ เกิดมุมมองใหม่ๆ ขึ้น

5.3 เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ ที่ให้ทั้งความรู้ ก่อให้เกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้นสรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งความรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง

2.3.5 การจัดรูปแบบของแหล่งเรียนรู้

รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งความรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือและประสานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงควรคำนึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ

บุญเลิศ มาแสง⁵⁴ได้กล่าวถึงการจัดรูปแบบแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. แหล่งความรู้ที่พัฒนาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่สำคัญยิ่งของชุมชนแห่งหนึ่งนอกเหนือไปจากโรงเรียน ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีนโยบายที่จะขยายที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน โดยยึดหลักการเดิมที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและจัดการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะสนับสนุนในด้านหนังสือพิมพ์และวารสาร จากหลักการนี้ทำให้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านโดยความร่วมมือของชาวบ้านเช่น คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กลุ่มนักศึกษาทางไกลหรือกลุ่มพลังอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งสามารถที่จะให้บริการความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชน ในขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวาง

⁵⁴ บุญเลิศ มาแสง, นอกโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม, หน้า 140.

มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น

2. แหล่งความรู้หมู่บ้านที่จัดขึ้นในวัด วัดในชนบทโดยทั่วไปถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน เป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันเพื่อประกอบศาสนกิจร่วมกัน โดยมีพระเป็นผู้ให้การอบรมเทศนา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ประการหนึ่ง หากจะพัฒนาให้วัดสามารถให้บริการความรู้ให้กับประชาชนในรูปแบบแหล่งความรู้ก็กระทำได้ เพราะวัดมีบริเวณกว้างขวาง รมรื่น มีพระภิกษุและสามเณรที่ประชาชนเคารพนับถือและมีเวลาพอที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการแหล่งความรู้ได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

3. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะมีอาคารสถานที่พร้อม มีห้องสมุดโรงเรียนหรือสามารถจัดเป็นห้องสมุดโรงเรียนที่ให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนได้ โดยจัดทำเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้บริการโดยไม่จำกัดเวลา เพศ และวัย

4. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในสถานที่สาธารณะหรือที่ที่ประชาชนบริจาคร ในบางหมู่บ้านไม่มีวัด โรงเรียน หรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จึงมีข้อจำกัด ทำให้ไม่มีฐานในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ แต่ก็สามารถที่จะพัฒนาที่สาธารณะหรือสถานที่ที่มีผู้บริจาครให้ในหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ โดยสถานที่ดังกล่าวจะต้องอยู่ในหมู่บ้าน ประชาชนทุกคนสามารถมาใช้บริการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

สุจิต ศิลารักษ์⁵⁵ ได้กำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ออกเป็นแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร คือเป็นที่รวบรวมข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในชนบท ซึ่งอาจประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ แผ่นปลิว แผ่นพับ และเอกสารทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

2. แหล่งที่เป็นสถานที่ต่างๆ ที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น โบสถ์ วัด และศิลปะที่มีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการหวงแหนในคุณค่าทางวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของคนไทย

3. แหล่งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมีความชำนาญและความ

⁵⁵ สุจิต ศิลารักษ์ สุจิต ศิลารักษ์, การจัดแหล่งวิชาชุมชน, (เอกสารสำเนา), หน้า 2.

เชี่ยวชาญ มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ บุคคลเหล่านี้สามารถหาได้ในท้องถิ่น ควรนำเข้ามาช่วยให้ความรู้แก่บุคคลอื่น

4. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนหัตถกรรมพื้นเมือง จะเห็นได้ว่ามีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปและแตกต่างกันออกไปแต่ละหมู่บ้าน แหล่งความรู้ชนิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้เกิดความอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้มีประโยชน์สืบไป

5. แหล่งส่งเสริมกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางอนามัย อาชีพ นิทรรศการ การอภิปราย การให้ความรู้บางเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการเพิ่มเติมความรู้เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ความหลากหลายและความคุ้มค่า หากจัดแหล่งความรู้แล้ว แต่ไม่มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งความรู้นั้นก็เสื่อมสภาพลงไปและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการทำงาน⁵⁶ แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาที่สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมีอยู่ในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจาก การแก้ไขปัญหาและมาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนค้นหา

⁵⁶ R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization*, (Washington, D.C.: Georgetown University Press., 2007), P. 29.

เลือก รวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจและเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย การดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการเรียนรู้ ต้นกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. 1986 แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษาและด้านอื่น ๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เองแต่ประเทศไทยมีบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงในการปฏิบัติ จนเกิดการเคลื่อนไหวกระแสนการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคมภาคราชการและภาพเอกชน⁵⁷

นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้ก็จะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้กันไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้งองค์กรก็ไม่รู้ว่า Best Practice ของตนคืออะไร⁵⁸ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่ต้องตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที่น่าจะมีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่นอีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งในเรื่องแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการความรู้

⁵⁷ วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2549), หน้า 68.

⁵⁸ ลำปาง แม้นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์, 2550), หน้า 28.

2.4.2 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลายซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้⁵⁹ การจัดการความรู้ คือการจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่งขัน⁶⁰ การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะ เป็นประสบการณ์ที่ได้รับในการลองนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตาม

การเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย⁶¹ การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิดการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่างๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ใน

⁵⁹ C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, "If Only We Knew What We Know : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice", (The Free Press: USA., 1998), pp. 3-9.

⁶⁰ Toyama, Ryoko, *The Importance of leadership in knowledge management*, In Asian Productivity Organization, (Tokyo: APO, 2002), p.71.

⁶¹ บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547), หน้า 54.

หลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่าจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้⁶²

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างประเทศ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต⁶³ การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์⁶⁴ อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning) หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล⁶⁵ การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย⁶⁶

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้น

⁶² วิจารณ์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549), หน้า 134.

⁶³ P. M. Senge, **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**, (New York: Doubleday, 1990), p. 211.

⁶⁴ S.P. Robbins, **Organizational behavior**, (9th ed.). Upper Saddle River, (NJ: Prentice-Hall, 2001), p. 39.

⁶⁵ J. Leopold, **Human resources in organizations**, Harlow, (England: Prentice-Hall, 2002), p.174.

⁶⁶ M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society” , **Educational Management Administration & Leadership**, Vol. 28. No. 3 (November 2000): 281-298.

บรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกคามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความซื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพองค์กร⁶⁷ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ⁶⁸

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่⁶⁹

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร⁷⁰ การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ ดังนั้น ความสำเร็จ

---

⁶⁷ V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, "Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues", **Knowledge and Process Management**, Vol. 9 No. 2 (2002): 96.

⁶⁸ วิชัย วงษ์ใหญ่, **พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542), หน้า 9.

⁶⁹ J.R. Schermerhorn, **Management**, (9nd ed), (New York: John Willey & Sons, 2000), p. 211.

⁷⁰ M. Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed), Palo Alto, (CA: Davies-Black, 2002), p. 82.

ดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร⁷¹

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรสินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายโอนความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์ความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้ เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

2.4.3 กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงานต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด รู้ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่ อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่ต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง โดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

1. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
2. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
3. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้น หาได้ง่าย
4. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
5. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

⁷¹ J.L Chatzkel, *Knowledge capital*, (New York: Oxford University Press, 2003), pp.306-307.

6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้
7. การสร้างความรู้ใหม่
8. การประยุกต์ใช้ความรู้
9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้⁷²

ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

1. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
7. การเรียนรู้ (Learning)⁷³

กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้

ไว้ดังนี้

1. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
7. การเรียนรู้ (Learning)⁷⁴

⁷² บุญดี บุญญากิจ และคณะ, **การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), 2549), หน้า 9.

⁷³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, **คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2550), หน้า 56.

⁷⁴ บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, **การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: จีรวัดน์เอ็กซ์เพรส, 2555), หน้า 54-59.

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงานส่วนกลาง
กรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหน หรือพูด
ง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)
2. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน
(Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยน
เล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี
3. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพย์สินความรู้⁷⁵

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่าง
ต่อเนื่องและสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการ
จัดการความรู้ไปใช้ด้วย

2.4.4 การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว
พระพุทธเจ้าได้ตรัสประเมินผลการเรียนของบุคคลผู้เรียนรู้ไว้ 4 ประเภท พอสรุปใจความได้ว่าบุคคลที่
เรียนน้อยแต่ไม่รู้ความหมายของสิ่งที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนน้อยแต่รู้ความหมายของเรื่องที่
เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนมากแต่ไม่รู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้น บุคคลที่เรียนมามาก
และรู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้นตามนัยแห่งพระสูตรที่ได้ยกมากล่าวนี้ ทรงแสดงว่า

1. ผู้เรียน (ทฤษฎี) น้อยและไม่เข้าถึงในสิ่งที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
2. ผู้เรียนน้อย แต่เข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี
3. ผู้เรียน (ทฤษฎี) มาก แต่ไม่เข้าถึงตามที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
4. ผู้เรียนมาก และเข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี⁷⁶

พระศาสดาทรงยกย่องสรรเสริญผู้ที่เรียนรู้แล้วสามารถเข้าถึง หรือปฏิบัติตามที่เรียนมาได้
ฉะนั้น บุคคลจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวทางสันทิ ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มี

⁷⁵ ธีรนันท์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคไขหวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551), หน้า 29.

⁷⁶ สันทิ ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2547), หน้า 42.

จุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปละ หาวีถิทางได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวธีการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”⁷⁷

สนิท ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปละ หาวีถิทางได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวธีการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”⁷⁸

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม คำว่า “ชีวิตที่ดีงาม” หมายถึงรวมถึงความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง มีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เหมือนเป็นการเดินทาง เรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ว่า คือ การเดินทางสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ว่าเป็นการพัฒนาคนโดยทำให้คนนั้นก้าวไปในวิถีชีวิตที่ดีงามสู่จุดหมายมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นนอกจากนี้ท่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า หากเราต้องการสภาพสังคมที่ดี การเรียนรู้เชิงพุทธต้องมุ่งสร้างแหล่งเรียนรู้ให้เป็นที่กล่าวยอมรับ⁷⁹ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เพราะกัลยาณมิตรเป็นบุพนิมิตแห่งความเจริญ เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”⁸⁰

โดยเฉพาะการผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ช่วยกันทำตนเป็นแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พัฒนาระบบและรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ให้สะดวก ชวนใจ และได้ผล โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนและจริงจังจะทำให้สำเร็จ จนถึงขั้นที่เด็กหรือบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้สามารถพัฒนา

⁷⁷ อ.จตุกก. (ไทย) 21/6/9-11.

⁷⁸ สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนากับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 43 - 47.

⁷⁹ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **"รุ่งอรุณของการศึกษา"**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.budpage.com/dawn.shtml> [August 2004].

⁸⁰ ส.ม. (ไทย) 19/49/43.

องค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการขึ้นมาให้ได้ จนทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วทุกคนก็จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมซึ่งเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประกอบกันจนเป็นสังคมที่มีความเป็นกัลยาณมิตร นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวถึงการเรียนรู้ว่าเป็นเรื่องของชีวิตทั้งหมด ชีวิตต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดผลดี เพื่อให้อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ฉะนั้น การเรียนรู้จึงเริ่มตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ต้องหาทางรอด และต้องอยู่ให้ได้⁸¹

แนวคิดพื้นฐานองค์ความรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา ซึ่งให้เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ มี 2 ประการ คือ ปัจจัยจากภายนอก และปัจจัยจากภายใน พรโตโฆสะ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น เรียนรู้จากบุคคล ตำรา สิ่งแวดล้อมสำนักเรียน เรียกว่าเป็นองค์ประกอบจากภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เป็นวิธีการแห่งศรัทธา⁸² และโยนิโสมนสิการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากภายใน การรู้จักคิด คิดเป็น รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นวิธีการแห่งปัญญา⁸³

แนวคิดพื้นฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวถึงปัจจัย 2 ประการที่จะนำมาสู่ปัญญา (สัมมาทิฐิ) อันหมายถึงการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้เกิดไตรสิกขาได้ครบทั้ง 3 ส่วน คือ (1) ปัจจัยภายนอก (พรโตโฆสะ) หมายถึง คำสอน การถ่ายทอด การเรียนรู้จากผู้อื่น เนื้อหาวิชา หนังสือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ (2) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการใส่ใจคิดพิจารณาของผู้เรียนโดยแยกกาย การรู้จักคิด คิดเป็น ในขณะที่เดียวกัน ท่านแสดงความคิดเห็นว่า ปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็มาจากปัจจัยแรกเริ่มที่สำคัญที่สุด 1 ประการ คือ ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่จะแสวงหาจัดเตรียมพัฒนาเนื้อหา อุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ อันเป็นปัจจัยภายนอกดังที่กล่าวมาแล้ว และพร้อมกันนั้นก็สร้างเงื่อนไขให้เกิดปัจจัยภายในแก่ผู้เรียน ให้เกิดความสนใจคิดพิจารณาไตร่ตรองได้อย่างแยกกายจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริงได้ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร มี 7 ประการ คือ

1. ปิโย เป็นคนน่ารัก อยู่ในฐานะให้ความสบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา

⁸¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “สรุปธรรมกาลเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”, ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, 2547), หน้า 21

⁸² หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น.

⁸³ Phramaha Pongnarin Thitavamsa, “ An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism”, **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005, pp. 28 of 206.

2. ครู เป็นคนน่าเคารพ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกรอบอุ้ม เป็นที่พึ่งได้
3. ภาวนีโย เป็นคนน่ายกย่อง เป็นผู้ที่มีความวิคุณธรรมที่ดี เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกรบธรรม และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นคนควรเอาอย่าง ทำให้บุคคลอื่นระลึกถึงและเอ่ยถึงด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ
4. วัตตา เป็นคนที่รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร พูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำ กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนักขโม เป็นคนอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ไม่ฉุนเฉียวง่ายใจคอหนักแน่น
6. คัมภีร์ธูจ กถิง กัตตา เป็นผู้มีความสามารถในการแถลงเรื่องล้าลึกให้กระจ่างชัดและสามารถอธิบายเรื่องสลับซับซ้อนให้เข้าใจง่ายโดยไม่รู้สึกรำคาญ
7. โน จัฏฐาเน นิโยชเย เป็นคนไม่ชักนำในเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ หรือไม่ซุกงูไปในทางเสื่อมเสีย⁸⁴

2.4.5 วัดกับแหล่งการเรียนรู้

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ⁸⁵

ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้ความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษตามความต้องการของผู้เรียนสุจริตา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ 6 ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกายและปัญญา

⁸⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 204.

⁸⁵ พระวิสุทธိภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิศรี), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 79.

ไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า⁸⁶

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย 3 ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคมการจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการ จัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม⁸⁷ ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

⁸⁶ สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2546), (อัดสำเนา).

⁸⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546), หน้า 3.

1. มาตรา 4 กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. มาตรา 6 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

3. มาตรา 12 สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

4. มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

5. มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁸⁸ การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกันดังนี้ คือ กัลยาณมิตร คือ ผู้จัดเตรียมปัจจัย 2 อย่างให้พร้อม ซึ่งจะช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายในและพัฒนาไปสู่กระบวนการของการเรียนรู้ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวมทั้ง 3 ด้านให้

⁸⁸ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, หน้า 5.

เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม⁸⁹ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาคบรอบด้านก็จะเกิดผล คือ การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ครบทั้ง 4 ด้าน คือกายภาวนา (ฝึกอบรมพัฒนา ภายให้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกในทางที่ไม่เกิดโทษ) สีสภาวนา (พัฒนาความประพฤติให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี) จิตตภาวนา (ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาได้ในที่สุด)⁹⁰ และผู้ที่เรียนรู้ก็จะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ แม้จะยังอยู่ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่ก็ตาม ซึ่ง สนิต ศรีสำแดง มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเรียนรู้แนวพุทธนี้ไม่ใช่การศึกษาตามประเพณี แต่เป็นการศึกษาเพื่อเปิดตา คือ ปัญญาของชาวโลกให้มองเห็นแสงสว่างด้วยตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้บอกทาง และจัดลำดับข้อมูลให้เป็นระบบ ส่วนความรู้เป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะได้จากแหล่งข้อมูลนั้นโดยการคิดอย่างลึกซึ้ง

2.5 หลักธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

2.5.1 ความหมายของชุมชน

คำว่า ชุมชน ในสังคมไทยนั้นได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไปอย่างหลากหลายตามแต่ทัศนคติของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้ สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นในความหมายดังกล่าว เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกันตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน⁹¹ ชุมชน หมายถึง

⁸⁹ หมายความว่า ศิลปะพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนสามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็นไม่หลงใหลกับสิ่งที่มาช่วย สมาธิ เป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่มีความเข้มแข็งตั้งมั่น ปัญญา คือ มีความรู้ความเข้าใจสามารถแยกแยะวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยได้เป็น จนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีขึ้น ๆ เช่น คิดได้ว่าคนอื่นเขาก็รักชีวิต เพราะฉะนั้นเราก็ไม่ทำร้ายกัน

⁹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 70 - 71.

⁹¹ สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์, “พัฒนาชุมชนคืออะไร”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2554): 14.

องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนได้⁹²

ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน และในปัจจุบันมีคำว่าชุมชนได้ถูกนำไปใช้ ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม⁹³

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความพยายามทำอะไรร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น 1. ความเป็นชุมชนในครอบครัว 2. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน 3. ความเป็นชุมชนวิชาการ 4. ความเป็นชุมชนสงฆ์ 5. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน 6. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน⁹⁴

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้างแต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า ชุมชนจึงควรจะมีความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างต่างพื้นที่ก็ได้แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน คำว่ามีพื้นฐานของชีวิตอย่างเดียวกัน นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติ

⁹² สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 12.

⁹³ ชนัญญ์ นฤปทุม, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน, 2547), หน้า 87.

⁹⁴ ประเวศ วะสี, “วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิชาการ, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2542): 8-11.

การเมื่อการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้นเมื่อพิจารณาจากความหมายก็พอจะมองเห็นได้ว่าความเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพ ต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันหรืออยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น

ฉะนั้นหากกล่าวโดยสรุป ความเป็นชุมชนจะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmonious) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า Supra - village ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้นมีความหมายมากยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแค่การมีหมู่คนมาก ๆ มารวมตัวกัน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ จะทำอย่างไรให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรืออยู่ในชนบทได้มาร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง การสร้างชุมชนให้เกิดมีพลังที่เข้มแข็ง จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นหากมองย้อนกลับให้ลึกลงไปก็จะพบว่าชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น ต้องเกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหมุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้นั้นก็หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตัวเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่าฟันเฟืองตัวอื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร ระดับปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญมีคุณค่าต่อมวลสมาชิกในชุมชน

2.5.2 ความหมายขององค์กรชุมชน

มนุษย์จัดเป็นสัตว์สังคมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการพึ่งพาศักดิ์กันและต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการให้คำนิยามเกี่ยวกับชุมชน นักวิชาการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าองค์กรชุมชนเป็นองค์กรทางสังคมหรือพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มีความสนิทสนมรู้จักกันโดยการรวมกลุ่มเป็นไปเพื่อความสงบสุขพร้อมทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นที่ส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ อย่างไรก็ตามผลของการพัฒนาประเทศโดยภาพรวมที่ผ่านมาของประเทศไทย การพัฒนาในเขตเมือง สามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง แต่ชนบทกลับอ่อนแอลง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อผนึกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือพลังของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน⁹⁵

⁹⁵ สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2545), หน้า

ดังนั้น “องค์กรชุมชน” จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ซึ่งจากการทำงานวรรณกรรมต่างๆ มีนักวิชาการหลายคนได้นิยามไว้ สำหรับการศึกษาคำนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกค่านิยามเป็น 2 ลักษณะ คือการให้ค่านิยามจากคำว่า องค์กรชุมชนโดยตรง และการให้ค่านิยามจากคำอื่นๆ แต่มีนัยยะว่าเป็นองค์กรชุมชน เพราะในบริบทของสังคมไทยองค์กรมีคำเรียกหลายอย่าง เช่น องค์กรชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกร องค์กรประชาชนลักษณะแรกเป็นการให้ค่านิยามจากคำว่าองค์กรชุมชนโดยตรง จากค่านิยามของประเวศ วะสี ให้ความหมายขององค์กรชุมชนใกล้เคียงกันสรุปได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีทัศนคติ หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการประสานความร่วมมือ การบริหารจัดการ และการจัดหาทรัพยากรด้วยตนเอง แต่การที่องค์กรชุมชนจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน นอกจากต้องมีอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ร่วมกันแล้ว การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีผู้นำ ยังเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญด้วย องค์กรชุมชนยังถือเป็นช่องทางหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ในฐานะเป็นเจ้าของและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนา⁹⁶

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชน คือชุมชนต้องมีความเป็นอิสระ ตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของตัวเองได้รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบ⁹⁷ สอดคล้องกับค่านิยามข้างต้นโดยเห็นว่าการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนนั้นมาจากคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน สมาชิกหลายคนติดต่อถึงกันมีความเกี่ยวข้องกัน เข้าใจในกิจกรรมกลุ่มด้วยกัน และมีการเรียนรู้การจัดการร่วมกัน และพร้อมทั้งได้เสนอขั้นตอนกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน ว่ามี 4 ขั้นตอน ขั้นตอนหนึ่งคือการสร้าง ขั้นตอนที่สองคือ การระดมความคิด ขั้นตอนที่สามคือการทำให้เป็นปกติ และขั้นตอนสุดท้ายคือ การลงมือกระทำ⁹⁸

องค์กรชุมชนมีฐานะเป็นโครงสร้างทางสังคมกล่าว คือ เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการกล่อมเกลாதงสังคมทั้งค่านิยมระบบความเชื่อจากรุ่นก่อน ดังนั้น คนรุ่นนั้นๆ ได้สืบทอดการดำเนินการขององค์กรชุมชน ไปด้วย ยังรวมถึงความสามารถของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันในการจัดการปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน กลุ่มลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีในฐานะเป็นองค์กรชุมชน

⁹⁶ ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกพ็อนเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542), หน้า 13.

⁹⁷ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: สภาคทาออลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530), หน้า 34.

⁹⁸ J. Galtung, *Self-Reliance a Strategy for Development*, (London: Boyle I' Overture Publication Ltd., 1980), p. 30.

ลักษณะที่สองนิยามว่าองค์กรชุมชนมีฐานะที่เป็นความพยายามในประสานงานกันเพราะปัญหาบางอย่างอาจมีความยากเกินไปสำหรับชุมชนแห่งเดียวที่จะจัดการเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน และลักษณะสุดท้าย เป็นไปตามรูปของสภาชุมชน ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้แต่ละองค์กรทราบ ว่ากำลังดำเนินการอะไร และเพื่อวางแผนสำหรับสิ่งที่ต้องการบริบทประเทศไทยขององค์กรชุมชนมีค่าเรียกหลายค่า ในกรณีนี้ที่เรียกว่าองค์กรชาวบ้าน 3 แบบ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ แบ่ง 3 แบบ ได้แก่ องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม และองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง สำหรับองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจจะมีกิจกรรมเพื่อการเพิ่มรายได้แก่

ครอบครัวของสมาชิกโดยการส่งเสริมให้สมาชิกทำกิจกรรม ถัดมาแบบที่สองเป็น องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม ที่มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดีกว่าแก่สมาชิก ซึ่งกระทำโดยวิธีการให้สมาชิกเก็บเงินออมเพื่อใช้ยามจำเป็น การให้ความสนใจต่อโภชนาการของเด็ก การเรียนรู้ของลูกหลานสมาชิก และแบบสุดท้ายเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ที่มีกิจกรรมเพื่อการทำงานอันเป็นส่วนร่วมของชุมชน เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น หรือการต่อรองกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อนำงบประมาณเข้ามาใช้ในกิจกรรมส่วนร่วมของชุมชน ในทัศนะของนักวิชาการอีกท่านหนึ่งเห็นว่าองค์กรชุมชนเป็นรูปแบบของการพัฒนาชุมชนในเขตที่มีมาตรฐานการครองชีพของประชาชนค่อนข้างสูง และเพียบพร้อมไปด้วยบริการสาธารณูปการต่างๆ อย่างไรก็ตาม การก่อตั้งองค์กรชุมชนสำหรับการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ของประชาชนในชนบทให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัย⁹⁹

สำหรับองค์กรชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ จากที่ได้สังเคราะห์คำนิยามที่หลากหลายข้างต้น ผู้วิจัยจึงให้นิยามว่าเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลภายในชนบทที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึง หรือ ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกัน มาสร้างพันธกรณีร่วมกันในการดำเนินการ หรือแสวงหาทางออกเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนและส่วนร่วมโดยที่องค์กรชุมชนนี้อาจจะมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งที่แตกต่างกัน

⁹⁹ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, 2549), หน้า 22.

2.6 แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

เป็นการศึกษาวิจัยการจัดการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้ทราบถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ (1) วัดโฆษา ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (2) ศรีภูมิ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์และ (3) วัดทุ่งธงชัย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (4) วัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอลำสัก เพชรบูรณ์ (5) ชุมชนบ้านดัว ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (6) ชุมชนห้วยไร่ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (7) ชุมชนวัดทุ่งธงชัย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (8) ชุมชนวัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอลำสัก เพชรบูรณ์ แนวคิดการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนผลการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด และได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

2.6.1 แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้ามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้งว่ามีสภาพที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะได้รู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานี้ เรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ โดยในส่วนของภิกษุมีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุผลนิพพาน อันเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ส่วนตัว และการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของผู้อื่นด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

2.6.2 เป้าหมายของวัดในสมัยพุทธกาล

1. เพื่อมุ่งการพัฒนาตนเองของภิกษุ ภิกษุเมื่อออกบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อบรมศีลเจริญภาวนา ฝึกหัดสำรวม กาย วาจา ใจ โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ รวมทั้งวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของสงฆ์ เช่น ธุดงค์ หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติที่ใช้ขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสันโดษ มกน้อย และวัตร 14 คือ ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมความเป็นอยู่ของภิกษุ เพื่อส่งเสริมให้การบำเพ็ญสมณธรรมดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเองและเพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปจนเกิดปัญญารู้แจ้ง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สงบ และร่มรื่น

2. การบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้อุเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต

3. แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลการจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

2.6.3 แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

การจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

2.7 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

2.7.1 ความหมายของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ และซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น¹⁰⁰

¹⁰⁰ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2544), หน้า 2.

สุชีพ ปุญญานุภาพ เห็นว่า วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ หรือ ธรรมคือความเจริญ ถ้าจะให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือ ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น ในด้านสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา คำว่าวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสายและการจัดระเบียบแห่งการประสบเหตุการณ์ของสังคมวัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบ หรือกระสวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือและการดำเนินงานอื่นๆทั้งปวง ซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้น วัฒนธรรม จึงได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์¹⁰¹

สุวรรณ เพชรนิล ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึงภาษา เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ สถาบันต่างๆ มาตรฐานต่างๆ แนวความคิดและอุดมคติต่างๆ และอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่รับช่วงกันมาโดยลำดับ ถ้าไม่มีวัฒนธรรม คนเราเกิดมาได้เหมือนกัน แต่อาจเป็นแบบสัตว์อื่นๆเสียมากกว่า แทนที่จะเป็นมนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ไม่ใช่มรดกวัตถุ เราไม่ได้นำวัฒนธรรมติดตัวมาเกิด แต่เราเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นกองทุนใหญ่ ที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ เพราะแน่นอนแล้วว่า เป็นวิถีที่ดำรงของชีวิต¹⁰²

วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ บางยี่ขัน กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายเป็น 2 นัยคือ ความหมายทางนิตินัย ซึ่งหมายถึง ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และความหมายในทางพฤตินัยซึ่งจะเป็นไปตามที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือทางที่ประพฤติกัน¹⁰³

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งอันแสดงถึงลักษณะของความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน และวิถีชีวิตของ

¹⁰¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **วัฒนธรรมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 3.

¹⁰² สุวรรณ เพชรนิล, **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2532), หน้า 4.

¹⁰³ วิธาน สุชีวกุปต์และสนธิ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 26.

ประชาชน รวมถึงภาษา ศิลปะ วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดจนทั้งแนวคิดและอุดมคติ

2.7.2 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวว่า วัฒนธรรม มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นชาติ อันเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของความมั่นคงของชาติแม้ประเทศจะผ่านภาวะวิกฤติมาหลายครั้งหลายครา และต้องเผชิญกับการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชาติอื่นๆ แต่ประเทศไทยก็ยังคงรักษาความเป็นไทยมาได้โดยตลอด ด้วยไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง¹⁰⁴

วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ บางยี่ขัน กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไทยว่า เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีความเกี่ยวโยงกันกับแบบอื่นๆ ซึ่งมี

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ภาษา และแบบพฤติกรรมต่างๆ ที่สังคมยอมรับ
2. แบบพฤติกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกันและกัน กล่าวคือพฤติกรรมอย่างหนึ่งต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การแสดงความเคารพผู้ใหญ่แบบไทย ย่อมสอดคล้องกับการยืน การนั่ง การเดิน การพูด
3. มีผลที่ติดตามมาคือ แสดงออกมาเป็นนิสัย ทักษะ และการผลิตวัตถุ เครื่องใช้ต่างๆ
4. มีการถ่ายทอดกันได้ คือ การสอนให้ลูกหลานรับวัฒนธรรม (acculturation) และสืบทอดกัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรม cultural heritage)
5. มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นโดยกระบวนการต่างๆ เช่น Confusion การเผยแพร่วัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งให้แก่ชนอีกกลุ่มหนึ่ง assimilation ชนกลุ่มน้อยปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ accomodation ชนสองกลุ่มปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากันและกัน¹⁰⁵

ในด้านองค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ เห็นว่ามี 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของ “คติ” คือ ทางหรือหลักดำเนินชีวิต

¹⁰⁴ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม, หน้า

¹⁰⁵ วิธาน สุชีวงศ์และสนธิ บางยี่ขัน, ปรัชญาไทย, หน้า 92.

2. เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยกเว้นของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะถือกันว่า เสียหาย

4. วัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะวัตถุศิลปกรรมเท่านั้น แม้บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนนหนทาง และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด ก็จัดเข้าในวัตถุธรรมทั้งสิ้น

4. สหธรรม (Social Culture) ได้แก่วัฒนธรรมทางสังคม คือวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ รถประจำทางมารยาทในการเข้าสังคม¹⁰⁶

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของวัฒนธรรมตามองค์ประกอบทั้ง 4 ประเภทนี้แล้ว จะเห็นว่ามุ่งหนักให้เป็นประโยชน์ในด้านการปฏิบัติและสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามด้าน วิชาน สุชีพคฤกษ์ และสนธิ บางยี่ขัน เห็นว่าองค์ประกอบของ วัฒนธรรม มี 3 ประการคือ

1. ความคิด (Ideas) หรือวัฒนธรรมทางความคิด (คติธรรม) ได้แก่ความเชื่อต่างๆ ซึ่งแสดงออกในทางศาสนา วรรณคดี สุภาษิต หรือคติชาวบ้าน เป็นต้น จะเห็นได้จากคนไทยนิยมนับถือศาสนาที่สอนเรื่องโลกนี้และโลกหน้า และมุ่งจุดหมายสูงสุดของศาสนานั้น โดยเฉพาะคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญก็ตั้งปณิธานว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ ขอให้การทำบุญนี้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน” อาศัยศาสนาเป็นหลักตั้งกล่าวนี้ วรรณคดี สุภาษิต และคติชาวบ้านของไทย จึงมักจะอิงหลักธรรมอยู่เสมอ วรรณคดีมักจะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกรรมสนองกรรม ส่วนสุภาษิตและคติชาวบ้าน

2. ปทัสถาน (Norms) วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี (เนติธรรมและสหธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นวิถีประชา (falkways) จารีต (mores) กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กฎ กติกา ซึ่งก็อิงหลักศาสนา เช่น การลงโทษตามกฎหมายอาญาโบราณ มักจะอิงตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเช่น การลงโทษของพระเจ้าแผ่นดินโบราณ การลงโทษในนรก เป็นต้น ต่อมาจึงมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกฎหมายของอารยประเทศ ส่วนวิถีประชาและจารีตก็ดำเนินตามแนวศาสนาเป็นพื้นประเพณีของสังคมต่างๆ เช่น การทำขวัญเด็ก การบรรพชาอุปสมบท การแต่งงาน การปลูกบ้าน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ล้วนแต่อิงพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

¹⁰⁶ สุชีพ ปุณฺณภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, หน้า 112-113.

3. วัสดุ (Material) หรือ วัฒนธรรมทางวัสดุ (วัสดุธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็น ผลิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมโบราณ ล้วนแต่เกี่ยวกับศาสนา เช่น การหล่อพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ต่อมาจึงได้ขยายวงกว้างออกไปถึงการสร้างปราสาทราชวัง การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างบ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งต้องการให้เหมือนกับวิมานหรือปราสาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีลักษณะผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมต่างๆ ที่หลากหลาย แต่ลักษณะการผสมกลมกลืนของหลายวัฒนธรรมรวมกัน แต่ก็มีความคิดแบบชาตินิยมหรืออุดมคตินิยมแฝงอยู่ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมใน 4 องค์ประกอบ คือ คติธรรม เนติธรรม วัสดุธรรม และสทธรรม

2.7.3 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรม (Society and Culture) เป็นของคู่กัน เกิดขึ้นและมีการวิวัฒนาการไปพร้อมๆ กัน สังคมไม่อาจจะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากวัฒนธรรม (Culture) และทำนองเดียวกัน วัฒนธรรมก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสังคมด้วยเช่นเดียวกัน เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์แตกต่างไปจากสังคมหรือชีวิตของสัตว์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม แต่สัตว์ไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมได้¹⁰⁷

แม้ว่าสังคม (Society) จะมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกใหม่ที่เรียกว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไม่มีสังคมใดเลยที่สมาชิกจะยึดถือแบบอย่างการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมทุกอย่างได้ สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงและทิศทางในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันก็ตามตัวอย่างง่ายๆ เช่น เราไม่สามารถอ่านและตีความภาษาไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้อย่างคล่องแคล่วได้ ภาษาของทุกชาติ จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปที่ละเล็กละน้อยอย่างต่อเนื่องกัน ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า การเปลี่ยนแปลงจะต้องเกิดขึ้นแก่ทุก ๆ สังคมเสมอ

ในสังคมมนุษย์ อาจจำแนกการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 ส่วน คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งสองส่วนนี้ จะมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก แต่มีลักษณะที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

¹⁰⁷ จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 3.

ของสังคม และระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร ระดับการศึกษาของประชาชน และอัตราการเพิ่มของประชากร เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มักเน้นการประดิษฐ์ของสังคม ทั้งที่เป็นการประดิษฐ์ทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น ภาษา ศิลปะ ศีลธรรม ดนตรี การเล่นอันเป็นประเพณีต่างๆ รวมถึงความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น จะมีความเกี่ยวข้องของระหว่างกัน เช่น การประดิษฐ์ย่อมมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม การผลิตนวัตกรรมทางการศึกษาทำให้สามารถใช้ระบบมหาวิทยาลัยเปิด (Open University) และมีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในทางตรงข้ามการสร้างระบบสังคมใหม่ ย่อมทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องประดิษฐ์สิ่งใหม่ เพื่อสนองต่อระบบสังคมนั้น เช่น ในระบบเศรษฐกิจของสังคมเมือง ที่สตรีเลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามีทำให้เกิดความจำเป็นในการประดิษฐ์เครื่องซักผ้า อาหารกระป๋อง เครื่องดูดฝุ่น เพื่อลดภาระของคู่สมรส เป็นต้น

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น จะนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม เช่นเดียวกับพฤติกรรมรวมหมู่ แต่การเปลี่ยนแปลงของทั้ง 2 สิ่งนี้ก็ไม่ใช่เหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่สิ้นสุด และมีผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกโดยรวม อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมรวมหมู่อาจจะเป็นส่วนหนึ่ง ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่มีการเปลี่ยนแปลงอีกมีขึ้นน้อยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากพฤติกรรมรวมหมู่มาเป็นตัวเร่ง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางศิลปกรรม ความรู้ และการประดิษฐ์ เป็นต้น

2.7.4 รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

เราอาจจำแนกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้¹⁰⁸

1. การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (Revolution) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันส่วนใหญ่ในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสำคัญของสังคมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยจากระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ในสังคมไทยเมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการศึกษา รวมถึงค่านิยมในการ

¹⁰⁸ เอกสารการสอนชุดวิชา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, มนุษย์กับสังคม, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2533), หน้า 172-176.

ดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก และการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสหภาพโซเวียต ก็เป็นตัวอย่งที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมโดยการปฏิวัติ

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ ก็ไม่จำเป็นที่คนในสังคมจะต้องถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นผู้ปกครองเสมอไป เพราะว่ายังมีประเทศอีกมากที่มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบนี้ โดยปราศจากวิกฤตการณ์ของความโหดร้ายทารุณ การปฏิบัติมักเกิดขึ้นในกรณีที่สมาชิกเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสถานะในสังคมของตน เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นอยู่ในอดีต หรือเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่น ความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า Relative Deprivation อันเป็นความรู้สึกที่ต้องการขจัดสถานะที่เป็นอยู่เมื่อเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบกับสถานะของอดีต หรือของสังคมอื่นๆ อันก่อให้เกิดการลงมือกระทำ การเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง

ดังนั้น เราจะเห็นเสมอว่า การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ มักเกิดโดยชนชั้นระดับต่ำ เช่นจากกลุ่มชาวนา กรรมกร หรือสามัญชน ซึ่งถูกฉ้อโกงผลประโยชน์ หรือเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากโครงสร้างเดิมของสังคม การเกิดวิกฤตการณ์ที่รุนแรงอันนำไปสู่การปฏิวัตินั้น จึงมีเหตุผลเหตุที่แท้จริง แต่สาเหตุที่สำคัญคือ ความรู้สึกไม่พอใจต่อโครงสร้างเหล่านั้น ที่ทำให้กลุ่มคนรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือมีความไม่เท่าเทียมกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม เช่นการปฏิวัติในสังคมไทยที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ 22 พ.ค. 2557 ของคณะ คสช. เป็นต้น

นักสังคมวิทยา (Socialist) ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิด ที่เกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยการปฏิวัตินี้ ได้แก่ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Max)¹⁰⁹ เขาได้เน้นความสำคัญของ Relative Deprivation อันเป็นสิ่งที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า ในสังคมทุนนิยมนั้น กรรมกรจะมีความสุขกับชีวิตในเมืองตราบจนกลุ่มคนดังกล่าวเริ่มเปรียบเทียบตนเองกับชนชั้นอื่นของสังคม และเริ่มตระหนักว่า ตนเองเปรียบเสมือนวัตถุที่ถูกใช้ประโยชน์ซึ่งควรแสวงหาแนวทางที่ดีขึ้น โดยการเปลี่ยนระบบโครงสร้างของสังคม ซึ่งแสดงว่ากรรมกรได้เกิด Relative Deprivation นั้นเอง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัตินี้ ยังจะต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการปรับปรุงโครงสร้างใหม่ให้คงที่ เช่น การปรับปรุงกระบวนการผลิตกลาทางสังคมต่อวัฒนธรรมใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมดั้งเดิมของสมาชิกด้วย และรวมทั้งกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ

¹⁰⁹ ภาวดี ทองอุทัย และคณะ, ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 109-135.

2. การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูป (Reform) หรือแบบค่อยเป็นค่อยไป (Trends) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ละเล็กละน้อยในระยะเวลาอันยาวนาน นักสังคมวิทยา (Socialist) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบนี้ คือ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)¹¹⁰ ซึ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบ Mechanical Solidarity อันเป็นสังคมแบบเรียบง่าย มีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตและค่านิยมของสมาชิกในรูปแบบเดียวกันไปสู่สังคมแบบ Organic Solidarity ซึ่งเป็นสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กัน โดยความจำเป็นทางหน้าที่หรือตำแหน่งทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จะมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไปในระยะเวลาอันยาวนาน

3. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างมากในสังคมมนุษย์ แต่สมาชิกของสังคมจะสังเกตได้ยาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันแม้จะดูเหมือนว่ามีอิทธิพลน้อย เนื่องจากเป็นไปโดยที่สมาชิกไม่รู้ตัว แต่ก็มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมมิใช่น้อยทีเดียวเช่น การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ การประดิษฐ์สิ่งใหม่การเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกาย ดนตรี ศิลปะ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนี้อาจเป็นมูลเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติหรือแบบค่อยเป็นค่อยไปในระยะต่อมา เช่น การเรียกร้องสิทธิสตรีในยุโรปและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งในแถบทวีปเอเชีย เกิดขึ้นเพื่อบทบาทของสตรีในชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไปโดยเกือบจะไม่รู้ตัว ตราบจนสตรีเริ่มถ่ายทอดปัญหาเกี่ยวกับภาระครอบครัวของตนซึ่งกันและกัน จึงทำให้เป็นแรงผลักดันแก่สตรี โดยการเรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิง แม้ว่าอันที่จริงแล้ว สตรีได้เปลี่ยนแปลงบทบาทการดำเนินชีวิตเช่นนี้ มาตั้งแต่เกิดปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้วก็ตาม

2.7.5 กระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม¹¹¹

Horton and Hunt¹¹² ได้พูดว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะเกิดและกระจายไปในระหว่างสมาชิก รวมถึงการกระจายไปสู่สังคมอื่น ๆ ด้วย กระบวนการดังต่อไปนี้

1. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง การที่สมาชิกรับรู้ร่วมกันในข้อเท็จจริง ระบบหมุนเวียนของโลหิต เป็นต้น การค้นพบ จึงเป็นการสะสมความรู้ของมวลมนุษยชาติ อย่างไรก็ตาม

¹¹⁰ Durkheim, Emile, *On the Division of Labor in Society*, (New York: Macmillan Press, 1933), p. 86.

¹¹¹ บรรพต วีระชัย และคณะ, *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น* ; การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539), หน้า 332-326.

¹¹² Horton, P.B. and Chester L., *Hunt Sociology*, (Mc. Graw-Hill Inc., 1972), p. 48-66.

การค้นพบจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้นำสิ่งที่ค้นพบนั้นไปปฏิบัติจริง เช่น การค้นพบว่า ชายกับหญิงมีสติปัญญาไม่แตกต่างกัน ย่อมเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายโดยให้สิทธิเพิ่มขึ้น และทำให้สถาบันสังคมทั้งปวงปรับสภาพ และบทบาทสตรีให้เกิดความเสมอภาคกับชาย

2. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) เป็นการประมวลสิ่งที่ค้นพบ และสิ่งที่สังคมเคยนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่างๆ มาสร้างเป็นสิ่งใหม่ เช่น การประดิษฐ์รถยนต์ ย่อมเกิดจากการนำความรู้ในเรื่องระบบการเผาไหม้ เป็นพลังงานขับเคลื่อน ระบบเกียร์ คลัช และสิ่งเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่มีผู้ค้นพบไว้แล้วมาประมวลเป็นการสร้างรถยนต์ การประดิษฐ์ จึงเกิดจากการสะสมสิ่งที่ค้นพบในอดีตมาสร้างเป็นสิ่งใหม่ ดังนั้น การประดิษฐ์จึงมิได้เกิดจากผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นผลจากการสะสมทางวัฒนธรรมของสังคม

การประดิษฐ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นวัตถุ (Material Invention) หมายถึง วัสดุที่จับต้องสัมผัสได้ ซึ่งเกิดจากสมาชิกในสังคมเป็นผู้สร้างและสมาชิกรับรู้ร่วมกัน กับ สิ่งประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ (Nonmaterial Inventions หรือ Social Inventions) ได้แก่ ระบบความคิด การสื่อความหมายด้วยสัญลักษณ์ เช่น ภาษา ตัวอย่างของการประดิษฐ์ที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ปรัชญาหรือความเชื่อและค่านิยมทางสังคม ในสมัยปัจจุบันมีผู้นำคำว่า นวัตกรรม (Innovation) มาใช้ ซึ่งหมายถึงผลรวมของการค้นพบและการประดิษฐ์สิ่งใหม่นั้นคือ เป็นการนำความรู้และสิ่งประดิษฐ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

4. การแพร่กระจาย (Diffusion) เป็นกระบวนการสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการกระจายวัฒนธรรมอันได้แก่ สิ่งที่ค้นพบและสิ่งประดิษฐ์จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เช่น การแพร่กระจายสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท การแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ไปสู่สุวรรณภูมิประเทศ เป็นต้น ลักษณะของการแพร่กระจาย มีดังนี้

ก. การแพร่กระจายเป็นกระบวนการสองทาง (Two-way Process) ระหว่างผู้แพร่กระจายและผู้รับ เช่น ชาวยุโรปที่จับจองอาณานิคมในทวีปอเมริกาจะเผยแพร่คริสต์ศาสนาอารุปีนเข้าไปในกลุ่มชาวอินเดียนแดง และจะรับวัฒนธรรมการปลูกข้าวโพด ยาสูบ อ้อย มาใช้ในการเกษตรกรรมของตน การแพร่กระจายวัฒนธรรม จึงเป็นการหิวยิมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

ข. การแพร่กระจายเป็นกระบวนการเลือกสรร (Selective Process) การที่กลุ่มคนหรือสังคมจะรับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่แพร่กระจายเข้ามานั้น จะเลือกรับเพียงบางส่วนเช่นคนไทยรับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย แต่ก็มีได้รับวัฒนธรรมในการแต่งกายและอาหาร

ตามแบบอย่างของชาวอินเดีย ทั้งนี้จำเป็นที่จะต้องเลือกสรรให้สอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรมของตนด้วย

ค. การแพร่กระจายนำไปสู่การดัดแปลงแก้ไขใหม่ (Modification) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ คือ รูปทรง ส่วนประกอบ การใช้ประโยชน์และหลักการของสิ่งเหล่านั้น เช่น ชาวยุโรปนำยาสูบจากชาวอินเดียนแดงไปเผยแพร่ในสังคมของตน แต่ได้ปรับปรุงกล้องยาสูบจากกระบอกไม้ เป็นกล้องยาสูบในรูปทรงที่เหมาะสมขึ้น นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงยาเส้นเป็นมวนบุหรี่ยี่เป็นต้น ในสังคมไทยอาจรับเครื่องดนตรีมาจากชาติอื่น และนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับเพลงไทย ในวงการแพทย์อาจนำพืชที่ชาวพื้นเมืองปลูกเพื่อบริโภคมาปรับเปลี่ยนเป็นยารักษาโรค

4. การปรับตัว (Adjustment) คือเป็นการปรับตัวเพื่อความเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและเหมาะสมในทุกสถานการณ์นั่นเองดังคำว่า เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตามสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยา (Socialist)¹¹³ ให้ความสนใจอย่างมากต่ออิทธิพลของการประดิษฐ์คิดค้นและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแต่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีมากมาย แม้แต่สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางชีววิทยา ก็มีผลทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม มูลเหตุต่างๆ ที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงพอที่จะจำแนกได้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศสถานที่ตั้งของสังคม สิ่งเหล่านี้จะสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จะช่วยให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า ในสังคมที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและถ้าในแหล่งใดเกิดความแห้งแล้งอดอยากยากจน หรือถ้าแหล่งใดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ก็อาจก่อให้เกิดการอพยพจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ทำให้ผู้คนที่อพยพไปจำเป็นต้องมีการปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมใหม่ได้ ในส่วนของสถานที่ตั้งของสังคม ก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นสังคมที่ตั้งอยู่บริเวณทางผ่าน บริเวณศูนย์กลางการค้า ย่อมมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงได้มาก

2. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เช่น การกระจายตัวของประชากร และขนาดของประชากร ในกรณีประชากรเพิ่มมากขึ้น อาจมีผลต่อการต้องการทางอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีการผลิตเพิ่มขึ้น ต้องการสิ่งบริการต่างๆ เพิ่มมากขึ้นกิจกรรมอุตสาหกรรมก็

¹¹³ บรรพต วีระชัย และคณะ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น : การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, หน้า 327-329.

อาจเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของผู้คนก็เปลี่ยนไป ในส่วนของการกระจายตัวนั้น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการอพยพโยกย้าย จากชนบทไปสู่เมือง หรือจากเมืองสู่ชนบท ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ผู้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น การติดต่อสัมพันธ์กันมีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น กลุ่มปฐมนิยมมีความสำคัญน้อยลง

3. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นไปได้เร็วกว่า การติดต่อสัมพันธ์กันอาจมีหลายรูปแบบ เช่นการเดินทางไปมาหาสู่กัน การสื่อสารการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การบังคับทางการเมือง ฯลฯ ข้อนำสังเกตอย่างหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมคือ ถ้าสังคมใดมีความเจริญก้าวหน้าในการสื่อสารคมนาคม สังคมนั้นมักจะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมาก

4. ระบบชนชั้น สังคมที่มีการจำกัดชนชั้น จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงและสังคมที่ยึดถือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นผู้นำและมีความสำคัญสูงสุด หรือสังคมยกย่องผู้อาวุโสก็จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมให้ความสำคัญในแต่ละบุคคล หรือยอมรับนับถือในความสามารถของแต่ละบุคคล ก็ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า

5. ทศนคติและค่านิยม ในสังคมที่ยึดมั่นในสิ่งเดิมๆ เช่น ยกย่องบูชาบรรพบุรุษชื่นชมในอดีตของตน และการเชื่อฟังผู้อาวุโส การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้าๆ เพราะเขาอาจมีความรู้สึกว่าเป็นแนวปฏิบัติเดิมเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญที่สุด ถูกต้องที่สุด และยึดถือเป็นคัมภีร์เป็นสรณะ

6. ความเล็งเห็นความจำเป็น ถ้าคนในสังคมนั้น มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง ก็จะนำไปสู่การจัดหาสิ่งของนั้น ๆ เช่น เมื่อการคมนาคมขนส่ง ไม่อาจบริการประชาชนได้อย่างดี ก็อาจเกิดระบบขนส่งมวลชนขึ้น หรือเมื่อมีการขยายเมืองทำให้ผู้คนเกิดความจำเป็น จะต้องมีการสาธารณสุข การสาธารณสุขูปโภค ฯลฯ หรือเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น อาจจะต้องมีการจัดโรงงาน กฎหมายโรงงาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ตามมา

7. นโยบายรัฐและผู้นำสังคม ในสังคมใด ถ้าผู้นำมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้า สังคมหรือประเทศนั้นก็เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วตามเป้าหมายและนโยบายนั้น นโยบายของผู้นำนั้นจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ มาก

8. ระดับความรู้และเทคโนโลยี ถ้าสังคมนั้นมีผู้มีความรู้ความสามารถ ก็สามารถที่จะประดิษฐ์คิดค้นสร้างสิ่งของเครื่องใช้ และแบบแผนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังเช่น เมื่อมนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์ถึงระดับหนึ่ง ก็สามารถจะประดิษฐ์เครื่องมือสื่อสารหรือคอมพิวเตอร์ หรือเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการแต่งตัวของสารกัมมันตภาพรังสีถึงระดับหนึ่ง ก็สามารถสร้างระเบิดปรมาณูได้สำเร็จ

9. ความล่าช้าทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งล่าช้ากว่าอีกด้านหนึ่งก็จะทำให้คนเราจำเป็นต้องปรับตัว เพื่อให้วัฒนธรรมทั้งสองประเภทใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเช่น ถ้ามีเครื่องจักรแต่ใช้ไม่เป็น ผู้คนก็ย่อมต้องชวนขายหาวิธีการที่จะเรียนรู้เพื่อใช้เครื่องจักรให้เกิดประโยชน์

10. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ มีความต้องการอาหาร และปัจจัยอื่นๆ ในการดำรงชีวิต และต้องการในสิ่งนั้นๆ อย่างไม่สิ้นสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น นอกจากนั้น ปัญหาการเพิ่มขึ้นหรือลดลงทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้วย

11. ปัจจัยทางอุดมการณ์ เช่น เพื่อต้องการให้สังคมของตน เป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมทหาร ก็จะก่อให้เกิดการเตรียมปัจจัยพื้นฐาน เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปตามเป้าหมายตามอุดมการณ์ของสังคมนั้นด้วย

ปัจจุบันนี้สังคมมนุษย์ (Human Society) มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัตถุนิยม (Materialism) ทั้งในด้านการประดิษฐ์คิดค้นทางเทคโนโลยี การเพิ่มปริมาณประชากร การขยายตัวทางวิทยาการ การขยายสังคมเมือง และปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่เป็นผลต่อความขัดแย้งระหว่างสมาชิกสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรตระหนัก ควรศึกษา เป็นมโนทัศน์ และเป็นวิสัยทัศน์ (Vision) ที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมวิทยา ที่ทุกส่วนงานจะต้องศึกษาและแก้ปัญหาของสังคมต่อไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

2.8 วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามมาแต่โบราณ และเมื่อวัฒนธรรมหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อถือ และการปฏิบัติตามความเชื่อถือศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง¹¹⁴ ยิ่งไปกว่านั้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า การปฏิบัติตามศาสนาเป็นผลสุดท้ายของวัฒนธรรมอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร มีผู้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมดีงามที่เก่าแก่ที่สุด แต่ทันสมัย มีลักษณะนำชีวิตให้สูงขึ้นกว่าเดิมในหลายๆ ด้าน เป็นเรื่องที่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อย่างชัดเจนอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีแบบฉบับขนบธรรมเนียมและแนวปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายพันปี แต่พระพุทธศาสนาได้ทำการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคนั้นจากหน้ามือเป็นหลังมือ ทำ

¹¹⁴ สุชีพ ปุณฺณภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, หน้า 85.

การปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการ บางอย่างได้ให้แนวปฏิบัติในรูปวัฒนธรรม จึงทำให้อินเดียมีวัฒนธรรมอันดงามใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

พระพุทธศาสนาใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ คือถือเหตุผลเป็นสำคัญ ไม่เชื่อถือเรื่องโชคลางของขลังฤกษ์ยามยามดี แต่อยู่ที่ความสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อประพฤติสุจริตแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด เช้า สาย บ่าย เย็น ก็จัดเป็นฤกษ์ดีทั้งนั้น นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังสอนให้มีความปรารถนาดีต่อบุคคลและสัตว์ทั่วไป ไม่นิยมยกตนข่มผู้อื่น ไม่นิยมการทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องความคิดเห็นที่ต่างกัน ไม่ติดใจในเรื่องความคิดเห็นที่หาที่ยุติไม่ได้ สอนให้เข้าถึงความรู้อย่างชัดเจนในเรื่องต่างๆ โดยไม่นิยมติดอยู่ในความเชื่อตามๆกันเท่านั้น

พระพุทธศาสนาสอนหลักวัฒนธรรมในการรักษาศักดิ์ศรีของตน โดยการเทิดทูนความดี อยู่กับความดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน เช่น ภิกษุอยู่ในจริยาวัตรของภิกษุ ผู้ทรงศีลปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับศีล บัณฑิตอยู่กับแนวทางบัณฑิต เป็นต้น ไม่ปล่อยตัวให้ผิดรูป ผิดแบบ เป็นเรื่องของการรักษาศักดิ์ศรี ไม่ใช่เรื่องการเยอหยิ่งถือดีสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม (the way of life) โดยพระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดงามของไทยมาแต่โบราณ อันได้แก่ความเป็นผู้มีคุณความดี การเคารพในสิทธิมนุษยชน การสร้างคุณงามความดี ด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเชื่อในหลักแห่งกรรมแทนเรื่องพรหมลิขิต เชื่อหลักเหตุผล โดยไม่ถือโชคลางและฤกษ์ยาม มีมารยาทในการบริโภคปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและคิลานเภสัช ตลอดทั้งกิริยามารยาทอ่อนโยน และรู้จักรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งตน ซึ่งเหล่านี้จัดเป็นวัตรธรรมและสธรรมในวัฒนธรรม¹¹⁵

จากที่กล่าวมาเบื้องต้น จึงเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการปฏิรูปวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ละเพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเด็นต่างๆ พอสังเขป ดังนี้

2.7.1 วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านสังคม

ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นแบบวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ชนส่วนใหญ่หรือ

¹¹⁵ นายอุดม จุมพลหล้า, “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย” รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2549), หน้า 174.

เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธมาโดยตลอด เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความสืบเนื่องต่อกันมานับแต่อดีต ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้พุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยมีบทบาทที่สำคัญมาก และได้กลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นหลักของสังคมไทยในปัจจุบัน การเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มองเห็นว่า ผู้ปกครองมีอำนาจในการปกครอง แสดงถึงลักษณะของผู้มีอำนาจว่าต้องประกอบไปด้วยทรัพยากรแห่งพลัง หมายถึง กำลัง 4 ประการ คือ 1) ปัญญาพละ กำลัง คือ ปัญญา 2) วิริยพละ กำลัง คือ ความเพียร 4) อนุวัชชพละ กำลัง คือ กรรมที่ไม่มีโทษ 4) สังคหพละ กำลัง คือ การสงเคราะห์¹¹⁶

กำลังแต่ละอย่างล้วนสำคัญ เช่นเดียวกับกำลังกายช่วยค้ำจุนร่างกายการดำเนินชีวิตให้มีความสุขสบาย เพราะหากว่าไม่มีกำลังอื่นๆ มาค้ำจุนแล้วกำลังกาย อาจใช้ไปในทางที่ผิดเป็นอันตรายได้ ส่วนกำลังปัญญาท่านจัดว่าเป็นกำลังที่ประเสริฐสุดเพราะเป็นเครื่องกำกับควบคุม และนำทางกำลังอื่นๆทุกอย่างยังมีหลักธรรมที่เป็นกำลังหรือเรียกว่าพละคือธรรมอันเป็นกำลังมี 4 ประการซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นผู้มีอำนาจมีความมั่นใจไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายต่าง ๆ คือปัญญาพละมีกำลังแห่งปัญญามาก วิริยพละ มีกำลังแห่งความเพียรมาก อนุวัชชพละมีกำลังแห่งความสุจริตหรือความบริสุทธิ์ สังคหพละมีกำลังแห่งการสงเคราะห์คือการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนไว้ได้มากด้วยการสงเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแบ่งปัน การพูดจาดีไพเราะ การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อผู้ปกครองบ้านเมือง ในฐานะเป็นผู้นำและผู้บริหารบ้านเมือง ดังที่กล่าวไว้ในอัครคัมภีร์สูตร¹¹⁷กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำว่า “สัตว์เหล่านั้นเข้าไปหาท่านรูปงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงกล่าวตั้งนินว่า มาเถิดท่านผู้เจริญขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด” แต่การบริหารงานในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าไม่ทรงให้ความสำคัญกับผู้ปกครอง นอกเสียจากธรรมเนียมท่านั้นดังที่พระองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า ธรรมวินัยที่เราแสดงและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย¹¹⁸

จากตรงจุดนี้พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อธรรมและวินัยมากกว่าผู้นำ ซึ่งตรงจุดนี้เป็นความชาญฉลาดของพระองค์ เพราะธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงจะเห็นได้ว่า ผู้นำมีความสำคัญในฐานะกษัตริย์ ราชา ผู้บริหารรัฐ ผู้ดูแลความสงบสุขและสร้างสันติให้เกิดขึ้นแก่

¹¹⁶ อ.นวก. (ไทย) 23/5/439.

¹¹⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/130/96.

¹¹⁸ ที.ม. (ไทย) 10/216/165.

ราษฎรเป็นหลักทั้งนี้ก็เพราะว่า บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัย ก็เพราะมีผู้นำเป็นที่รวมจิตใจ มีผู้บริหารบ้านเมืองคอยเอาใจใส่แล ดั่งหลักที่ว่า พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแคว้นแคว้น¹¹⁹ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน¹²⁰ โดยคุณลักษณะของผู้ปกครองตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1. เป็นผู้ทรงธรรม ผู้ปกครองอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ การปฏิบัติตนที่ตรงจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ดังข้อความที่ปรากฏในอัมมิกสูตรว่า “ในเวลาทีพระราชาตั้งอยู่ในธรรม แม้พวกข้าราชการก็ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกข้าราชการตั้งอยู่ในธรรม แม้พวกพราหมณ์ก็ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกพราหมณ์ตั้งอยู่ในธรรม แม้ชาวนิคม และชาวชนบทก็ตั้งอยู่ในธรรม”¹²¹ตรงข้าม ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็จะไม่ตั้งอยู่ในธรรมด้วย ดังข้อความที่ว่า “เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ...ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย”¹²²

ธรรมที่กล่าวถึงข้างต้น เฟงเอาทั้งส่วนที่เป็นธรรมสำหรับการปฏิบัติตนในฐานะเป็นปัจเจก และธรรมที่เป็นหลักในการปกครอง ซึ่งประการหลังนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายหลักด้วยกัน เช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักอภิธานิยธรรม หลักจักรวรรดิธรรม สังคหวัตถุ พรหมวิหาร เป็นต้น

2. มีความยุติธรรม ความยุติธรรมของสังคมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะหากจะพิจารณาจากอัครคัมภีร์สุตตร จะเห็น จุดมุ่งหมายของรัฐก็เพื่อ จัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินให้เกิดความเป็นธรรมนั่นเอง เมื่อเกิดความขัดแย้งในสังคม ผู้ปกครองจะต้องให้ความเป็นธรรม ไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง ถ้าผู้ปกครองมีความไม่ยุติธรรม บ้านเมืองก็จะระส่ำระสาย ไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้ ในคัมภีร์ชาดก ได้แสดงหลักดังกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ปกครองบริหารบ้านเมืองโดยชอบธรรม ย่อมไม่ทำให้ประเทศชาติล่มจม อีกทั้งยังทำให้ประเทศชาติมีความสุข¹²³

3. มีความรอบรู้ รอบรู้ทั้งในเรื่องการบริหารงาน และรอบรู้ในเรื่องการบริหารคน อย่างน้อยที่สุด ผู้ปกครองจะต้องมีองค์คุณแห่งความรู้ 3 ประการคือ¹²⁴

¹¹⁹ ส.ส. (ไทย) 15/72/80.

¹²⁰ ม.ม. (ไทย) 13/400/499.

¹²¹ อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/114.

¹²² อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/115.

¹²³ ชุ.ชา. (ไทย) 28/175/33.

¹²⁴ อง.ติก. (ไทย) 20/20/163.

ก. จักขุมา (มีสายตายาวไกล) สามารถมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้จักเลือกคนเข้ามาช่วยบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมกับหน้าที่ และความสามารถในโยธาสูต¹²⁵ได้กล่าวถึงความรอบรู้ไว้ 4 ประเด็นคือ 1) ฉลาดในหน้าที่ของตนเอง 2) เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้น 4) สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงได้ด้วยดี และ 4) สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยความเชื่อมั่น

ข. วิรุโ (จัดแรงงานได้ดี) คือ เป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานบ้านเมืองให้ เป็นไปตามเป้าประสงค์ ทั้งเป็นผู้เอาใจใส่ในหน้าที่การงานของตน ค้นหาวิธีที่จะทำให้การบริหารงาน เป็นไปด้วยดี

ค. สัมปันโน (มีหลักมนุษยสัมพันธ์) ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ เข้าได้กับ บุคคลทุกระดับ

4. มีคุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ผู้เป็นใหญ่ มีหน้าที่บริหารงานบ้านจะต้องมี คุณสมบัติของความเป็นผู้ใหญ่พื้นฐานอย่างน้อย 4 ประการคือ¹²⁶1) มีความรัก ความปรารถนาดีต่อ ประชาชน เห็นอกเห็นใจประชาชน 2) ปฏิบัติหน้าที่ราชการบ้านเมืองเพื่อปัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ ประชาชน โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย 4) รู้จักชื่นชม เมื่อประชาชนได้บรรลุถึงเป้าหมายที่ประสงค์ และ 4) อุเบกขา มีใจเป็นกลาง เทียงธรรม ไม่เข้าไปก้าวก่ายเรื่องราวต่าง ๆ จนกระทั่งเสียระบบงานโดย ส่วนรวม

สรุปได้ว่า อิทธิพลของศาสนาพุทธได้มีส่วนสัมพันธ์กับการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐ ได้แก่ คติความคิดทางการเมืองของผู้ปกครอง (กษัตริย์) แบบธรรมราชา ในทางปฏิบัติศาสนาพุทธจึง มีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในการสร้างและจรรโลงความชอบธรรมทางการเมือง (Political legitimacy) ของชนชั้นผู้ปกครอง ส่วนในด้านวัฒนธรรมนั้น วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครอง ของไทยในอดีตได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เกี่ยวกับ การเมือง หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) นั้น เป็นหน้าที่และกิจกรรม โดยตรงของชนชั้นนำ (elite) ในสังคมเท่านั้น จึงทำให้มรดกทางวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยมี ลักษณะของการยอมรับในอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งเรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า” (subject political culture) แต่เมื่อสังคมไทยเริ่มได้รับอิทธิพลจากความคิดทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยของตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาได้มีผลทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ

¹²⁵ อ.จตุกก. (ไทย) 21/181/257.

¹²⁶ ม.ม. (ไทย) 13/315/380.

ตะวันตกแพร่หลายเรื่อยมา จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หลังจากนั้นเป็นต้นมา วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participant political culture) ได้เกิดขึ้นอีกกระแสหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น อิทธิพลทางความคิด และเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ ของตะวันตกได้รับการถ่ายทอดไปสู่สามัญชนยิ่งขึ้นในรูปของการศึกษา และกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชน เป็นต้น ได้มีผลทำให้วัฒนธรรมการเมืองของคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (ยอมรับอำนาจ) กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งในทางปฏิบัติปรากฏว่า วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งสองนี้มีลักษณะขัดกัน และคนไทยจะมีระดับของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าแบบประชาธิปไตย ประกอบกับการที่การเมืองการปกครองไทยภายหลัง พ.ศ. 2475 มักจะตกอยู่ในอำนาจของทหารด้วยแล้ว จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีความสนใจทางการเมืองน้อย ดังจะเห็นได้จากการใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยแต่ครั้ง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากปราศจากประสบการณ์ การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบต่อเนื่อง

นอกจากนี้อิทธิพลทางด้านคำสอนของศาสนาพุทธที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือหลักการของพุทธศาสนาที่ว่า “ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส” ก็ได้มีอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อ ค่านิยม และโลกทัศน์ของคนไทยอยู่ไม่น้อยในแง่ที่ว่าทำให้คนไทยมีระดับความอดกลั้น และอดทนต่อการเผชิญกับความทุกข์ยากและปัญหาต่างๆ ได้สูง เพราะเชื่อว่าวันข้างหน้าหรือชาติหน้าคงจะดีขึ้น โดยวันนี้หรือชาตินี้ที่ต้องทุกข์ยากก็เพราะผลกรรมที่ไม่ดีในชาติก่อน ส่วนในด้านวัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิมในแง่ของความเชื่อในสิ่งลึกลับ ภูตผีปีศาจ วิญญาณ ก็ยังคงมีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยให้เป็นแบบดั้งเดิมอีกด้วย มรดกตกทอดจากจากอดีตที่เกี่ยวกับอิทธิพลพุทธศาสนาและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม จึงสามารถเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับกระบวนการทางการเมือง ที่เป็นอยู่ของสังคมการเมืองไทย กล่าวคือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ทำให้คนไทยมีลักษณะของการยอมรับอำนาจแฝงอยู่ จึงมีส่วนทำให้การเมืองการปกครองของไทยไม่สามารถพัฒนาไปสู่การเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

2.8.2 วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปแล้วว่า พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกายใหญ่ๆ ได้แก่ พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออาจารย์วาทเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น มีผู้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ฉลาด บุญลอย กล่าวถึงภาษาว่า เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และทำมนุษย์ให้เจริญก้าวหน้ากว่าสัตว์ดิรัจฉานอื่นๆ เพราะสัตว์ดิรัจฉานไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานของมันได้ด้วยภาษา และยิ่งกว่านี้ ภาษายังทำให้มนุษย์เจริญเหนื้อมนุษย์ด้วยกัน เพราะ

วัฒนธรรมทางภาษาของมนุษย์แต่ละพวกแต่ละถิ่น มีระดับสูงกว่ากันทั้งในด้านภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งจะเห็นได้ในเวลานี้ว่า คนแต่ละคนมีวัฒนธรรมทางภาษาพูดไม่เท่าเทียมกัน และยิ่งกว่านี้ยังมีภาษาอีกหลายภาษาที่ยังเจริญไม่ถึงขั้นภาษาเขียน แม้ในจำพวกที่มีภาษาเขียนแล้ว ก็ยังมีความเลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากันในทางวรรณคดี¹²⁷

นันทนา เตชะวณิชย์ กล่าวถึงภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาว่า เมื่อคนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิหินยาน ที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งพระสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ราวปี พ.ศ. 400 ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกอันจารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีนั้น คนไทยก็ได้ศึกษาภาษาบาลีในหลักธรรมคำสอนนั้นๆ ดังนั้นภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน จึงได้แก่ ภาษาบาลี นั่นเอง¹²⁸

พัฒน์ เพ็งผลา เห็นสอดคล้องกันว่า ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎกนั้นคือ ภาษาบาลี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) คาถา คือคำประพันธ์ร้อยกรองที่ส่วนมากต้องการครุ ลหุ บางที่ต้องตัดต่อต่อคำ เพื่อความไพเราะและสะดวกในการออกเสียง ปัจจุบันเรียกว่า คณะฉันท์ คาถาหรือคำร้อยกรองมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คำสอนของพระพุทธเจ้าส่วนมาก เป็นประเภทร้อยกรองหรือคติพจน์สั้นๆ เช่น ธรรมบท (บทแห่งธรรม) ล้วนเป็นคาถาทิ้งสั้น ไม่มีร้อยแก้วเจือปนเลย และ 2) ร้อยแก้ว คือลักษณะภาษาที่ไม่มีหลักบังคับแบบร้อยกรอง ใช้คำเรียงกันเข้าตามหลักไวยากรณ์ให้ได้ความหมายตามต้องการเป็นใช้ได้ เพราะร้อยแก้วมีในพระไตรปิฎกด้วยนักปราชญ์ส่วนมากมีความเห็นว่า บทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกนั้น เติมเข้าไปภายหลัง โดยพระธรรมสังคหาคารยผู้รวบรวมพุทธพจน์ เช่น เอม เม สุตฺโต เอกิ สมยํ ภควา สวตถึยฺย แปลว่าข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี เป็นต้น¹²⁹

พิฑูร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง แสดงความเห็นเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนาว่า คนไทยในอาณาจักรอัยลาว ได้รับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นครั้งแรก ในราว พ.ศ. 620 ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หรืออาจารย์วาท ที่พระเจ้าเม่งตี้ กษัตริย์จีน นำเข้ามาเผยแพร่อำนาจในอาณาจักรอัยลาว โดยใช้ภาษาสันสกฤตในการศึกษาหลักธรรมคำสอนใน

¹²⁷ ฉลาด บุญลอย, **ประวัติวรรณคดีบาลี ตอนที่ 1**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2505), หน้า 32.

¹²⁸ นันทนา เตชะวณิชย์, **พื้นฐานวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 636.

¹²⁹ พัฒน์ เพ็งผลา, **วรรณคดีบาลี**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535), หน้า 26.

พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่ง พัฒน์ เพ็งผลา¹³⁰ มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ตามที่พระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาทหรือหินยาน กับนิกายอาจารย์วาทหรือมหายานนั้น พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จัดเป็นนิกายแรกที่เก่าแก่และดั้งเดิม ที่รับสืบทอดมาจากพระอริยเถระทั้งหลายผู้รวบรวมและร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกซึ่งใช้ภาษาบาลีบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระไตรปิฎก” แม้พระเถระทั้งหลายในนิกายนี้ ในเวลาแต่งคัมภีร์หรือวรรณคดีพระพุทธศาสนาในยุคหลังพระไตรปิฎก ก็ล้วนแต่แต่งด้วยภาษาบาลีทั้งสิ้น ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้น เกิดขึ้นหลังนิกายเถรวาท พระพุทธศาสนานิกายนี้ใช้ภาษา “สันสกฤต” บันทึกคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งภายหลังได้แปลกลับไปเป็นภาษาของชนชาตินั้นๆ ตามเดิม¹³¹

สรุปได้ว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและทำให้มนุษย์มีความเจริญก้าวหน้า สำหรับภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนานั้น มีด้วยกัน 2 ชนิด ได้แก่ ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอน และใช้ศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่จารึกหลักธรรมคำสอน และศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออาจารย์วาท ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ซึ่ง ฉลาด บุญลอย¹³²ให้ทัศนะเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ในขั้นแรกใช้คำว่า “บาลี” ซึ่งหมายถึง พระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้เป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ต่อมาได้รวบรวมเรียบเรียงขึ้นเป็น “พระไตรปิฎก” จึงถือเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมหรือวรรณคดีภาษาบาลีนับเป็นคลังวิทยาการทางศีลธรรมอันมหาศาลของมนุษยชน แต่ต่อมา คำว่า “บาลี” ได้เลือกรูปไป ซึ่งหมายถึงภาษาที่พระพุทธเจ้ารับสั่งและเป็นภาษาที่รับรองพระพุทธพจน์ สำหรับทรงจำและนำไปสอนกันสืบมา ดังที่เรียกว่า “ภาษาบาลี”

พัฒน์ เพ็งผลา ได้กล่าวถึงการแบ่งยุคของภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ถ้ายึดลักษณะรูปแบบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์กำหนดสามารถแบ่งได้เป็น 7 ยุค ดังนี้

1. ยุคพระธรรมวินัย หมายถึง ยุคพุทธกาล เป็นยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ที่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระพุทธพจน์บ้าง แก่พุทธ

¹³⁰ พัฒน์ เพ็งผลา, *วรรณคดีบาลี*, บทนำ.

¹³¹ พิฑูร มลิวัลย์ และ ไสว มาลา, *ทองหลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 10.

¹³² ฉลาด บุญลอย, *ประวัติวรรณคดีบาลี ตอนที่ 1*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2505), หน้า 24-25.

บริษัททั้งหลาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนถึงพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเวลา 45 ปี

2. ยุคพระไตรปิฎก หลายถึง ยุคที่พระสาวกองค์สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่น พระมหากัสสปเถระ ได้ประชุมสงฆ์รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีรูปแบบเดียวกัน เรียกว่า สังคายนา ยุคนี้เริ่มตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน จึงถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 4 รวมถึงผลของการทำสังคายนาครั้งที่ 4 ด้วย ประมาณ พ.ศ. 245 ในยุคนี้อย่างไม่ได้เขียนพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่จดจำด้วยมุขปาฐะ (จำปากเปล่า) เท่านั้น

3. ยุคหลังพระไตรปิฎก หมายถึง ยุคที่พระสงฆ์สาวก ได้แต่งคัมภีร์อธิบาย ขยายความในพระไตรปิฎกให้พิสดารออกไป เพื่อความเข้าใจง่าย ในยุคนี้แบ่งออกไปอีก ดังนี้

3.1 ยุคอรรถถา หมายถึงยุคที่พระอรรถถาจารย์ แต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ผู้แต่งหนังสือในลักษณะนี้ เรียกว่า พระอรรถถาจารย์ หนังสือหรือคัมภีร์อรรถถานี้ แต่งขึ้นก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ (พ.ศ. 959)

3.2 ยุคฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งอธิบาย ขยายความในคัมภีร์อรรถถา บางทีก็แก้คำ แก่ความหมาย ในคัมภีร์อรรถถาด้วย ผู้แต่งคัมภีร์ชนิดนี้เรียกว่า ฎีกาจารย์ ยุคนี้เริ่มประมาณพ.ศ. 1587

3.4 ยุคอนุฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบาย ขยายความในคัมภีร์หรือหนังสือฎีกาอีกชั้นหนึ่ง ผู้แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์

3.4 ยุคปกรณ์พิเศษ หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนา ไม่ได้อธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หนังสือปกรณ์พิเศษ เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน ผู้แต่งอยู่ในยุคต่างๆกัน เช่น มลिनทปัญหา วิสุทธิมรรค เป็นต้น การแบ่งยุคนี้ไม่สู้ชัดเจนนัก

3.5 ยุคโยชนา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบาย ขยายคำ ความหมายในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น หนังสือโยชนาสมันตปาสาทิกา แต่งอธิบาย ขยายข้อความหรือคำยากๆ ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ของพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น

3.6 ยุคไวยากรณ์บาลี หมายถึง ยุคที่มีการแต่งหนังสือหลักไวยากรณ์บาลีขึ้น เช่น คัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น เกิดขึ้นในยุคหลังพระพุทธโฆษาจารย์

3.7 ยุคพจนานุกรม หมายถึงยุคที่มีการแต่งรวบรวมคำบาลีไว้เป็นเล่มเพื่อสะดวกในการค้นคว้า การแบ่งยุคนี้ เหมือนยุคปกรณ์พิเศษ กล่าวคือ ไม่สู้ชัดเจนนักในการแบ่งยุคของยุคนี้¹³³

¹³³ พัทน์ เพ็งผลา, *วรรณคดีบาลี*, หน้า 11-12.

ทวิศักดิ์ ญาณประทีป กล่าวถึงประเภทวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่ามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับผู้จัดแบ่งว่าจะนำไปอธิบายในแง่ใด เช่น อธิบายในเชิงประพันธ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ คัชชะ (ร้อยแก้ว) ปัชชะ (ร้อยกรอง) และวิมิสสี (ระคนกัน) ถ้าอธิบายพระพุทธพจน์ แบ่งเป็น 9 ส่วน คือ สุตตะ เคยยะ เป็นต้น และถ้าอธิบายเนื้อหาสาระของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาทั้งหมด ก็แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัยและวรรณกรรมบาลีที่มีได้อยู่ในสายพระธรรมวินัย วรรณกรรมบาลีสายพระธรรมวินัยนั้น ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นที่รวมของวัจนะต่างๆ และการสาธกหรืออธิบายปัญหาทางปรัชญาประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก¹³⁴

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงวรรณกรรมพระพุทธศาสนาว่า มี 2 ประเภทคือ วรรณกรรมชาดก และวรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา มีอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

1. วรรณกรรมชาดก หรือชาดกนอกนิบาตที่ดำเนินเรื่องโดยใช้กลวิธีตามแบบการประพันธ์ชาดก ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1.1 ปราศรัยชาดก คือ กล่าวท้าวความเป็นเรื่องที้ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ และสาเหตุที่จะทรงเล่าถึงอดีตชาติ เช่น เกิดฝนโบกขรพรรษ

1.2 เนื้อเรื่อง คือ อดีตชาติที่พระพุทธองค์ต้องเกิดเพื่อใช้หนี้กรรม และบำเพ็ญบารมีต่างๆ เช่น ทาน ศีล สมာธิ ปัญญา ฯลฯ (ทศบารมี)

1.3 ประชุชาดก คือ ตอนท้ายเรื่องจะกล่าวถึงตัวละครต่างๆในเรื่อง ที่จะกลับชาติมาเกิดใหม่ (ถือชาติ) เป็นพระพุทธองค์ พระนางยโสธรา พิมพา หรือเป็นพุทธบิดา มารดา ฯลฯ เป็นต้น

1.4 ประพันธ์ด้วยภาษาบาลี (คาถาบาลี) แทรกอยู่ทั่วไป เพื่อให้เห็นว่ามีโครงเรื่องอยู่ในคัมภีร์พระบาลีนั่นเอง

2. วรรณกรรมตำนานพุทธศาสนา ได้แก่ ประวัติการสืบพระพุทธศาสนาในดินแดนแหลมทอง และล้านช้าง ซึ่งเนื้อหาสาระของเรื่อง กล่าวถึงตำนานพุทธเจดีย์สำคัญในภาคอีสาน ล้านช้าง และล้านนา¹³⁵

¹³⁴ ทวิศักดิ์ ญาณประทีป, **วรรณกรรมภาคอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536), หน้า 74.

¹³⁵ ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมภาคอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537), หน้า 83-84.

สรุปได้ว่า วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ในชั้นแรกใช้คำว่า “บาลี” ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ หมายถึง “พระธรรมวินัย” ในกาลต่อมา ได้แก่ “พระไตรปิฎก” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อคำว่า “บาลี” ได้เลือนรูปไป คำว่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้หมายรวมวรรณกรรม หรือวรรณคดีทุกชนิดที่เขียนด้วยภาษาบาลีและแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมพระธรรมวินัย และวรรณกรรมที่ไม่ใช่พระธรรมวินัยโดยตรง

2.8.3 วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมความเชื่อมีความหมายอยู่หลายนัย ซึ่งท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542¹³⁶เห็นว่า ในภาษาสันสกฤต ใช้คำว่า ศรัทธา และภาษาบาลีใช้คำว่า สัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่น ลีนศรัทธา ฉันทศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้คู่กับคำ ประสาทะ เป็น ศรัทธาประสาทะ เชื่อ เลื่อมใส เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เห็นด้วยว่าความเชื่อในภาษาสันสกฤตใช้คำ ศรัทธา และในภาษาบาลีใช้คำ สัทธา ว่าโดยทั่วไป หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตั้งงามในทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งที่ตั้งงามและในการทำความดี ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก¹³⁷.

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง¹³⁸

¹³⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 1093-1165.

¹³⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 243.

¹³⁸ ธวัช ปุณโณทก, “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน”, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 350.

บุพผา บุญทิพย์ ให้ความหมายของ “ความเชื่อ” ว่า ความเชื่อ หมายถึง ผลที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดี ผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆ ขึ้น เพื่อบูชาเช่นสรวงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น ต้องมีผู้บันดาลให้เกิดเป็น เช่นฝนตกแดดออก ฯลฯ มนุษย์จึงตั้งเทพประจำสิ่งนั้นขึ้น ความเชื่อต่างๆ หลากอย่าง เสื่อมไปเพราะวิทยาการใหม่เข้ามา มนุษย์จึงเข้าใจความจริงมากขึ้น และหาเหตุผลพิสูจน์ได้¹³⁹

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ ให้ความหมายของ ความเชื่อว่า หมายถึงการยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ และอธิบายว่า ในสมัยโบราณ คนเรายังไม่มีความจริงในด้านวัตถุเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความเห็นอกเห็นใจของตนเอง หรือสิ่งที่ไม่อาจหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้โดยเฉพาะ เมื่อเกิดปรากฏการณ์หลายๆอย่าง ที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและความกลัว ส่วนมากก็จะยกให้เป็นเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา หรือภูตผีปีศาจ เป็นต้น เมื่อคนในสังคมเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดอันตรายก็จะอาศัยความเชื่อเหล่านี้ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้กำลังใจตนเอง และบุคคลรอบข้าง เพื่อให้ดำเนินชีวิตไปได้ด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจโดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น¹⁴⁰

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกที่มีต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือในพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น อาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ และความเชื่อมีคำที่ใช้คือ ศรัทธา และสัทธา ซึ่งเป็นความเชื่อในทางธรรมอันหมายถึงความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริงและคุณงามความดี

¹³⁹ บุพผา บุญทิพย์, **คติชาวบ้าน**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537), หน้า 156.

¹⁴⁰ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, “การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอก ในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน”, **วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2543): 256.

2.8.4 วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ว่าคำว่า ขนบ หมายถึง แบบอย่าง แบบแผน ระเบียบ คำว่า ธรรมเนียม หมายถึง ประเพณี แบบแผน แบบอย่าง และคำว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี เมื่อนำคำมารวมกันเป็น ขนบธรรมเนียมประเพณีหมายถึง แบบอย่างที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว อันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ว่าผิดหรือชั่ว¹⁴¹

สุวรรณ เพชรนิล เห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประพฤติสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมปรากฏเป็นลักษณะ 3 อย่าง คือ

1. เอกนิยม หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเหมือนกัน ไม่มีประเพณีหลายหลากแตกต่างกัน
2. พหุนิยม หมายความว่า ทำให้มีประเพณีแตกต่างกันหลายหลาก ต่างกลุ่มต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนของประเพณี
3. สัมพัทธนิยม กำหนดให้ประเพณีของชนชาติต่างๆสัมพันธ์กัน มีของเก่าเป็นพื้นฐานบ้าง มีของใหม่เข้ามาปรับปรุงบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย¹⁴²

พระยาอนุমানราชธน กล่าวว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี¹⁴³

เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์ ให้ความหมายของขนบธรรมเนียม (custom) ว่า หมายถึง การปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม อันเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล หรือธรรมเนียมปฏิบัติของชีวิตสังคม ซึ่งถ่ายทอดแบบปากต่อปาก หรือถ่ายทอดด้วยการเลียนแบบและมีสิ่งที่ทำให้

¹⁴¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 554.

¹⁴² สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์, 2532), หน้า 101.

¹⁴³ พระยาอนุমানราชธน, ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, 2516), หน้า 37.

แบบอย่างการปฏิบัตินี้ฝังลึกแน่นหนาหลายอย่าง คือความกตัญญูทางสังคม การปฏิบัติร่วมกัน และอิทธิพลของพ่อแม่¹⁴⁴

ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี โดยบางชนิดได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลจะต้องปฏิบัติอย่างไรแต่บางชนิดก็ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่เป็นที่ยอมรับของส่วนรวม หากใครประพฤติล่วงเกินบางอย่างก็ถือว่ามีความผิดหรือผิดต่อศีลธรรมและบางอย่างก็ได้ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง แต่อาจถูกตำหนิได้ว่า ประพฤติไม่สมควร

ประเพณีว่ามี 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี มีอธิบายโดยสังเขป¹⁴⁵ ดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประพฤติกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่ามีความสำคัญ ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทิตที่ลูกควรมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคิดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษบุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะมีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบๆกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิดขนบประเพณี แล้วแต่สถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎหมายที่ได้อ้างไว้

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆกันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบ แบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นกฎผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิริยามรรยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

¹⁴⁴ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, “การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอก ในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน”, หน้า 240.

¹⁴⁵ สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, หน้า 101.

นันทนา เตชะวณิชช์ มีความเห็นเกี่ยวกับประเภทของประเพณีว่ามี 4 ประเภทเช่นกันคือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และธรรมเนียมประเพณี (Convention) นอกจากนี้ยังเห็นว่า ประเพณีไทยแยกเป็นประเภทได้ 4 ประเภทคือ ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น และ รัฐพิธีและพระราชพิธี แต่ละประเพณีจำแนกย่อยได้อีก ดังนี้

1. ประเพณีครอบครัว ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตายและการเผาศพ
2. ประเพณีส่วนรวม ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีเทศกาลเข้าพรรษาเทศกาลสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ วันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา
3. ประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย และประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์
4. รัฐพิธีและราชพิธี ประกอบด้วย พิธีบรมราชาภิเษกพระนเรศวรมหาราช พิธีพืชมงคล พิธีแรกนาขวัญ พิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนพระราชพิธี ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ และพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น¹⁴⁶

ส่วน **พระมหาปรีชา ปริญาโณ** ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเพณีโบราณไทยอีสานว่า ได้แก่ “ฮีตสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา 12 อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงฆ์ บุญบั้งไฟ บุญข้าชะบุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษาและบุญกฐิน¹⁴⁷

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีมีด้วยกันหลายประเภท ถ้าจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ มี 2 หมวด ได้แก่ ประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม โดยทั่วไปจัดแบ่งเป็น 4 ประเภทได้แก่ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ถ้าแบ่งย่อยออกไปก็มี ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว

¹⁴⁶ นันทนา เตชะวณิชช์, **พื้นฐานวัฒนธรรม**, หน้า 669.

¹⁴⁷ พระมหาปรีชา ปริญาโณ, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (อุบลราชธานี, 2530), หน้า

2.9 ข้อมูลพื้นที่วิจัย

2.9.1 ข้อมูลทั่วไป

เป็นการศึกษาวิจัยการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้ทราบถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ (1) วัดโฆษา ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (2) ศรีภูมิ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์และ (3) วัดทุ่งธงชัย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (4) วัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอลำสนัก เพชรบูรณ์ (5) ชุมชนบ้านดัว ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (6) ชุมชนห้วยไร่ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (7) ชุมชนวัดทุ่งธงชัย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (8) ชุมชนวัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอลำสนัก เพชรบูรณ์ แนวคิดการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนผลการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด และได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ¹⁴⁸ นั้น สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามหลักการความมีเอกภาพทางนโยบายและความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งจุดเป้าหมายที่เป็นจุดเด่นในการจัดการศึกษาของวัด คือ การพัฒนาจิตของเยาวชนและประชาชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยรัฐส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ และการกำหนดมาตรฐานการศึกษา ซึ่งปัจจุบันของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์การเรียนรู้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่วัดจะต้องทำ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลี การศึกษาพระอภิธรรม การศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน และการศึกษาสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระศาสนา
2. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้แก่ โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนหรือศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกอาชีพ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน

¹⁴⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการประชุมความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, 2546), หน้า 3.

3. การส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ได้แก่ การจัดให้มีทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็ก การให้ที่พักอาศัยแก่เด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน การอบรมระยะสั้นๆ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชพระในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น 1 ถึง 3 เดือน เพื่อศึกษาพระธรรมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวัดมีบทบาทหน้าที่ใน 3 ส่วน คือ 1) เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย 2) ผลิตครูคุณธรรมโดยให้การศึกษา อบรม ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเรียน เพื่อไปทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ศาสนาธรรมต่อไป และ 3) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยให้การศึกษาและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักสูตรในการจัดการศึกษาจึงสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ ซึ่งปัจจุบันแยกให้เป็นหน้าของคุณครูในโรงเรียน 2) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้อาชีพ เพื่อฝึกให้คนมีอาชีพสำหรับประกอบกิจการต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และ 3) หลักสูตรเพื่อการสร้างสติให้คน เพื่อให้รู้คุณค่าของการเกิดมาเป็นคนและพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการสร้างคนให้เกิดคุณค่าแห่งความดี

ในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนนั้น วัดทุกแห่งมีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น การสร้างสติให้คนจึงเป็นหลักสูตรของวัดทุกแห่งที่จะต้องจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยของวัดและชุมชนบางแห่งอาจมีการดำเนินการโดยใช้ทั้ง 3 หลักสูตรก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบ ลักษณะ วิธีการ และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของของวัดและชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกัน การสืบสานงานพระศาสนาเพื่อเป็นประโยชน์และความสุขต่อมวลมนุษย์ของของวัดและชุมชนนั้น ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อีกทั้งยังถือเป็นหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ได้บัญญัติการบริหารจัดการภายในวัดของคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ¹⁴⁹ แนวการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมไทย โดยการจัดกระบวนการ

¹⁴⁹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, หน้า 1-5.

เรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง และสังคมไทย¹⁵⁰

ซึ่งวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็ถือเป็นนโยบายที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายนั้น และภารกิจที่ทำให้วัดมีความโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนตลอดจนบุคคลทั่วไป ได้แก่ งานด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ปัญญาเป็นประทีปนำทาง ไม่ยึดถือสิ่งเหลวไหลไร้สาระนอกธรรม แนวคิดหลักในการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เกิดจากการเห็นว่าประเทศชาติต้องเผชิญกับการครอบงำของระบบทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม คุณธรรม ตลอดจนปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมู่เยาวชนชายและหญิงในวัยศึกษาเล่าเรียนที่มีก๊อกรอกกลุ่มนอกรทาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทุนเดิมทางสังคมที่มีอยู่ และเป็นวัฒนธรรมรากฐานในสังคมไทยที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิต คือ พระพุทธศาสนา มาพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันด้วยการฝึกปฏิบัติ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมียินดีในสิ่งที่ตนได้ จะช่วยให้โลกและประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตได้โดยมีหลักสำคัญ ดังนี้

2.9.2 การนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติของของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมลด ละ เลิกอบายมุข

ความจำเป็นที่พระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชนบทจำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนนั้น ก็เพื่อใช้เป็นสื่อในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในงานพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจมิใช่เข้าร่วมเพราะความเกรงใจ หรือถูกบีบบังคับ ถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จในการสร้างความยอมรับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาของท่านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาด้วยวัตถุหรือจิตใจ แต่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนา และแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่าน ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามีหลาย ๆ ด้าน ด้านหนึ่ง คือ โครงการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนในสภาพการณ์ที่สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้

¹⁵⁰ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก, (ลงวันที่ 19 สิงหาคม 2542), หน้า 1.

โครงการพัฒนาชนบทเหล่านั้นยังทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดที่มีความผูกพันต่อสังคมของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและความรู้สึกในการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชนบทของประชาชน

บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันนับเป็นความสำเร็จในการอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันถ่องแท้ของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน แต่เรื่องน่าวิตกคือ พระสงฆ์จะมีทักษะต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงเหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาของชุมชนในปัจจุบันหรือไม่และจะบริหารโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้หรือไม่ เพราะสภาพงานของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่ต่างคนต่างดำเนินงาน จะมีการประสานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้างภายในกลุ่มเล็ก ๆ ดังนั้นทิศทางและแนวทางของงานพัฒนาของพระสงฆ์จึงไม่ชัดเจนนักต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ทักษะคติและอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่าน เป็นสำคัญ¹⁵¹

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงแนวทางกิจกรรมที่เหมาะสมของงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในตอนหนึ่งว่า ในปัจจุบันการนำหลักธรรมมาใช้กับงานพัฒนาเริ่มมีปรากฏเห็นเด่นชัดมากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมจะพบว่า มีหลักการและปรัชญาการพัฒนาชนบทแฝงอยู่ด้วย ดังที่ได้สรุปหลักการดังกล่าวไว้ ดังนี้

1. ศาสนามุ่งที่จะขจัดทุกข์ของมนุษย์หรือให้มนุษย์ได้รู้จักขจัดทุกข์ของตนให้มากที่สุด ดังนั้นในการพัฒนาจะมุ่งไปที่การมองให้เห็นปัญหาของตนเองในแต่ละท้องถิ่นในชุมชน (ทุกข์) มองหาเหตุปัจจัยของปัญหา (สมุทัย) ตั้งเป้าหมายที่จะขจัดปัญหาเหล่านี้ (นิโรธ) และร่วมกันหาทางออกของปัญหานั้น(มรรค)
2. เป้าหมายของการพัฒนาควรเน้นที่หลักการพึ่งตนเอง (อัตตา ทิ อัตตะโน นาโถ) มิใช่หลักการพัฒนาที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากที่อื่น ผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่น ความช่วยเหลือจากภายนอกควรจะเป็นเรื่องรองที่จะช่วยเสริมให้การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นไปได้
3. การพัฒนาควรแก้ไขปัญหาคความยากจนและขาดปัจจัยในการดำรงชีพ ให้เกิดความอยู่ดีกินดีเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป

¹⁵¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวอยจำกัด, 2530), หน้า 7.

4. การพัฒนาควรเน้นที่ความค่อยเป็นค่อยไป หรือวิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับมากกว่าที่จะเป็นการกระโดดจากสภาพหนึ่งโดยทันที หรือหลุดจากสภาพเก่าสู่สภาพใหม่โดยทันที

5. การพัฒนาจักต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหากรู้จักความพอดีในการเอาทรัพยากรมาใช้รอบคอบ

6. การพัฒนาไม่ควรเน้นระบบการพัฒนาที่ใหญ่โต แต่ควรเน้นที่จุดเล็ก ๆ ควรเน้นให้แต่ละชุมชนมองให้เห็นปัญหาของตน แก้ปัญหาของตนด้วยความพยายามของตนเองให้มากที่สุด

7. การพัฒนาควรปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนให้มากที่สุด หลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้านแต่ละแห่ง

8. การพัฒนาไม่ควรปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่ แต่ก็ควรนำมาใช้ในระดัปล่างให้เครื่องมือเครื่องจักรเหล่านั้นเกื้อกูลการทำงานของมนุษย์ มิใช่ทำลายคุณค่าของมนุษย์

9. การพัฒนามิใช่มุ่งผลทางวัตถุ แต่ควรมุ่งที่ผลทางจิตใจเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันและระหว่างท้องถิ่นให้มากขึ้น

พุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภัยธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวม กล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้นพระสงฆ์จึงได้รับการอบรมความรู้ด้านโภชนาการและการสุขอนามัย การพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำน่าจะประสบความสำเร็จเป็นลำดับ ดังนี้คือ

ก. กิจกรรมพัฒนาสามารถยกระดับรายได้ของชาวบ้านได้

ข. เมื่อชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับค่าใช้จ่าย สามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้

ค. เมื่อชาวบ้านมีคุณภาพก็จะมีส่วนร่วม และส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ต่อไป

ง. การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม น่าจะนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้ จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด

จ. ในกระบวนการพัฒนานั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตน เท่ากับเป็นการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วย¹⁵²

สำหรับโครงการพัฒนาชนบทที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินการเป็นโครงการที่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ ทั้งในด้านเกษตรกรรม การยกระดับรายได้ สุขภาพอนามัย การศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็ได้พยายามสอดแทรกการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในการทำงานและเกิดความสำนึกในประโยชน์สุขของส่วนรวม กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์นักพัฒนาพยายามทำเหล่านี้เป็นไปตามที่คณะที่มีต่อการพัฒนาสังคมทั้งสิ้น และก่อกำเนิดมาจากความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันของพระสงฆ์นั่นเอง

บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำในงานพัฒนา ในปัจจุบันได้เกิดยุทธวิธีใหม่ในแวดวงพระสงฆ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการลด ละ เลิกอบายมุขทั้งปวง โดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามาทดแทนสิ่งที่หายไป มีกิจกรรมให้ทำตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาว่าง ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำพัฒนาจิตใจ และผู้นำโครงการต่าง ๆ เนื่องจากชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจได้มากกว่าให้ฆราวาสเป็นผู้นำ ส่วนในระดับล่างนั้นให้พระสงฆ์คัดเลือกบุคคลที่อยากจะทำลดอบายมุขมาฝึกหัดให้ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมและด้านที่สองฝึกหัดให้มีลักษณะเป็นผู้นำและมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมอย่างแน่นอน จนสามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในดานการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า การสหกรณ์ การสุขภาพ การโภชนาการ ถ้าชาวบ้านมีผู้นำที่เสียสละและสามารถจัดการแก้ปัญหาความยากจนได้บ้าง ชาวบ้านจะเชื่อใจหรือไว้วางใจผู้นำชุมชนที่เป็นพระและเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้อำนวยการให้เกิดขึ้น และยังหวังกันว่าผู้นำพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมดีแล้ว ไม่

¹⁵² สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, หน้า

เพียงแต่สามารถช่วยฝึกอาชีพและผู้นำชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยเหลือในการปรับปรุงโครงการพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะลำพังฝ่ายบรรพชิตอาจจะทำงานพัฒนาไม่สะดวกและความต้องการของชาวบ้าน การหาลูกมือให้พระสงฆ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของการพัฒนายิ่งขึ้น

2. แนวคิดการพัฒนาเชิงพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความจำเริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า¹⁵³ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

1. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

2. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

3. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

1) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจเพื่อแผ่อบอ้อมอารีย์

¹⁵³ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, 2537), หน้า 79-81.

2) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความพากเพียรสู่ งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

3) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดภัยโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

4. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางความคิด และความอัปจนของการพัฒนาตามแบบของตะวันตก ผลักดันให้หลายกลุ่ม ได้มีการนำเอาแนวความคิดบางอย่างของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลายมิติ คือ การพัฒนาต่ออาศัยวัฒนธรรมพื้นฐานของตนเอง โดยนำเอาพุทธปรัชญามาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในชนบท การพัฒนาโดยการปฏิวัติวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิเสธรูปแบบวัฒนธรรมแบบทุนนิยม เช่น การบูชาวัตถุ การลุ่มหลง ความเจริญในเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการบริโภคนิยม ทั่ว ๆ ไป เป็นต้น วัฒนธรรมแบบนี้ทำให้มนุษย์หลงลืมความหมายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง ความหลากหลายของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สิ่งที่เราได้จากความหมายใหญ่ของการพัฒนาแบบพุทธ คือ “จริยธรรมในการพัฒนา” จริยธรรมเป็นเรื่องที่จะบอกเราว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีงาม อะไรเป็นสิ่งชั่วร้าย นอกจากนี้จริยธรรมยังบอกเราอีกด้วยว่า อะไรควรทำ และเราควรทำอย่างไร เพื่อที่จะให้สังคมและชีวิตของมนุษย์อยู่ในสภาพที่ดีงาม

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามเชิงพุทธนี้ถึงแม้จะมีได้เป็นการแก้ปัญหาในยุคหลังสังคมอุตสาหกรรมได้อย่างสิ้นเชิง แต่ก็ยังเป็นทางออกหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับหนึ่ง คือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมในปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุโดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กันดังที่ทางคณะสงฆ์อกระเปียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมที่มีทั้งการพัฒนาวัตถุ และการพัฒนาจิตใจ

3. การนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ

รูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ จะมีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วยและทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ คือแบบแผนดั้งเดิมของ

วัดแต่จะพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง จึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์สังเขปได้ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือข้าราชการอื่นๆ

รูปแบบที่ 2 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้าน” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อต้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ ต่อเมื่อทำใจได้ว่า เหตุการณ์ภายในชุมชนย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบที่ 3 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และกำนัน” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่า ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่กำนันจะคอยดูอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว กำนันจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้นกำนันที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไป

รูปแบบที่ 4 เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ข้าราชการและชาวบ้าน” รูปแบบของการพัฒนาชุมชนนี้อย่างน้อยมี 3 ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ครูใหญ่และชาวบ้าน ลักษณะที่สอง เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง และชาวบ้านซึ่งพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จะให้งานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวางเพราะได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการฝ่ายปกครองของอำเภอ ลักษณะที่สาม เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการที่นอกเหนือจากฝ่ายปกครองและชาวบ้าน

จากรูปแบบของการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ดังที่กล่าวมาทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่ารูปแบบการพัฒนาชุมชนควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการคือ จะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นที่ทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ที่มีความสามารถในการร่างโครงการและแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใดและจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปกรณ์ สิงห์สุริยา ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดโสมนัสวิหาร พบว่า วัดโสมนัสวิหารเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ได้จัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรมด้านวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระนวกะ ด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศาสนธรรมเพื่อเยาวชน ด้วยการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ทางวัดได้เปิดหลักสูตรการอบรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นความโดดเด่นของวัดโสมนัสวิหาร โดยอยู่ในความรับผิดชอบของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ) เจ้าอาวาส การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระธรรมวิสุทธิกวี ได้จัดทำหนังสือต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรมและที่วางจำหน่ายอยู่ในวันอบรม ให้ผู้สนใจศึกษาต่อ ชี้ไปอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้¹⁵⁴

พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและประชาสังคม ที่เข้มแข็งไว้ในงานวิจัย เรื่อง การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนในประชาคมและสังคมอาเซียน : วิเคราะห์แนวคิดมุมมองและขบวนการสร้างผ่านประเพณีสงกรานต์ว่า ในชุมชนและประชาคมที่เข้มแข็งมักจะมีวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการอยู่ทั่วไปตามสถานที่ต่างๆ นั้น หากเราสังเกตให้ดีก็จะพบ “ภาวการณ์นำ” การสนทนาในเรื่องต่างๆ อย่างมีชีวิตชีวา โดยภาวการณ์นำดังกล่าว เป็นความสามารถที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ผู้ใดผู้หนึ่ง หากมีผู้นำผูกขาดในการนำเรื่องของส่วนรวมชีวิตในชุมชน และในประชาคมสังคมนั้นก็จะขาดชีวิตชีวา สีสน และขาดการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ผู้นำในความหมายนี้จึงมิได้มีไว้เพื่อทำหน้าที่ตัดสินความผิด หรือเป็นผู้ต่อต้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่จะเป็นผู้ที่คอยแนะนำหรือคอยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชนของสมาชิกอย่างเต็มที่ สำหรับชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็งนั้น

¹⁵⁴ ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548), หน้า 93 - 109.

คนในชุมชนจะตระหนักหรือมีความคิดว่า อำนาจที่แท้จริงนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบัญญัติทางกฎหมาย และไม่ได้มีอยู่ที่หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันของรัฐเท่านั้น แต่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นได้จากตนเอง และจากความร่วมมือกับผู้อื่น การมองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวทุกๆ คนนี้ มักจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นที่ว่า “ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้น ที่สามารถแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้” ความเชื่อมั่นนี้สะท้อนถึงความรับผิดชอบของตนต่อปัญหาของชุมชน สังคม และถือว่าตนเป็นเจ้าของชุมชนและสังคม ด้วยเหตุจึงทำให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง¹⁵⁵

พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว) ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” พบว่าความรู้จักพอประมาณมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณของคนให้มีความสำนึก (โยนิโสมนสิการ) ก่อนแล้วจึงอุปโภค บริโภค คือ การยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ของบุคคลได้อย่างไรก็ตามความรู้จักพอประมาณจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรม เช่น หลักสัปปริสธรรม ธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีเหตุผล หลักอปณนิกปฏิบัติ ธรรมที่เป็นแก่นสารที่แท้จริง เป็นต้น เป็นเครื่องเกื้อหนุน ผู้ปฏิบัติได้ ย่อมนำความสุขให้แก่ตนเองและความสันติสุขแก่สังคม ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเริ่มจากการแก้ปัญหาโครงสร้างการดำเนินชีวิตของเกษตรกรให้สามารถยังชีพได้อย่างพอเพียง ด้วยการบริหารจัดการ จัดการระบบโครงสร้างการผลิตที่สนองตอบการบริโภค เน้นคุณภาพที่ความพอเพียงของการผลิตและการบริโภคมีใช้ตลอดปี ด้วยการเกษตรกรรมบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยการผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างพอเพียง ที่เหลือก็แบ่งปันและขาย ส่วนความเหมือนกัน คือ ทั้งสองแนวคิดจะเน้นการพึ่งตนเอง การเอื้ออาทรกัน ความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก มุ่งพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน¹⁵⁶

พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง: ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส” ผลการวิจัย พบว่า พระครูพิพิธธรรมรสได้รับแนวคิดในการพึ่งตนเอง จากท่านพุทธทาสภิกขุ แล้วนำมาใช้ให้เหมาะสมแก่ชุมชนที่ตนไปพัฒนา โดยเริ่มจากปัจจัยที่มีผลให้ท่านมีแรงขับเคลื่อนการทำงาน จากหลายสาเหตุ ได้แก่ สภาพปัญหาที่ทำกั้นการขาด

¹⁵⁵ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ ผศ.ดร., “การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนในประชาคมและสังคมอาเซียน : วิเคราะห์แนวคิด มุมมองและขบวนการสร้างผ่านประเพณีสงกรานต์”, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 95.

¹⁵⁶ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, **พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 136.

แคลนแหล่งน้ำบริโภค น้ำดื่ม การว่างงานของชาวบ้าน การเล่นการพนันของชาวบ้านชาวบ้านขาดความสามัคคี การไม่รู้จักนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้รักษาโรค เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาไม่มากนัก การใช้แรงงานสัตว์ไม่เหมาะสม การไม่รู้จักปลูกพืชสวนครัวและอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในด้าน การแก้ปัญหาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ผลการศึกษา พบว่าพระครูพิพิธธรรมรส ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมโครงการ ตลอดทั้งกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้ (1) โครงการปลูกป่าเพื่ออนาคตของชุมชนและเยาวชน (2) โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง (3) โครงการธนาคารข้าวโค-กระบือ สำหรับผู้ขาดแคลน (4) โครงการอาหารกลางวันแด่น้องผู้หิวโหย (5) โครงการนิคมเกษตรชาวพุทธ วิธีการส่งเสริม คือ ให้ชาวบ้านปฏิบัติตามคำแนะนำ และท่านเป็นผู้นำในการทำโครงการต่างๆ นั้น อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในบางโครงการก็ประสบความล้มเหลว เนื่องจาก การบริหารงานไม่ครบวงจรบ้าง บุคคลผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจละเอียดบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนั้น ท่านยังส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีกระทั่งพื้นฟูแผ่นดินที่แห้งแล้งให้เขียวชุ่มชื้นมาได้ และชาวบ้านก็มีงานทำ ไม่ว่างงานเหมือนแต่เดิม มีรายได้เพิ่มต่อครัวเรือน เลิกเล่นการพนัน มีความขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพในด้านหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ได้แก่ กฎแห่งกรรม สังคหวัตถุธรรม, เบญจศีล, ความสันโดษและอิทธิบาท ประชาชนชาวบ้านที่ปฏิบัติตามคำสอนของท่าน ที่ได้รับผลสำเร็จในการพึ่งตนเองแบบพุทธเกษตร ได้แก่ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, พ่อทัด กระจยม และ พ่อผอง เกตุพิบูลย์ โดยการปลูกพืชหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์จำพวก เป็ด ไก่ สุกร ตลอดทั้งการเลี้ยงปลา การปลูกผักสวนครัวการทำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อส่งขายสู่ตลาด¹⁵⁷

พระมหาทนต์ศักดิ์ ประไพหลง ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษาผ่านวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษาผ่านวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นใน 4 ด้าน คือ บทบาทผลกระทบจากบทบาท ปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริม ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำเข้าข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผล เชื่อมโยงความสัมพันธ์ สรุปผลผลการวิจัยพบว่า วัดมีบทบาท 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

¹⁵⁷ พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม, “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

ด้านการศึกษางานสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุข และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนเข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การเชื่อมโยงการพัฒนา การบริหารจัดการที่ดี การมีส่วนร่วม โดยวัดอบรมจริยธรรมยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันแก่ชุมชนเพื่อการประกอบสัมมาอาชีพ วัดให้บริการอาคารสถานที่เพื่อประกอบกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชน วัดสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแต่ขาดความต่อเนื่อง วัดมีการวางแผนระยะสั้นในการใช้สอยอาคาร สถานที่ บุคลากรของวัดที่ดูแลรับผิดชอบคลังพัสดุยังขาดความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ วัดจัดสรรงบประมาณเพื่อกิจกรรมส่งเสริมอาชีพของชุมชน วัดระบุแหล่งข้อมูลไม่ชัดเจนในการจัดทำเอกสารรายงานการบริหารงานของวัด วัดมีส่วนร่วมในบางกิจกรรมของชุมชน วัดควรปรับตนเองให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน วัดควรมีความรู้ทุกด้าน ขยายขอบข่ายงาน เป็นผู้ประสานความร่วมมือ จัดฝึกอบรมการบริหารจัดการแก่บุคลากรของวัด และชุมชน ริเริ่มสร้างสรรค์จัดทำแผนงาน และโครงการเพื่อชุมชน¹⁵⁸

พระมหารัตนพล รตนพล (ก้านเพชร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์” การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทของพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์ โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง 2 รูป คือ พระครูวิบูลธรรมโฆสิตและพระครูโสภณบุญญกิจ ด้วยวิธีการสุ่มเลือกแบบเจาะจง โดยได้กำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์พระสงฆ์ลู่วัด พระสงฆ์ในการ ปกครอง ประชาชนและผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินบทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 2 รูป เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากที่สุด และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชนถึงบทบาทของพระสงฆ์ด้วยการสังเกตวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและพฤติกรรมของพระสงฆ์และประชาชนในชุมชน ผลการวิจัยได้พบแนวคิดของพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์ คือพระครูวิบูลธรรมโฆสิตและพระครูโสภณบุญญกิจ 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาวัด (เศรษฐกิจ) 2) การพัฒนาจิตใจ 3) การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง นอกจากนั้นได้พบบทบาทการพัฒนา 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสาธารณสุข 6) ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยพบผลได้ที่เกิดกับชุมชน

¹⁵⁸ พระมหาทนต์ศักดิ์ ประไพหลง, “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2547).

จากการดำเนินบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์ทั้ง 2 รูป เป็นการพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งของชุมชน ในมิติทั้ง 4 ด้าน คือ 1) มิติทางด้านเศรษฐกิจ 2) มิติทางด้านสังคม 3) มิติทางด้านวัฒนธรรม 4) มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม¹⁵⁹

จรินทร์ ยังสังข์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยใช้พื้นที่ในการวิจัยในชุมชนเมืองเชียงใหม่” พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มุ่งไปสู่การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ด้วยการกล่อมเกล่าประสบการณ์ผ่านพระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์หรือพระรูปอื่นที่คนรู้จัก และเป็นแนวทางแห่งการได้รับลาภสักการะ จึงมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ถ้าในฐานะที่เป็นสถาบันสังคม จะพบว่า โดยธรรมชาติของศาสนามีความปรารถนาให้ศาสนิกชนเป็นคนดี อีกประการหนึ่งคือ บทบาทพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับความศรัทธาที่แตกต่างกันไป การแสดงบทบาทในวัดในชุมชนส่วนใหญ่เป็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัดจะไม่ค่อยมีบทบาทจึงก่อให้เกิดการรวมตัวของพระหนุ่มจากวัดต่าง ๆ เป็นเครือข่ายจัดกิจกรรมจนได้รับการยอมรับจากผู้บริหารสถานศึกษา ประชาชนในการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรม โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ครูสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เป็นต้น¹⁶⁰

ทวี สุทธารมณลักษณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสมีความเห็นสอดคล้องกันว่า สถาบันสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านจิตใจและด้านวัตถุ ทางมหาเถรสมาคมก็ได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้คณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยได้กำหนดเป็นโครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ให้คณะสงฆ์ปฏิบัติ ฝ่ายรัฐบาลก็สนับสนุนทางด้านงบประมาณและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานส่วนความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมที่ปฏิบัติส่วนใหญ่ จะอยู่ในรูปแบบของการเทศนาสั่งสอน¹⁶¹

¹⁵⁹ พระมหารัตนพล รตนพโล (ก้านเพชร), “บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2547).

¹⁶⁰ จรินทร์ ยังสังข์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), หน้า 102.

¹⁶¹ ทวี สุทธารมณลักษณ์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดเชียงใหม่, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536), หน้า 2.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา” พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการกล่าวคือ พระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยหลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรมสูงคำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวมไม่มองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกเป็นส่วน ๆ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วิสสุจริต สัมมากรรมมันตะกายสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดหลักความสมดุล 3 ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ¹⁶²

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้ศึกษาเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” พบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายนั้น หากจะให้มีความคุ้มค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ก็จะต้องให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็น สัมมาเศรษฐกิจ คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนรวมด้วย¹⁶³

วิทยา จันท์แดง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” พบว่า นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่ข้อค้นพบ

¹⁶² พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), บทคัดย่อ.

¹⁶³ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 118.

ใหม่ คือ การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทาง ในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน¹⁶⁴

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า อุปสรรค หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมรับรู้ รับทราบ ร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นร่วมกันเป็นอย่างดี หนึ่ง ชุมชนมีรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เป็นเครือข่ายประชาชน เครือข่ายกลุ่มกิจกรรมในชุมชน ทำให้สะดวกต่อการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ผู้บริหารชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาการ องค์กรการบริหารส่วนตำบล มีบทบาทเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุน ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ การสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนผลผลิต หรือผลงานที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยการรวมกลุ่ม กิจกรรมเป็นเครือข่ายชุมชนและการมีส่วนร่วมที่ดีของประชาชน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ คือ ด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนาพื้นที่ ด้านการพัฒนาแหล่งรายได้ และด้านการพัฒนาแผนชุมชน ประโยชน์เกิดขึ้นแก่ชุมชน แก่ประชาชนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและตรงประเด็นความต้องการ หรือปัญหาของชุมชน อย่างเห็นได้ชัด ชุมชนบ้านคลองใหม่นี้ว่า แบบอย่างการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ เหมาะสมแก่สังคมไทยตามบริบทชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน¹⁶⁵

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัย

¹⁶⁴ วิทยา จันทร์แดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, *วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2556), บทคัดย่อ.

¹⁶⁵ พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), บทคัดย่อ.

พุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง 4 ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่ และกิจกรรมจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า 1. ด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อแลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด ด้านเนื้อหาหลักธรรมที่นำมาใช้สอน ควรปรับปรุงให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ 2. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบุคคลและกาลเทศะ 3. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรร่มรื่น สะอาด และสงบมีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ มีป้ายหัวข้อธรรมะ ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า 4. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน มีกิจกรรมพระสงฆ์ให้คำปรึกษาแก่ประชาชน เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสวดมนต์แปลเพื่อให้เข้าใจความหมายของบทสวดมนต์ ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมกัน รวมทั้งจัดถวายความรู้แก่พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การพูดในที่ชุมชน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบและการจัดทำเว็บไซต์ประจำวัดผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้ามามีส่วนในกระบวนการสร้างรูปแบบของวัดให้เป็นไปตามความต้องการของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่ม วัดต้องมีลักษณะการวางแผนด้านนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันโดยไม่ทิ้งสมณสาธิตและสมณสัญญา รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรม และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมา สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ถึงความต้องการของผู้ใช้บริการที่วัดจะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวสำหรับกำหนดทิศทางในการจัดวัดให้เป็น

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมของพุทธบริษัท ทั้งนี้ เพื่อความมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด และสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน¹⁶⁶

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2547 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 43 ปี สถานภาพโสด และระดับการศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าอบรมนำความรู้จากการเข้าอบรมกรรมฐานไปใช้ในการลดละเลิกอบายมุขได้ 5 ด้าน คือ การดื่มน้ำเมา การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูการละเล่น การเล่นเกมพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร ส่วนด้านความเกียจคร้านในการทำงานหรือประสิทธิภาพในการทำงาน พบว่า ผู้เข้าอบรมยังไม่สามารถลดละหรือเลิกได้ด้านความพึงพอใจต่อหัวข้อธรรมในระหว่าง 7 วัน พบว่า ส่วนใหญ่ พอใจการบำเพ็ญสมาธิเบื้องต้นมากที่สุด รองลงมาเป็นอุบายระงับความโกรธ หลังจากได้รับการอบรม พบว่า ได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันมาก ผู้เข้าอบรมเสนอแนะว่า ควรจำกัดจำนวนผู้เข้าฝึกอบรม สถานที่ควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่อบอ้าว และไม่มีเสียงรบกวน บรรยากาศควรมีต้นไม้¹⁶⁷

¹⁶⁶ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), บทคัดย่อ

¹⁶⁷ พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, “การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2547”, *รายงานการวิจัย*, (สถาบันวิจัยญาณสังวร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 59.

2.11 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework)

แผนภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ดำเนินการเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไปกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan¹ ได้กลุ่มตัวอย่าง 500 คน สุ่มแบบแบ่งชั้นอย่างไม่เป็นสัดส่วน (Non-Proportional Stratified Random Sampling) ประกอบด้วย เลือกแบบเจาะจงจากพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชน วัดและชุมชนในอำเภอหล่มสัก วัดโฆษา วัดศรีภูมิ ชุมชนตำบลบ้านตัว ชุมชนตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มเก่า วัดทุ่งธงชัย วัดศรีฐานปิยาราม ชุมชนวัดทุ่งธงชัย ชุมชนวังบาล จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยแบ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม รวม 48 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมี 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายงาน ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่ง ขนาดของวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

---

¹ ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย Spss, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, 2552), หน้า 49.

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะมาตราประมาณค่า 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการให้ความรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านเผยแพร่ และด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) ค่า 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการให้ความรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านเผยแพร่ และด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม

3.3 การพัฒนาคุณภาพของเครื่องมือ

3.3.1 การตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและแบบสอบถาม

การตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและแบบสอบถามโดยเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือจำนวน 5 ท่าน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงมีคุณสมบัติดังนี้

- 1) นักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 2 คน
- 2) ผู้บริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ 1 คน
- 3) นักวิชาการด้านการศิลปวัฒนธรรม 2 คน

โดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ของข้อคำถามในแบบสอบถามกับนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย แล้วนำผลการตรวจสอบมาวิเคราะห์ความสอดคล้องโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency = IOC) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป ที่แสดงว่าข้อคำถามนั้นสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการ (สุวิมล ติรภานันท์, 2548) โดยผู้วิจัยกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญดังนี้

+ 1	เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นถูกต้องเหมาะสมใช้ได้
0	เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นไม่ถูกต้องเหมาะสมใช้ได้
- 1	เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นผิดพลาดไม่เหมาะสมใช้การไม่ได้

นำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดมุ่งหมายเนื้อหาที่ต้องการวัดโดยการแทนค่าในสูตรดังนี้

นำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดมุ่งหมายเนื้อหาที่ต้องการวัดโดยการแทนค่าในสูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความกับสิ่งที่ต้องการวัด

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency = IOC) ของแบบสอบถามตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวข้างต้น ปรากฏผลว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้องผ่านเกณฑ์ทุกข้อโดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง .60 – 1.00

1.3.2 การตรวจสอบความเชื่อมั่น

ผู้วิจัยนำผลจากการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาปรับปรุงเป็นฉบับสมบูรณ์แล้วได้นำแบบสอบถามสภาพองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ นำไปทดลองใช้ซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน ข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้เครื่องมือได้นำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, 1970 อ้างถึงในบุญชม ศรีสะอาด, 2545) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ค่าความเชื่อมั่นด้านการบริหาร ด้านหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน ด้านรูปแบบการสอน ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และโดยภาพรวมทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ .89, .88, .85, .85, .89, และ .95 ตามลำดับ ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.1 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยรวมและรายด้าน

แบบสอบถาม	ค่าความเชื่อมั่น
1. ด้านการให้ความรู้	.89
2. ด้านการจัดกิจกรรม	.88
3. ด้านเผยแพร่	.85
4. ด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม	.85
รวมทั้งฉบับ	.95

1.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. แบบสอบถามสภาพการจัดองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีเกณฑ์ในการให้คะแนน และแปลผลการให้คะแนน ดังต่อไปนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

- 5 หมายถึง มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง มีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์การแปลผล (Best, 1993)

- 4.51–5.00 หมายถึง ดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุด
- 3.51–4.50 หมายถึง ดำเนินงานอยู่ในระดับมาก
- 2.51–3.50 หมายถึง ดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง
- 1.51–2.50 หมายถึง ดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย
- 1.00–1.50 หมายถึง ดำเนินงานอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) ที่สอบถามความเห็นเกี่ยวกับองค์กรแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ (Expert in-depth Interview) และผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เลือกแบบเจาะจงจากผู้บริหารองค์กรแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 13 คน รวมทั้งสิ้น 19 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อหาคำตอบว่า 1) ปัญหาการจัดองค์กรแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ละด้านมีปัญหาสำคัญอะไร และ 2) มีแนวทางส่งเสริมการ

องค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ละด้านอย่างไร โดยให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกันกับการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถามและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข และได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ติดต่อและนัดหมายวันเวลาที่ผู้เชี่ยวชาญสะดวกในการให้สัมภาษณ์ แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่นัดหมาย โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่านประมาณไม่เกิน 1 ชั่วโมง

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มีวิธีการ ดังนี้คือ

2.4.1 ขั้นการกำหนดคำสำคัญ (Identifying Keywords) จาก Transcript ผู้วิจัยอ่านหลายรอบและนำคำสำคัญมาเขียนเรียงเรียงตามประเด็นที่ให้สัมภาษณ์

2.4.2 ขั้นการกำหนดประเด็นหรือแยกประเภท (Categorizing) จากคำสำคัญผู้วิจัยก็นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ ได้ประเด็นออกมา และเขียนเป็นประเด็นหรือที่เรียกว่า Statement

2.4.3 การตีความ (Interpreting) ถึงขั้นตอนนี้ผู้วิจัยสามารถเห็นเป็นรูปร่างและตีความออกมาเป็นผลการวิจัยเชิงคุณภาพได้ด้วยการเขียนบรรยาย

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาข้อมูลมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- 4.1 สภาพการจัดแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
- 4.2 องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
- 4.3 รูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
- 4.4 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

4.1 สภาพการจัดแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

4.1.1 ผลการทดสอบตามกรอบแนวคิด พบว่า

ตารางที่ 4.1 ผลการทดสอบตามกรอบแนวคิด

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (n=500)	ร้อยละ
1. เพศ		
1) ชาย	250	50.00
2) หญิง	250	50.00
2. อายุ		
21 – 30 ปี	84	19.27
31 – 40 ปี	102	23.39
41 – 50 ปี	150	34.40
51 – 60 ปี	100	22.94

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (n=500)	ร้อยละ
3. ตำแหน่ง		
1) พระสงฆ์	26	11.93
2) นักวิชาการ	26	11.93
3) ประชาชน	166	76.15
รวม	500	100

จากตารางที่ 4.1 แสดงว่า ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างมีดังนี้ คือ เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 50 อายุ หึ่งละ 50 และส่วนใหญ่อายุระหว่าง 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.40 ผลการวิเคราะห์สภาพการจัดการแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็นรายด้าน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการให้ความรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านเผยแพร่ ด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยภาพรวมและรายด้าน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม

ที่	ปัจจัย	ระดับปฏิบัติ		
		$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ด้านการให้ความรู้	3.45	0.71	ปานกลาง
2	ด้านการจัดกิจกรรม	3.36	0.74	ปานกลาง
3	ด้านเผยแพร่	3.28	0.76	ปานกลาง
4	ด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม	3.29	0.78	ปานกลาง
	รวม	3.35	0.71	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.2 แสดงว่า สภาพการจัดการแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.35$) โดยด้านการบริหาร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}=3.45$) รองลงมาคือ ด้านการจัดกิจกรรม ($\bar{x}=3.36$) ด้านเผยแพร่ ($\bar{x}=3.30$) และด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม ($\bar{x}=3.29$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการให้ความรู้

ที่	ปัจจัย	ระดับปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	มีแผนผังและออกแบบโครงสร้างการจัดการแหล่งการเรียนรู้ชัดเจน	3.81	0.82	มาก
2	จัดกลไกประสานงานทั้งของวัดและชุมชน เช่น การสร้างทีมงาน การจัดโครงการร่วมกัน	3.63	0.84	มาก
3	วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ	3.50	0.95	ปานกลาง
4	ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมวิเคราะห์ภาพอนาคตและความต้องการ	3.49	0.83	ปานกลาง
5	กำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย ชัดเจน และสามารถทำได้จริง	3.31	0.90	ปานกลาง
6	มีโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่หลากหลาย	3.24	0.92	ปานกลาง
7	กำหนดผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการ/กิจกรรมอย่างชัดเจน	3.03	0.97	ปานกลาง
8	มีปฏิทินปฏิบัติงานแต่ละโครงการ/กิจกรรมชัดเจน	3.31	0.98	ปานกลาง
9	ประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรมต่างๆ ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ	3.26	0.98	ปานกลาง
10	ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติโครงการ/กิจกรรม	3.53	0.90	มาก
11	มีการกระตุ้นจูงใจให้ผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติโครงการ/กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ	3.54	0.86	มาก
12	มีการกำกับติดตามโครงการ/กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ	3.50	0.88	ปานกลาง
13	มีระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้การปฏิบัติงานของแหล่งการเรียนรู้บรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้	3.69	0.88	มาก
	รวม	3.45	0.71	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.3 แสดงว่า สภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ การให้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.45$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีแผนผังและออกแบบโครงสร้างการบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ชัดเจน ($\bar{X}=3.81$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กำหนดผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการ/กิจกรรมอย่างชัดเจน ($\bar{X}=3.03$)

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการจัดกิจกรรม

ที่	ปัจจัย	ระดับปฏิบัติ		
		$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	วิเคราะห์สภาพแวดล้อมและประเมินสถานภาพแหล่งการเรียนรู้	3.64	0.91	มาก
2	จัดทำแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิชาการ	3.58	0.86	มาก
3	บูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะ แหล่งการเรียนรู้ การบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีของผู้เรียน	3.16	0.91	ปานกลาง
4	ประเมินผลการใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	3.43	0.95	ปานกลาง
5	จัดทำระเบียบแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานวิชาการ	3.15	0.93	ปานกลาง
6	กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของวิทยากรแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน	3.10	1.02	ปานกลาง
7	จัดกลุ่มการเรียนรู้ และสอนแทนไว้อย่างชัดเจน	3.38	0.91	ปานกลาง
8	ประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ผู้เรียนทุกคนทราบ	3.25	0.93	ปานกลาง
9	ส่งเสริมและสนับสนุนให้พัฒนา และใช้สื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้	3.51	0.88	มาก
10	จัดหาจัดทำสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้เพียงพอและหลากหลาย	3.49	0.91	ปานกลาง
11	จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้พอเพียง	3.53	0.86	มาก
12	ส่งเสริมให้ได้ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกเพื่อพัฒนาการเรียนรู้	3.33	0.89	ปานกลาง
13	นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานทางวิชาการ	3.28	0.87	ปานกลาง
14	ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้	3.26	0.96	ปานกลาง
	รวม	3.36	0.74	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.4 แสดงการจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการจัดกิจกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.36$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ย

สูงสุด คือ สภาพแวดล้อมและประเมินสถานภาพแหล่งการเรียนรู้ ($\bar{X}=3.64$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของวิทยากรแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน ($\bar{X}=3.10$)

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเผยแพร่

ที่	ปัจจัย	ระดับปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	จัดทำแผนแหล่งการเรียนรู้โดยผู้เรียนมีส่วนร่วม	3.25	0.89	ปานกลาง
2	จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่นตามความเหมาะสม	3.20	0.93	ปานกลาง
3	จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	3.22	0.88	ปานกลาง
4	ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนจากแหล่งการเรียนรู้	3.33	0.87	ปานกลาง
5	ใช้การแนะแนวเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้	3.29	0.86	ปานกลาง
6	ให้ ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดแหล่งการเรียนรู้	3.27	0.94	ปานกลาง
7	ส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนาวิธีการจัดแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลายและ ต่อเนื่อง	3.38	0.91	ปานกลาง
	รวม	3.28	0.76	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.5 แสดงว่า สภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเผยแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.28$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนาวิธีการจัดแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลายและ ต่อเนื่อง ($\bar{X}=3.38$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่นตามความเหมาะสม ($\bar{X}=3.20$)

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดสภาพการจัดการแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ที่	ปัจจัย	ระดับปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	จัดกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนส่วนใหญ่	3.22	0.92	ปานกลาง
2	ผู้เรียนมีส่วนร่วมเตรียมความพร้อมก่อนที่จะไปนอกสถานที่	3.19	0.91	ปานกลาง

3	เอาใจใส่เรื่องความปลอดภัย และให้คำปรึกษาแนะนำ	3.24	0.94	ปานกลาง
4	ได้ศึกษาเรียนรู้ตามที่ได้รับมอบหมาย	3.29	0.90	ปานกลาง
5	ดูแลช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีการศึกษาเรียนรู้ และได้ถามถึงการทำกิจกรรมต่างๆ	3.29	0.93	ปานกลาง
6	ขณะเดินทางทั้งไปและกลับ หากไม่มีเหตุจำเป็นจะไม่มีการเดินทางนอกเส้นทาง	3.31	0.89	ปานกลาง
7	สรุปผลการเรียนรู้ทันที ณ สถานที่ศึกษาดูงาน	3.34	0.88	ปานกลาง
8	ร่วมกันประเมินผลการไปศึกษานอกสถานที่ เช่น การบรรลุมัตถุประสงค์ ปัญหา/อุปสรรค	3.38	0.93	ปานกลาง
9	ให้ผู้เรียนสะท้อนผล หรือให้ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อปรับปรุงกิจกรรมในครั้งต่อไป	3.37	0.94	ปานกลาง
	รวม	3.29	0.78	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 แสดงว่า สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดขอนแก่น ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.29$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ครูและผู้เรียนร่วมกันประเมินผลการไปศึกษานอกสถานที่ เช่น การบรรลุมัตถุประสงค์ ปัญหา/อุปสรรค ($\bar{X}=3.38$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้เรียนมีส่วนร่วมเตรียมความพร้อมก่อนที่จะไปนอกสถานที่ ($\bar{X}=3.19$)

4.2 องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๐๐ ชุด คณะผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ วัดมาวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งหมด โดยจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์และเห็นภาพรวมได้ชัดเจน พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดที่มีอยู่ปัจจุบัน ดังนี้

4.2.1 ด้านความคิดเห็นของประชาชนต่อรูปแบบและสภาพการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ในปัจจุบัน

ด้านข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาสภาพการเรียนรู้ของวัดและชุมชนที่เป็นอยู่ปัจจุบัน จากการศึกษาวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายวัด พบว่าการเรียนรู้ของวัดและชุมชนควรปรับปรุงคำไหว้พระธาตุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ คติคำคม/สุภาษิตเตือนใจสถานที่นั่งพักผ่อน ควรให้มีคำไหว้พระธาตุ คำอธิบายภาพจิตรกรรม

ต่าง ๆ ให้ได้อ่านชัด ๆ รองลงมาได้แก่ คติคำคม/สุภาษิตเตือนใจเช่นกัน ควรทำลานกิจกรรมให้เด่นขึ้นกว่าเดิม และเพิ่มคติคำคม/สุภาษิตเตือนใจ รองลงมาได้แก่ ปรับปรุงป้ายประวัติวัด/ประวัติ ภาพจิตรกรรม พิพิธภัณฑสถาน และคติคำคม ตามลำดับด้านการแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์มาก ๆ ต่อผู้เข้าไปศึกษา จากการศึกษาวิจัย พบว่าในภาพรวมส่วนใหญ่อยากให้เพิ่มแหล่งเรียนรู้ที่เป็นศิลปะล้านนาให้มากขึ้น เช่น พิพิธภัณฑสถานการเกษตร พิพิธภัณฑสถานประเพณีล้านนา ฯลฯ รองลงมา ได้แก่ จัดทำสื่อที่เป็นตู้ระบบมัลติมีเดียอธิบายถึงบริเวณวัดหรือสิ่งสำคัญของวัด และให้มีพระเป็นผู้นำในการศึกษาเรียนรู้ในวัดนั้น ๆ เมื่อพิจารณาเป็นรายวัด พบว่า ควรแก้ไขด้านที่จอดรถของนักท่องเที่ยวเพิ่มบุคลากรบรรยายให้ความรู้ที่ในพระอุโบสถ รองลงมาได้แก่ จัดทำตู้ระบบมัลติมีเดียอธิบายถึงบริเวณวัดหรือสิ่งสำคัญของวัด ควรจัดทำตู้ระบบมัลติมีเดียอธิบายถึงความหมายของเสนาสนะต่าง ๆ จะได้ศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเองเมื่อเข้าไปเที่ยวไม่พบอาจารย์เฉลิมชัยอธิบายก็จะได้กดปุ่มมัลติมีเดียศึกษาเรียนรู้ และด้านข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ ควรมีศาลาที่พักเพิ่มขึ้น มีน้ำดื่มสะอาดไว้บริการ ปลูกไม้ในวรรณคดีหรือพุทธประวัติให้ศึกษาเรียนรู้

4.2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ในปัจจุบันและอนาคตอย่างไร แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐ รูป และนักวิชาการ/ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน คณะผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ วัด มาวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม โดยจัดเป็นหมวดหมู่ แล้วหาค่าทางสถิติด้วยความถี่และร้อยละและนำเสนอจากค่าสถิติมากไปหาค่าสถิติน้อย ผลการศึกษามีดังนี้

1) สถานการณ์โดยทั่วไป ระหว่างเดือนธันวาคม-มีนาคม ซึ่งเป็นฤดูหนาว

จะมีนักท่องเที่ยวมากกว่าในฤดูกาลอื่น เนื่องจากอากาศของจังหวัดเพชรบูรณ์เย็นสบาย ๆ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะนิยมไปท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติที่เป็นป่าเขาสำหรับในเชิงพระพุทธศาสนาหรือเชิงวัฒนธรรมนั้นมีบ้างในกลุ่มของผู้มีอายุตั้งแต่ ๔๕ ปีขึ้นไป ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวก็มีส่วนสำคัญในการที่จะนำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่วนในฤดูฝนจะมีนักท่องเที่ยวน้อย เนื่องจากไม่สะดวกกับการเดินทาง ในฤดูกาลนี้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์จะได้รับความนิยมมากจากนักท่องเที่ยว ที่เป็นข้าราชการ พนักงานของรัฐ และเอกชนต่าง ๆ ที่เขาจัดประชุมสัมมนาในจังหวัดเพชรบูรณ์ จะใช้เวลาที่ว่างจากการประชุมไปท่องเที่ยวกราบสักการะ ศึกษาศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่วัดจัดไว้ให้ศึกษาเรียนรู้

2) สถานการณ์ช่วงเทศกาล เช่น สงกรานต์ ฤดูกาลกิน เทศกาลปีใหม่

งานประจำปีของจังหวัด ฯลฯ จังหวัดเพชรบูรณ์เชิงพุทธศาสนาและเชิงวัฒนธรรมมีมาก ซึ่งผู้ประกอบการได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า เกือบทุกคณะจะเข้าไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในวัด ในพิพิธภัณฑ์ หรือสถานที่ที่ราชการจัดนิทรรศการด้านนี้ไว้

4.2.3 หมวดหมู่เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นเครื่องดึงดูดใจ มีดังนี้

1) ศาสนวัตถุ พบว่า พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการได้มีความเห็นตรงกันว่า ศาสนวัตถุเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

2) ศาสนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการได้มีความเห็นคล้ายคลึงกันว่า ศาสนบุคคลก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้วัดเกิดการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้เช่นพระอารามหลวงที่มีพระมหาเถระที่เป็นผู้ปกครองการคณะสงฆ์ระดับภาค เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป มีบุคลากรประจำในสถานที่ให้ไปศึกษาเรียนรู้อยู่ สามารถดึงดูดให้คนเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในผลงานของท่าน หรือศิลปวัฒนธรรมภายในวัดได้

3) ศาสนธรรม พบว่า พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการได้มีความเห็นเหมือนกันว่า ศาสนธรรมนั้นก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ดึงดูดคนให้ไปศึกษาเรียนรู้ เช่นเป็นศูนย์การส่งเสริมการแข่งขันสภากีฬาระดับเด็กและเยาวชน เป็นศูนย์การศึกษาพระอภิธรรมภาคกลางคำ เป็นศูนย์การส่งเสริมให้ประชาชนนำบุตรหลานไปทำวัตรสวดมนต์วันเสาร์ ฯลฯ นอกจากนี้ แต่ละวัดยังมีคติ คำคม สุภาษิต เขียนติดไว้ตามต้นไม้ สถานที่ทางเดินอีกด้วย อันเป็นการเผยแพร่ ศาสนธรรมอีกประการหนึ่ง

4) ศาสนพิธี พบว่า พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการได้มีความเห็นที่คล้ายกันว่า แต่ละวัดมีศาสนพิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้ประกาศ และออกไปประชุมสัมมนาทุกอำเภอเกี่ยวกับการจัดศาสนพิธี เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาได้เป็นอย่างดี เช่น การประกอบพิธีสืบชาติตา จะมีนักท่องเที่ยวไปประกอบพิธีสืบชาติตากันเป็นจำนวนมากในแต่ละปีที่ทางวัดจัด การทำบุญประเพณีต่าง ๆ ต้องอาศัยศาสนพิธีเป็นแกนนำในการรวมพลังสามัคคีของมวลชน และให้นักท่องเที่ยวได้ไปศึกษาเรียนรู้

4.2.4 หมวดหมู่เกี่ยวกับการจัดสถานที่ในวัดอย่างไรให้เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวหรือเยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ พบว่า พระเถระ พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการ ต่างมีความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังนี้

1) บริเวณสถานที่ ปัจจุบันแต่ละแห่งมีความเหมาะสม และมีเอกลักษณ์ของตัวเองอยู่แล้ว เพียงแต่ละแห่งขาดผู้บรรยายนำเที่ยวในวัด ทำให้การศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้

อย่างเต็มที่ ในมุมมองของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาหรือเชิงวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ขณะนี้ทุกวัดมีความสะอาด ความเป็นธรรมชาติของตัวเองอยู่แล้ว ควรรักษาความสมดุลที่มีอยู่นั้นให้อยู่ตลอดไป

2) แหล่งเรียนรู้ด้านวัตถุโบราณ อยากให้พิพิธภัณฑ์ หรือ สถานที่ที่แสดงวัตถุโบราณ พุทธศิลปะ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ ซึ่งจะเป็นการเก็บรวบรวมของเก่าโบราณมาอนุรักษ์ไว้มาก ๆ จะเป็นการดี

3) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ แต่ละวัดควรที่จะเพิ่มต้นไม้ในพุทธประวัติ ต้นไม้ในวรรณคดี ต้นไม้ที่เกี่ยวข้องเมืองเชียงราย สวนสมุนไพรที่วัดพระธาตุผาเงานั้นควรที่จะเพิ่มคำอธิบายการใช้สมุนไพรแต่ละชนิดด้วย จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าไปศึกษาเรียนรู้

4.2.5 ด้านปัญหาอุปสรรคของวัดด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ในวัด

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ด้วยการสัมภาษณ์พระเถระ พระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้ประกอบการการท่องเที่ยวตามกลุ่มตัวอย่าง ด้านปัญหาอุปสรรคของวัดด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ในวัด (อนุรักษ์พุทธศิลป์ วัฒนธรรมประเพณี) คณะผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาวิจัยมาวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม โดยจัดเป็นหมวดหมู่ความคิดเห็น พบว่า ทุกกลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน แยกได้ดังนี้

1) ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ในวัด) ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชมธรรมชาติ และแหล่งเรื่งรมย์เป็นหลัก นอกจากนั้นระยะทางการเดินทางไกล ค่าใช้จ่ายมาก ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินระหว่างเดินทางก็เป็นอีกหนึ่งของปัญหาอุปสรรค

2) ปัญหาอุปสรรคที่จัดแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ในวัดเกิดจากงบประมาณในการดำเนินการเป็นอันดับแรก อันดับรองลงมาได้แก่ หน่วยงาน องค์กร ที่วัดนั้นอยู่ในพื้นที่ไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะร่วมพัฒนาวัด บุคลากรภายในวัดส่วนใหญ่ขาดความรู้ประสบการณ์การจัดวัดให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของนักท่องเที่ยว ชุมชนไม่ได้เข้าไปร่วมกับการแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการเพราะเห็นว่าผู้ที่บริหารวัดนั้นมีภูมิความรู้อยู่แล้วไม่กล้าไปแสดงความคิดเห็น

4.3 รูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เรื่องการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตลอดจนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานด้านการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปผลได้ดังนี้

4.3.1 การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้านการบริหารจัดการ

แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ หรือเรียกว่า POSDCORB ตามทฤษฎีการบริหารจัดการกิลิคและเออร์วิค (Gulick and Urwick)¹ มาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการบริหารจัดการทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นหลักการสำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการนั้นจะจัดเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนี้โดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลงภาพเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีการกำหนดทิศทางแผนงานและวัตถุประสงค์หลักในการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล ไว้ 10 ประการ ดังนี้

วัตถุประสงค์ประการที่ 1 ประชาชนในชุมชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตระหนักเห็นคุณค่า และมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ 2 ประชาชนในชุมชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาและอนุรักษ์ให้ทรงคุณค่า

วัตถุประสงค์ประการที่ 3 ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตอันเป็นการส่งผลดีต่อการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

¹ วิจารณ์ วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, 2545), หน้า 39.

วัตถุประสงค์ประการที่ 4 ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นคุณค่าในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิต พร้อมทั้งเพิ่มคุณค่าสร้างอาชีพสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ประการที่ 5 วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ประการที่ 6 มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ และของชาติได้รับการอนุรักษ์

วัตถุประสงค์ประการที่ 7 วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่เหมาะสม เข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์

วัตถุประสงค์ประการที่ 8 บุคลากร วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมกันเป็นองค์กรภาคีและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีสมรรถนะในการดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ประการที่ 9 องค์ความรู้ทางการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ 10 วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ดีงาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. การจัดการ (Organizing) เป็นการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดการ คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้น เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

3. การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

4. การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการ ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตนั้นๆ ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั้นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบ ข้อบังคับ

5. การประสานงาน (Co-ordinating) เป็นการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติตามกำหนดเวลาและสถานที่ตลอดจนผู้รับผิดชอบงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าในเวลาใด ใครทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการของการผลิตและผลผลิตต่อไป

6. การรายงาน (Reporting) ในการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากรสงฆ์ต้องมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ เริ่มจากการวางแผนการจัตองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็ เป็นหน้าที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่า การที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

7. งบประมาณ (Budgeting) แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีภารกิจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

นอกจากนี้การบริหารจัดการงานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้สมบูรณ์แบบยั่งยืนคณะสงฆ์ควรมีการนำหลักการจัดการของเฮ็นรี พา

โยล (Henry Fayol)² อีก 5 ประการ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังต่อไปนี้

1. ด้านการวางแผน (P=Planning) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จะต้องทำแผนงานสำหรับกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ความสำเร็จของการวางแผนในการแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลในอดีต การตัดสินใจในปัจจุบันและการประเมินสภาพแวดล้อมของอนาคตของคณะสงฆ์ในงานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

2. ด้านการจัดองค์การ (O=Organizing) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการจัดระเบียบโดยการนำเอาส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมกันในรูปของส่วนรวมให้มากที่สุด เพื่อให้การใช้อำนาจบริหารงานและเป็นศูนย์อำนวยการให้งานด้านการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ดำเนินลุล่วงเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. ด้านการบริหารงานบุคคลากร (S=Staffing) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องจัดหาคนให้มีความเหมาะสมกับลักษณะขององค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยมุมมองขององค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์และข้อกำหนดของการสรรหาบุคคลากร โดยใช้ข้อมูลการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อนำมาตัดสินใจที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติที่ดีเข้ามาทำงานให้กับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านการอำนวยการ (D=Direction) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องหาทางเลือกอยู่ตลอดเวลาว่าจะทำอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และบางครั้งก็ต้องคิดว่าทำอย่างไรอย่างเหมาะสมถึงสามารถเกิดประสิทธิผลต่องานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ให้ได้มากที่สุด

5. ด้านการควบคุม (C=Controlling) องค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ต้องมีวิธีการตรวจสอบ ดูแลและควบคุมกระบวนการทำงานขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนบุคลากรด้านต่างๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เองจะต้องทราบบทบาทของตนเองเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าวใน

² วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทร์เพช, 2545), หน้า 39.

กระบวนการบริหารจัดการด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดและชุมชน จากกลุ่มทฤษฎีองค์กร จะเห็นได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการจัดการองค์กรโดยส่วนรวมที่เน้นในเรื่องของวิธีการปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทั้งหมดของกระบวนการดำเนินการ

ดังนั้นกระบวนการดำเนินงานตามภารกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขององค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามสามารถที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ อย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพในการจัดการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ให้เกิดคุณภาพในการทำงานเพื่อรักษาสมบัติของพระพุทธศาสนาอย่างมาก

4.3.2 วิธีของคณะผู้บริหารของจังหวัดเพชรบูรณ์ในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

แนวทางในพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการวางแนวทางยุทธวิธีในการพัฒนาพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อเป็นกรอบการทำงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ความเป็นไทยของวัดและชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบแบบแผนที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

2) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสร้างความเข้าใจให้่องแท้ถึงกระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเพียรและความรู้รักสามัคคี รวมทั้งสนับสนุนให้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เอาไว้

3) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตแก่ประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเรื่องของการศึกษา พัฒนาทักษะ ฝึกอบรม การกลั่นกรองและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาสุขภาพของตนเองและครอบครัว การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและท้องถิ่นเพชรบูรณ์ของตนเอง

4) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อการพัฒนาบุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มีคุณภาพและมีทักษะในการเผยแพร่งาน

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณชนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม

5) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีปฏิบัติของประชาชนอย่างถูกต้องเหมาะสม และเปิดพื้นที่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสาธารณะของศาสนสถานในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจคนและพัฒนาสังคม รวมทั้งกำกับดูแลส่งเสริมการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้เน้นเผยแพร่หลักคำสอนที่ถูกต้องในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ อันทรงคุณค่าแก่ประชาชนและสังคมไทยต่อไป

6) ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในการการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยวัดและชุมชนเป็นแกนนำในการพัฒนา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ควบคู่กับการปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกันตามความเหมาะสมในด้านวัดและชุมชนโดยความถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ ฝ่าย

7) ยุทธวิธีในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการสนับสนุนให้บ้าน พุทธศาสนสถาน สถาบันการศึกษาทุกระดับปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณีที่ดีงามตามหลักพุทธศาสนาของคนในชุมชน และการนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อต่าง ๆ เชื่อมต่อเครือข่ายภูมิปัญญาเพื่อให้สามารถเข้าถึงชุมชนในทุกระดับ

8) ยุทธวิธีในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ฯลฯ ให้มีโอกาสทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยเฉพาะการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

9) ยุทธวิธีในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการรวบรวม วิจัย สังเคราะห์และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญางานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้สะดวก

10) ยุทธวิธีในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชน หน่วยงานที่มีส่วน

เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติของการไว้น้ำใจเชื่อใจการประนีประนอม การสร้างสันติ และความสามัคคี

4.3.3 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

การมีส่วนร่วมและความตระหนักในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถสรุปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านคุณค่าความภาคภูมิใจในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ และของชาติไทย ดังนั้นชาติใดที่มีศิลปวัฒนธรรมมากย่อมทำให้คนในชุมชนนั้นเกิดความภาคภูมิใจเกิดความสมัครสมานสามัคคีเกิดความรัก และเกิดความหวงแหนแผ่นดินเกิดและประเทศชาติ ทำให้คนในชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ ช่วยกันทะนุบำรุงรักษาและส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้แพร่หลายต่อไป

2. ด้านการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของศิลปวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคต้นๆ หรือก่อนประวัติศาสตร์ อนุสรณ์ที่สำคัญคือการมีหลักฐานน้อย ไม่แน่ชัด ไม่สมบูรณ์ หลักฐานประเภทตำนานพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มักจะเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงไปมาก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ในระยะเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานนั้นนับว่ามีคุณค่าต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ ทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

3. ด้านการสร้างคุณค่าทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถที่จะบอกกล่าวได้ถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านจังหวัดเพชรบูรณ์ กับสิ่งแวดล้อมมาแต่โบราณจึงเป็นการยืนยันว่าสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก

4. ด้านการสร้างคุณค่าทางด้านทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสามารถทำให้ทราบเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชนชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ในอดีตให้กระจ่างยิ่งขึ้น เช่น การสร้างพุทธศาสนสถานตามคติความเชื่อ การสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือลวดลายแกะสลัก ภาพปั้นที่ประดับตามอาคารของโบราณสถานในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

5. ด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้กลายเป็นทรัพยากร

อันทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ และประเทศ แต่ละชุมชนท้องถิ่นและประเทศต่างใช้ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามและประเทศไทย ให้มาชื่นชมเพื่อความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ การที่นักท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเดินทางเข้ามาทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ และประเทศไทยมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันทำให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายอย่างตามมา นอกจากนี้ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของวิถีชีวิตของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังเป็นสิ่งเชิดชูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในนานาประเทศอีกด้วย

6. ด้านการส่งเสริมสนับสนุนทางการ ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีการพัฒนาแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่อันเหมาะสมตามหลักวิชาเพื่อให้บริเวณชุมชนโบราณสถานเหล่านั้นสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของ ประชาชนได้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนในบริเวณทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดเพชรบูรณ์ และของชาติทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนจังหวัดเพชรบูรณ์ ควรสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษาเพื่อการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับจังหวัดเพชรบูรณ์ สืบต่อไป

7. ด้านคุณค่าการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดีคือ การสำรวจขุดค้น วิเคราะห์ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้นล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างแรงจูงใจ/ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีคุณค่าสมควรแก่การเอาใจใส่ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังให้ได้สัมผัสและชื่นชมความสำคัญในคุณค่าของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่า หากแต่อยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ และความภาคภูมิใจอื่นทดแทนได้

4.3.4 สิทธิประโยชน์ของวัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ในการมีส่วนร่วมแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปได้ดังนี้

1. มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

2. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมและมีความนิยมที่ดียิ่ง
3. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ สร้างทุนทางวัฒนธรรมเกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ
4. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ นำองค์ความรู้ทางศิลปะ ศาสนาและวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์
5. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม
6. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์
7. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความนิยมที่ดียิ่งและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต
8. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและนำไปใช้ประโยชน์
9. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์
10. มีการวิจัยพัฒนาและจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น
11. มีกลไกรองรับการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาและสิทธิทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ มากยิ่งขึ้น
12. องค์ความรู้ และกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์มากยิ่งขึ้น
13. ได้รับการสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ยิ่งขึ้น
14. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับการประกาศยกย่องและขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม
15. ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ มากยิ่งขึ้น
16. ได้รับการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ มากยิ่งขึ้น

17. ได้รับการจัดกิจกรรมรณรงค์เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่านิยม จิตสำนึกของจังหวัด จังหวัดเพชรบูรณ์ยิ่งขึ้น

18. ได้รับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และให้บริการทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดจังหวัด เพชรบูรณ์ มากยิ่งขึ้น

19. ผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณะ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ มากยิ่งขึ้น

4.3.5 ผลของการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังนี้คือ

1. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยน ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์กับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

2. ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางแหล่งการเรียนรู้ของวัด และชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญา ท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างบูรณา การกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

4. ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อ ด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์

5. จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และ ประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

6. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ

7. บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับ จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

8. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่ เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติ

9. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุน ทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์สู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม

10. ผลักดันให้สภาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทาง ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมวัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเพราะจะทำให้การพัฒนาขึ้นอยู่กับรากฐานของตนเองและภูมิปัญญาของชุมชนและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว โดยจะต้องมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์รวม คือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทบทวนบูรณวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่กว้างขวาง และรู้จักเลือกสรรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม มีแนวทางการพัฒนาดังนี้คือ

4.3.6 การพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ด้านสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

พบว่า : ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือ ภายนอกของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม มีดังนี้คือ

(1) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่าและความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม

(2) บริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษาปมเฉพาะ พัฒนาศักยภาพและส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการ โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(3) ส่งเสริมโอกาส พื้นที่ เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(4) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญการเรียนรู้ของวัด และชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(5) พัฒนาศักยภาพ (ภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก สารัตถะ การนำเสนอ ฯลฯ) ของแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล รวมทั้งพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม สร้างโอกาส สร้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่น

(6) ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่การเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ผ่านสื่อท้องถิ่น สื่อกระแสหลักและสื่อสังคม (social network) ในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึงอย่างเป็นรูปธรรม

(7) พัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดเพชรบูรณ์

(8) ศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(9) ส่งเสริมกิจกรรมพุทธศาสนิกสัมพันธ์และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างระหว่างวัด เจ้าของพื้นที่ ผู้นำและประชาชนในแต่ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

(10) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการสร้างรายได้จากสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม รวมถึงพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ และบริการทางวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

(11) พัฒนาการแสดงและเทคนิคการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัยให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และการเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ

(12) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ และบริการทางศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของจังหวัดเพชรบูรณ์ ในลักษณะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมของประเทศ เช่น ภาพยนตร์ แอนิเมชันละคร ละครโทรทัศน์ ดนตรี เกม แฟชั่น และอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

(13) บูรณาการ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมช่องทางในการโฆษณา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกระจายสินค้า ผลิตภัณฑ์ และการบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึง

4.3.7 การพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม : กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดเพชรบูรณ์จัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบรรพชา เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดเพชรบูรณ์ได้ประเพณีปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม

(1) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวชตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

(2) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมีอายุน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัดหลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ด้วย เป็นต้น

(3) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรให้ผู้มีรายได้น้อย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา และสามารถขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ เช่น การจัดงานในเทศกาลพิธีวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ให้มีโรงทาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานฟรี วัดก็เปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยเข้ามาร่วมเปิดร้านค้าขายสินค้า เป็นต้น

(4) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้ศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้คุณและประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระ เป็นต้น

(5) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการส่งเสริมให้ผู้ที่มีการรับรู้ข่าวสารน้อยได้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นเช่น เพิ่มสื่อการกระจายข่าวสารจากเดิมที่มีอยู่ อาจจะเพิ่มในช่องทาง ป้ายประกาศ หอกระจายเสียง เป็นต้น

(6) วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ควรส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

4.3.8 การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม : รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จาแนกได้ดังนี้

(1) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้

(2) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่าง ๆ ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยเน้นสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆเป็นสองกลุ่มคือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

4.3.9 การพัฒนาด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่

รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น

โดยแนวทางการแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในหลายอย่างคือ

(1) สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทานุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด ฯลฯ

(2) เผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต

(3) เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(4) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(5) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(6) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(7) จัดหาความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

(8) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

(9) บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

4.3.10 การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสังเวย การจัดนาชมวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวดมนต์ และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิ

ปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ

แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีแนวทางการปฏิบัติโดยใช้รูปแบบ PDCA ดังนี้คือ

(1) สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

(2) กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประจำปี

(3) เสนอของบประมาณดาเนินโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

(4) ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม

(5) จัดทำรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อขออนุมัติดาเนินการ

(6) ดาเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

- ติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการฝึกอบรมต้องติดต่อวิทยากรที่อาจเป็นคณะสงฆ์ผู้นาศาสนาหรือปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานอื่นๆ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้สถานที่ราชการหรือศาสนสถานเป็นที่ฝึกอบรมให้ประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือพุทธศาสนสถานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอใช้อาคารหรือสถานที่จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการอบรม

- หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามตัวชี้วัดขั้นพัฒนา เช่น ตามมาตรฐานการสร้างเครือข่าย โดยอาศัยการจัดการฐานข้อมูลด้านพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสืบค้นและรวบรวมข้อมูลที่อาจหาได้จาก เว็บไซต์ต่างๆผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด คณะสงฆ์ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

- ประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามาให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจทั่วไปทราบ
- ดำเนินการและตรวจสอบการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามาให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้
- ประเมินผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามา

(7) สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามา ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณาผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรครวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามาต่อไป

4.3.11 การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ไปยังนาๆ ประเทศ

การส่งเสริมให้วัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์หน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา

ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบแนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางดำเนินการ ดังนี้

(1) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

(2) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ภาคเอกชนภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนจารีตประเพณีท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์

(3) ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัวหรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาคต่อไป

(4) จัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอยู่แล้ว

(5) การบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรมที่หลากหลายให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชนรูปแบบของเครือข่าย/องค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

(6) การยอมรับความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นซึ่งกันและกัน

(7) การซึมซับวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ด้านสภาพแวดล้อม 2) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม 3) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 4) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 5) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ 6) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของ

ภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์กับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครอง มรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติ ให้เกิดการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีต ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัด เพชรบูรณ์ อย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึง ประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของ จังหวัดเพชรบูรณ์ จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และ ประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จัด กิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ บริหารจัดการแหล่ง เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนใน การศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด เพชรบูรณ์ ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติ ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทาง ศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์สู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม ผลักดันให้สภา การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือ พระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้าง ความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิด ความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม

4.4 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ ดังนี้

สรุปองค์ความรู้ : การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นพบดังแสดงในแผนภูมิที่ 4.2 ได้ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการบริหารจัดการ

แนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ โดยการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การวางแผน (Planning) จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการวางแผนเป็นหลักการสำคัญ มูลฐานของกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการทั้งแผนระยะสั้น และแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนี้โดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลงภาพเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

1.2 การจัดองค์การ (Organizing) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดองค์กร คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้น เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

1.3 การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

1.4 การอำนวยการ (Directing) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการ ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตนั้นๆ ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั้นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบ ข้อบังคับอย่างเหมาะสมดีงาม

1.5 การประสานงาน (Co-ordinating) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรการประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

1.6 การรายงาน (Reporting) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากร โดยมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่าสิ่งที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

1.7 งบประมาณ (Budgeting) คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรูปแบบการบริหารจัดการการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการ

วางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

2. การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดในจังหวัดเพชรบูรณ์ จะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม คือ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม คือ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่าและความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีการบริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษา บ่มเพาะ พัฒนาศักยภาพและส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์และบริการโดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งเสริมโอกาส พื้นที่เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์

โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญในจังหวัดเพชรบูรณ์พัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรมให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรมและศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมทั้งศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม :

ด้านกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดเพชรบูรณ์จัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบวชพระ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดเพชรบูรณ์ได้ประพุดติปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม คณะสงฆ์ของจังหวัดเพชรบูรณ์ควรมีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวชตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมีอายุน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัดหลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรมประกอบเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ด้วย โดยมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้ศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้คุณและประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระเป็นต้น และส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้

ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

4. การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

รูปแบบต่างๆ สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรในวัดของจังหวัดเพชรบูรณ์ และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ สื่อสิ่งพิมพ์ มีการจัดทำหลากหลายรูป เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร จดหมายข่าว ข่าวสาร แผ่นพับ ฯลฯ แตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และโอกาสโดยทั่วไป ถ้าเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้ก็จัดทำเป็นแผ่นพับ แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญหรือโอกาสพิเศษก็จัดทำเป็นหนังสือ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป และวัดบางวัดจัดทำวารสาร เผยแพร่ในการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์และข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องด้วย สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไปยังต่างประเทศจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อการเผยแพร่ธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัดด้วยเพื่อเป็นการการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง เช่น แผ่นป้ายตามที่สาธารณะ ไปสเตอร์ ที่การเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ติดอยู่ในบริเวณวัดหรือในชุมชนต่าง ๆ สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณี เช่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน ดนตรี การแต่งกาย ไบลาน สมุดไทย เครื่องปั้นดินเผา ศิลปวัตถุต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และสื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

5. การพัฒนาด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สารความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยแนวทางการพัฒนาการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถาน

หอสมุด ฯลฯ โดยการเผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต เป็นสถานที่รวบรวม และจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทาง ศิลปวัฒนธรรม จัดเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเอง ขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ สร้างความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการ ร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด เพชรบูรณ์ ตลอดจนบูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ กระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

6. การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดย การบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/ อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสังฆจร การจัดงานวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสดมถนต์ และ การประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทาง ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พลานามัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การ สัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ พึ่งมีแนวทางการปฏิบัติคือ โดยใช้รูปแบบ PDCA คือ สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ และ ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ประจำปี เสนอของบประมาณดำเนินโครงการ/กิจกรรม/การ สัมมนาเชิงวิชาการต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนผู้นำชุมชน และ ประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม จัดทำรายละเอียดโครงการ/ กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อขออนุมัติ ดำเนินการ ดำเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของ จังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณาผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรค

รวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อไป

7. การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของวัดพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ไปยังนานา ประเทศ แนวทางวิธีการปฏิบัติงาน การสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมให้วัดคณะสงฆ์ หน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบแนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางเดียวกัน พร้อมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ และการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัว หรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลป วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาค ตลอดจนจัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และ 3) รูปแบบและพัฒนางานองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา วิชาการ หนังสือ งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งทำการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้งเป็นการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 แนวคิดและความเป็นมาของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็น กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด โยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อ ตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการ บริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง 4 ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดศิเด้นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับ ดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดย มีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และ กิจกรรมวัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความ สุขของมหาชน การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของ พระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระ นิพพาน วัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของ พระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจแนวคิดใน การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า คือ มุ่ง

พัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จากนั้นก็บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีตแนวคิดเรื่อง การจัดการในสังคมสมัยพุทธกาล ไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น

5.1.2 การจัดวัดแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในวัด มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกัน คือ มีบุคลากรที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้จัดเตรียมปัจจัยภายนอก เพื่อน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน จนพัฒนาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวม มุ่งให้เกิดผลคือ การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ครบทั้ง 4 ด้านคือ ด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง (จิตตภาวนา) และด้านการพัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) อันเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต โดยมีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้ คือ มีสภาพแวดล้อม ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบ สงบ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรมมีอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการ ในส่วนของบุคลากร เป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเอง สำหรับพระภิกษุสามเณร การอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน ด้านกระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลงาน

5.1.3 รูปแบบการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง 6

ด้าน คือ 1) ด้านสภาพแวดล้อม 2) ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม 3) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 4) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 5) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ 6) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์กับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ อย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบูรณ์ จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และประชาชน ด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์และของชาติ ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์สู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม ผลักดันให้สภาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

5.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์มีข้อค้นพบที่สำคัญ จึงนำอภิปรายผล ดังนี้

ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีจำนวน 6 ด้าน คือ 1) ด้านสภาพแวดล้อม 2) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม 3) ด้านส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 4) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม 5) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ 6) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม ได้ดังนี้

1) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านสภาพแวดล้อม พบว่า : โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดสมุทรสงครามทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็น ภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน จากข้อค้นพบสอดคล้องกับกองแผนงาน กรมการศาสนา¹ ที่ว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น 2 ปัจจัย คือ 1. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาและกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น 2. ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ทำเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่นๆ

¹ กองแผนงาน กรมการศาสนา, ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2542).

สอดคล้องกับ **ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม**² ที่ว่างานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากสมิอีสาน โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอีสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาซึ้งๆ แฝงด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับ **นิสา พิมพ์พิเศษ**³ ที่ว่าแนวทางการจัดการโบราณสถาน สำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้นมี 5 แนวทาง สำหรับปัญหาแต่ละประการ ดังนี้

แนวทางที่ 1 เพื่อพัฒนาด้านการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ โบราณสถานการเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น

แนวทางที่ 2 เพื่อพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคนเพื่อความสะดวกและปลอดภัย

แนวทางที่ 3 เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และดูแลรักษาอย่างเหมาะสม

แนวทางที่ 4 เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจากธรรมชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ 5 เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจาก มนุษย์ ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

ตลอดจนสอดคล้องกับ **ชวลิต อธิปัตยกุล**⁴ ที่ว่า รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี มีกลุ่มช่างรับจ้างหลายกลุ่มแต่รูปแบบโดยภาพรวมทุกกลุ่มช่างยึดถือแบบมาตรฐานจากกรมการศาสนา แตกต่างกันเฉพาะลวดลายประดับตกแต่ง และการสืบเนื่องทางงานช่างของทุกกลุ่มช่าง มีพัฒนาการที่เหมือนกัน คือการทำรูปแบบจากแบบดั้งเดิม ในระยะแรกรูปแบบลิมูวน มีการพัฒนาการจากกรมการศาสนาซึ่งสะท้อนให้เห็นในงานอุโบสถจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็น

² ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

³ นิสา พิมพ์พิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิษฐ์”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

⁴ ชวลิต อธิปัตยกุล, “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

จากการสร้างศาสนา ควรรวมถึงคติความเชื่อตั้งแต่อดีตผู้คนในจังหวัดอุดรธานี ยังคงมีความเชื่อสืบทอดเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน

สาเหตุที่สอดคล้องกันเพราะว่า โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของสถานที่นั้น ๆ ย่อมมีจุดเด่นมีคุณค่าและความสำคัญต่อสถานที่นั้นเสมอ เป็นแหล่งการเรียนรู้ ที่มีเก่าแก่จะมีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่ทุกสถานที่ มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่าเหมือนกัน

2) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านพุทธศาสนาพิธี /พิธีกรรม

พบว่า : กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบวชพระ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดสมุทรสงครามได้ประพฤติปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **จริน คิริ**⁵ ที่ว่า วัฒนธรรมชุมชนเมืองกึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนทั้ง 2 ประเภท และนาวัฒนธรรมชุมชนที่ค้นพบมาเป็นฐานในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ วัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน พบว่า มีวัฒนธรรมในชุมชนเมืองกึ่ง 2 กลุ่ม คือ (1) วัฒนธรรมด้านความเชื่ออันประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาบานและความเชื่อเกี่ยวกับชาติภาพ กับวัฒนธรรมทางบรรพตฐานซึ่งประกอบด้วย วิถีประชา จารีตประเพณี กฎหมายบ้านเมือง สอดคล้อง

⁵ จริน คิริ, “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองกึ่ง อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2549).

กับ**จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ**⁶ ที่ว่าการพัฒนากระบวนการสร้างความดี มีคุณธรรมด้วยหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของคนดีมีคุณธรรมคือ คนที่มีศีลมีธรรมมีสติ มีความรับผิดชอบประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมีสัมมาอาชีวะขยันหมั่นเพียรรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งมื่อเพื่อเพื่อแม่มีเมตตาหมั่นทำบุญทำทานอดทนอดกลั้นอดออมสามัคคี กตัญญูทศที่มีจิตสำนึกสาธารณะมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายรักชาติ ศาสนกษัตริย์ระดับครอบครัว พบว่าครอบครัวดี มีคุณธรรมมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวที่ ตั้งอยู่ในศีล 5 มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีและอบอุ่นไม่ประมาททำการโดยใช้ปัญญาสุภาพร่าฟังผู้อื่นใฝ่หาความรู้ครองตนเป็นพลเมืองดีเอื้อเพื่อเพื่อแม่สังเคราะห์บำรุงศาสนา ระดับชุมชน พบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนดีมีคุณธรรมคือคนในชุมชนเป็นสมาชิกที่ดี มีศีลธรรมมีผู้นำ/ผู้ปกครองที่ดี ชุมชนพึ่งตนเองได้รวมกันแก้ไขปัญหามืองค์กรเครือข่ายที่ เข้มแข็งกระบวนการสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมโดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็ง

สอดคล้องกับ**พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์)**⁷ ที่ว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิสำเนาท้องถิ่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยมส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สาเหตุที่สอดคล้องกันเพราะว่า แนวทางการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น

⁶ จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ, การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2549).

⁷ พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, 2553).

และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม ถือเป็นสื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณีตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้น เน้นเพื่อสร้างความศรัทธาและสร้างคุณงามความดีเป็นที่ตั้งจึงเกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม แม้จะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็ตามแต่จุดประสงค์เดียวกันคือมุ่งสร้างคุณงามความดีและความเจริญรุ่งเรืองตามมานั่นเอง

3) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จำแนกได้ดังนี้

(1) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรในวัดของจังหวัดเพชรบูรณ์ และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้

(2) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่างๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเน้นสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆเป็นสองกลุ่ม คือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

(3) สื่อสิ่งพิมพ์ มีการจัดทำหลากหลายรูป เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสารจดหมายข่าว ข่าวสาร แผ่นพับ ฯลฯ แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และโอกาสโดยทั่วไป ถ้าเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้มักจัดทำเป็นแผ่นพับ แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญหรือโอกาสพิเศษมักจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป และวัดบางวัดจัดทำวารสาร เผยแพร่ในการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ และข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องด้วย

(4) สื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไปยังต่างประเทศจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อการ

เผยแพร่ธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัดด้วยเพื่อเป็นการการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์

(5) สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง เช่น แผ่นป้ายตามที่สาธารณะ โปสเตอร์ ที่การเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ติดอยู่ในบริเวณวัดหรือในชุมชนต่างๆ

(6) สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณี เช่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน ดนตรี การแต่งกาย ใบลาน สมุดไทย เครื่องปั้นดินเผา ศิลปวัตถุต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

(7) สื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**บุษยากร ตีระพุดิกุลชัย**⁸ที่ว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด กลไกอำนาจจากภาครัฐก่อให้เกิดความตื่นตัว แต่กลไกการมีส่วนร่วมภายในชุมชนทำให้ประสบความสำเร็จ ข้อค้นพบสำคัญ คือ 1) การถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบต้องศึกษาและถ่ายทอดให้ครบถ้วนทั้งบริบท กระบวนการ และผลลัพธ์ 2) ต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นหลัก 3) ต้องมีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบที่หลากหลาย 4) ต้องมีกระบวนการสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ 5) ต้องทำให้พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยสร้างกิจกรรมให้คนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต และ 6) ต้องสนับสนุนให้ชุมชนสื่อสารโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์

จากข้อค้นพบยังสอดคล้องกับ**ทรงฤทธิ์ เหม้อยพรม**⁹ที่ว่างานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากลัทธิอิสาน โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอิสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาซื่อๆ แผงด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

สอดคล้องกับ**ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข**¹⁰ที่ว่า การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อกระบวนทัศน์สังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน

⁸ บุษยากร ตีระพุดิกุลชัย, “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับแปลงความหมายในพิธีกรรมงานศพ”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).

⁹ ทรงฤทธิ์ เหม้อยพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

¹⁰ ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555).

ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโมหะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประเพณีปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษามีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ สื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผลคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะว่ามีรูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่นของทุกๆ สถานที่ ทุกชุมชนมีอยู่แล้วคล้ายๆ กันต่างแต่เพียงรูปแบบการนำเสนอด้านภาษาราชการบ้าง ภาษาถิ่นบ้าง และสื่อทุกสิ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

4) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ จากข้อค้นพบสอดคล้องกับ **จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า**¹¹ ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

¹¹ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555).

ลาดพร้าว เป็น กระบวนการดำเนินการตามแนวความคิดวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมี 4 ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล โดยมีสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาตาม แผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง 3 วงรอบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามี ทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มี ลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่าง การเรียนการสอนทัศนศิลป์นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของ ชุมชน ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ปรากฏว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ โดย ข้อบ่งชี้ของการบรรลุผลเชิงปริมาณคือการได้แผนปฏิบัติการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรม ศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม จากการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัดเชิง คุณภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกของชุมชน คือ การเกิดการมีส่วนร่วมในการ ทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกัน ของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วม โครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้น ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวกและทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงาน ให้ชุมชนโดยองค์รวมมากขึ้น

จากข้อค้นพบสอดคล้องกับพระมหาขวัญ ภิรมโน¹² วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการ พัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน มีบทบาทต่อชุมชน หลายด้าน คือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการให้ความรู้ ทางพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน ด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา บทบาทด้านการพัฒนาสังคม ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน ด้านการสงเคราะห์ชุมชน และด้านการส่งเสริมประเพณี และพิธีกรรมความสัมพันธ์ของบทบาทการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อ ศรัทธาของประชาชนที่สำคัญมี 4 ด้าน คือ ด้านความแน่นแฟ้นของศรัทธาประชาชนที่มีต่อวัดอรุณ

¹² พระมหาขวัญ ภิรมโน, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, *ปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2553).

ราชวราราม ด้านศักยภาพของวัดในการสร้างระบบสวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส ด้านการขยายเครือข่าย และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา และด้านความเข้มแข็งในการเป็นสถาบันหลักของชุมชน

สอดคล้องกับจรีน ศิริ¹³ ที่ว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาวัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาให้เป็นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชน วัฒนธรรมด้านความเชื่ออันประกอบด้วน ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับชาติภาพ กับวัฒนธรรมทางบรรทัดฐานซึ่งประกอบด้วย วิถีประชา จารีตประเพณี กฎหมายบ้านเมือง

สอดคล้องกับสุปรียา ธีรสิรานนท์¹⁴ที่ว่ากระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญหาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาก็ต้องประกอบด้วยกันจนกลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คาแนะนา เพื่อให้ได้ความรู้ จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาถั่งกรอง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่าๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา

¹³ จรีน ศิริ, “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊ต อาเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่ใจ้, 2549).

¹⁴ สุปรียา ธีรสิรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556).

สอดคล้องกับ Janett และ David¹⁵ ที่ว่า พุทธศาสนาในประเทศพม่า เป็นปัจจัยที่สร้างพลังของชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ผู้บริหารประเทศมองเห็นความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีผลต่อพลังชีวิตของประชาชนและพยายามใช้อิทธิพลของพุทธศาสนาดังกล่าวนี้อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของตนตัวอย่างของผู้ปกครองประเทศที่เห็นได้ชัด คือ การส่งเสริมให้พุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับมรดกทางพุทธศาสนาของประเทศ การสร้างเอกลักษณ์และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่ว่านี้ ได้ประสานกลมกลืนกับโลกยุคไร้พรมแดนโดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจของประเทศที่สามารถใช้เป็นปัจจัยดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติและใช้เป็นสิ่งดึงดูดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะว่าแหล่งการเรียนรู้เช่นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรมเป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ เป็นการเข้าไปเรียนรู้ประสบการณ์ตรง และสัมผัสได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมกับศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกมากกว่าในตำราหรือผ่านสิ่งต่างๆ ซึ่งในทุกสถานที่มียุอยู่แล้ว

5) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา การปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสัจจ การจัดงานวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวดมนต์ และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนาความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ

¹⁵ Janett, Philp and David Merser., *A Study on Commodification of Buddhism in Contemporary Burma*, (Australia : Latrobe University, 1999).

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**เมธาพร คงคาน้อย**¹⁶ ที่ว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนธำรงรักษาวัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบหลักการความร่วมมือและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎ ระเบียบ สภาวัฒนธรรมให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และ การประชาสัมพันธ์องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก

สอดคล้องกับ**จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า**¹⁷ ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การจัดกิจกรรมเชิงบูรณาการระหว่างการเรียนรู้การสอนทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน การมีส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงาน พัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์กรวมมากขึ้น

สอดคล้องกับ**นิสา พิมพิเศษ**¹⁸ ที่ว่าแนวทางการจัดการโบราณสถาน สำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้นการพัฒนาด้านการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ โบราณสถานการเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์

¹⁶ เมธาพร คงคาน้อย, “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดนตรีและพัฒนามนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

¹⁷ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555).

¹⁸ นิสา พิมพิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น การพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคน เพื่อความสะดวกและปลอดภัย ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะว่าการจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา การปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยเป็นการสร้างองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมรับรู้ปัญหาและหนทางแก้ไขปัญญา ตลอดจนร่วมกันค้นคว้าหาวิธีการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความเหมาะสมลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ

6) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของวัดพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์และนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ไปยังนานาประเทศ

สอดคล้องกับจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า¹⁹ ที่ว่าการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรม ศิลปะศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนา ร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยัง ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วน ได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์รวมมากขึ้น

สอดคล้องกับเมธพร คงคาน้อย²⁰ ที่ว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนอำเภอรักษา วัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมไทยและ วัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุน ให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบ หลักการความร่วมมือและ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎ ระเบียบ สภา วัฒนธรรมให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และ การประชาสัมพันธ์องค์ ความรู้และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก

สอดคล้องกับจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า²¹ ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คน ในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ

¹⁹ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555).

²⁰ เมธพร คงคาน้อย, “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดนตรีและพัฒนามนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553).

²¹ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555).

และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ใน ชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์รวมมาก ขึ้น

สอดคล้องกับพระมหาขวัญ ภิรมโน²²ที่ว่ารูปแบบการสร้างศรัทธาของวัดอรุณราชวรารามผ่านกิจกรรมตามภารกิจคณะสงฆ์ในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชน เป็นรูปแบบที่เน้นจุดแข็งของวัดอรุณราชวราราม คือ เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การพัฒนาชุมชนตามแนวคิด “บวร” ที่ให้ความสำคัญกับ 3 สถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ สถาบัน ครอบครัว (บ = บ้าน) สถาบันศาสนา (ว = วัด) และสถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน) โดยสรุป วัดอรุณราชวรารามมีบทบาทสำคัญมากมายต่อสังคมไทยทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม สมควรที่ หน่วยงานราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมนาไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชน เพื่อ ความสงบร่มเย็นของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

เหตุผลที่สอดคล้องกัน เพราะว่า แนวการเครือข่ายทางการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่ง จาเป็นในยุคปัจจุบันนี้มากในทุกสถานที่ที่มีแหล่งศิลปวัฒนธรรม เพราะจะทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วม ใจ การรวมพลังแห่งความสามัคคีปรองดองกัน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนส่งผลประโยชน์ที่สะท้อนกลับมายังชุมชนอันเป็นเจ้าของแหล่งศิลปวัฒนธรรม นั้นๆ อีกด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อเสนอในประเด็นหลักแก่ผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ที่มีส่วนในพัฒนา องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วน ท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่แหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์ ที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ใน

²² พระมหาขวัญ ภิรมโน, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553).

การจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด

(2) ภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้ เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

(3) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งการ เรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้าน แล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนใน ชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย

(4) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์ ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชน

(5) หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัด เพชรบูรณ์ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชนอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ ทรงคุณค่า ควรเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณแก่วัดและชุมชนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(1) ควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมศิลปวัฒนธรรมอันเป็น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับวัดและพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตาม ภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้

(2) ควรประสานความร่วมมือกับกรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็น ที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(3) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่ เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะมรดก ทางวัฒนธรรมของชุมชน

(4) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น แล้วคัดเลือก/แต่งตั้ง บุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรม ให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประจำชุมชน

(5) ทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วัด และชุมชน ควรทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน

(6) คณะสงฆ์และภาครัฐ ควรให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลศิลปวัฒนธรรม ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง โดยข้ามขั้นตอนของสายการบังคับบัญชาบางส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ทันการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1) ควรศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัด และชุมชนให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน

2) ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

3) ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทจริงในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด อย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่า งานในด้านการดูแลรักษานี้ เป็นบทบาทโดยตรงและเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

4) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ:

กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. ราชบุรี: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
เขตการศึกษา 5, 2542.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้น
พื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2544.

กองแผนงาน กรมการศาสนา. ปัจจัยส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์กลางของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2542.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร: สมาคมทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือการบริหารและการจัดการโครงการทางวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2544.

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

คณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ความจริงของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราช
ภัฏสวนดุสิต, 2547.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา
เศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, 2532.

จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2537.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2549.

ฉลาด บุญลอย. ประวัติวรรณคดีบาฬี ตอนที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2505.

ชนัญ นฤปทุม. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนชุมชน, 2547.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536.

ทิตนา แชนมณี. รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน”. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

_____. วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.

ธัญนันท์ สีนชัย. การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคไข้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, 2552.

นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์. “แหล่งวิทยาการในชุมชน”. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม 1. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.

นันทนา เตชะวณิชย์. พื้นฐานวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.

บรรพต วีระสัย และคณะ. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น ; การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.

บุญชม ศรีสะอาด. การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ. มหาวิทยาลัยสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2533.

_____. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, 2535.

บุญดี บุญญากิจ และคณะ. การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), 2549.

_____. การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547.

_____ . การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จีรวัฒน์เอ็กซ์เพรส, 2555.

บุญเลิศ มาแสง. นอกห้องเรียน : กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเอง และสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2532.

บุปผา บุญทิพย์. คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.

ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”. ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, 2543.

_____ . เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกฟ็อนเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ชิตวณฺโณ). การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). “สรุปธรรมกถาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”. ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษากการพิมพ์, 2547.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, 2537.

พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2532.

พระมหาปรีชา ปริญาโณ. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 6. อุบลราชธานี, 2530.

พระยาอนุมานราชธน. ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, 2516.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535.

- พระวิสุทธินิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิหมรรณี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- พัฒน์ เฟื่องผลา. **วรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.
- พิฑูร มลิวัดย์ และ ไสว มาลา. **ทองหลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2537.
- ภาวิที ทองอุทัย และคณะ. **ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก. ลงวันที่ 19 สิงหาคม 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.
- ลำปาง แม่นมาตย์. **การจัดการความรู้ในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์, 2550.
- วิจารณ์ พานิช. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. **พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนทัศน์ใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.
- วิทยากร เชียงกุล. **เพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2540.
- วิธาน สุชีวงศ์และสนธิ์ บางยี่ขัน. **ปรัชญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, 2545.
- _____ . **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, 2549.
- สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2545.
- สนิท ศรีสำแดง. **พระพุทธศาสนากับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, 2530.

สมาน อัครภูมิ. การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ม.ป.ป.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนา
กับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้าง
เป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2550.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2538
- 2540. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, 2537.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานการประชุมความคิดเห็น
แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษา
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์
จำกัด, 2546.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. วัฒนธรรมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, 2544.

สุวรรณ เพชรนิล. วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2532.

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. “การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอก ในวรรณกรรม
ประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน.

แสงจันทร์ อินทนนท์. แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน, 2532.

เอกสารการสอนชุดวิชา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. มนุษย์กับสังคม. นนทบุรี:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.

(2) วิทยานิพนธ์:

กรรณิกา เจิมเทียนชัย. “การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิภาพของวิทยาลัยพยาบาล
สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาการบริหาร
การศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

- จรีน ศิริ. “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊อต อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2549.
- จรีนทร์ ยังสังข์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.
- ชวลิต อธิปัตย์กุล. “รูปแบบอุปสงค์ในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงาน ช่าง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**. บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- ดิเรก วรรณเศียร. “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหาร การศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม. “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- ทวี สุทธารมณลักษณะ. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามโครงการอบรมประชาชนประจำ ตำบลในจังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.
- ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2550.
- นิวัติ อรรถบลยุคล. “การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี”. **ปริญญา วิทยานิพนธ์ กศ.ม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.

นิตยา พิมพ์พิเศษ. “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

บุญส่ง หาญพานิช. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

บุษยากร ตีระพลดีกุลชัย. “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับแปลงความหมายในพิธีกรรมงานศพ”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, 2553.

พระมหาขวัญ ธิรมโน. “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2553.

พระมหาขวัญ ธิรมโน. “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.

พระมหาทองศักดิ์ ประไพหลง. “บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2547.

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว). “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”. **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

พระมหารัตนพล รตนพโล (ก้านเพชร). “บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนาในจังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2547.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันท๊ะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระมหาสนอง อคคธมโม. “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. “มัชฌิมาปฏิปทา ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

เมธาพร คงคาน้อย. “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดนตรีและพัฒนามนุษย์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **ดุสิตนิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548.

วิทยา จันท์แดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2556.

ศุภลักษณ์ เศษระพานิช. “การนำเสนอรูปแบบการนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2544.

สมาน อัสวภูมิ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารการประถมศึกษาในระดับจังหวัด”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

สมุทร ชำนาญ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”. **คู่มือ
นิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.

สุปรียา อธิรัตนนท์. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

(3) วารสาร/บทความ:

ชัยพจน์ รักษาม. “แหล่งเรียนรู้เพื่อคนรอบรู้”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2542):
31-33.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ. “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง”. **วารสารวิชาการ** 78. ปีที่ 5 (พฤษภาคม
2544): 73.

ประเวศ วะสี. “วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิชาการ**. ปีที่ 1
ฉบับที่ 1 (มกราคม 2542): 8-11.

สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์. “พัฒนาชุมชนคืออะไร”. **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 (มกราคม
2554): 14.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. “การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอง ในวรรณกรรม
ประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน”. **วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
(มกราคม-มิถุนายน 2543): 256.

(4) รายงานการวิจัย:

ปกรณ สิริสุริยา. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา
กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**.
กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548.

พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ ผศ.ดร. “การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนในประชาคมและสังคมอาเซียน :
วิเคราะห์แนวคิด มุมมองและขบวนการสร้างผ่านประเพณีสงกรานต์”. **รายงานการวิจัย**.
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ. “การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2547”.
รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยญาณสังวร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ”. **รายงานการ
วิจัย**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548.

อำนาจ เกษตรกุล. “การพัฒนารูปแบบการบริหารความรู้ในสถาบันการอาชีวศึกษาไทย”. เอกสาร
ประมวลความรู้ เรื่อง หลักทฤษฎี แนวคิดงานวิจัย สำหรับใช้เป็นฐานความรู้ใน
การศึกษา ค้นคว้าวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, 2549.

อุดม จุมพลหล้า. “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศ
ไทย”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง
คุณธรรม, 2549.

(5) เอกสารอัดสำเนา:

สุจิตรา อ่อนค้อม. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธ-ศาสนา
: กรณีศึกษาวัดสามชุก”. สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ: สำนักนายกรัฐมนตรี,
2546. (อัดสำเนา).

สุจิต ศิลารักษ์ สุจิต ศิลารักษ์. การจัดแหล่งวิชาชุมชน. (เอกสารสำเนา).

(6) อิเล็กทรอนิกส์:

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). "รุ่งอรุณของการศึกษา". [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.budpage.com/dawn.shtml> [August 2004].

2. ภาษาอังกฤษ

2.1 SECONDARY SOURCES:

2.1.1 Books:

Bardo J.W. and Hardman J.J. **Urban Sociology : A Systematic introduction**. New
Yok: F.E. Peacock Publishers,1982.

C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N. Essaiades. **If Only We Knew What We Know :
The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice**. The Free Press:
USA., 1998.

Durkheim, Emile. **On the Division of Labor in Society**. New York: Macmillan Press,
1933.

Good, Carter V. **Dictionary of Education**, (New York: Mc Graw Hill Book, Co, Inc,
1973.

- Hausser, D. L. **Comparison of Different Models for Organizational Analysis.** New York: John Wiley & Son, 1980.
- Horton, P. B. and Chester L. **Hunt Sociology.** Mc. Graw-Hill Inc., 1972.
- J. Galtung. **Self-Reliance a Strategy for Development.** London: Boyle I' Overture Publication Ltd., 1980.
- J.L Chatzkel. **Knowledge capital.** New York: Oxford University Press, 2003.
- J.Leopold. **Human resources in organizations.** Harlow. England: Prentice-Hall, 2002.
- J.R. Schermerhorn. **Management.** 9nd ed. New York: John Willey & Sons, 2000.
- Jame A.F. **Stoner and Char Wankel, Management.** 3rd ed. New Delhi: Prentice Hall, 1986.
- Janett, Philp and David Merser. **A Study on Commodification of Buddhism in Contemporary Burma.** Australia : Latrobe University, 1999.
- Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education.** 3rd ed. New York: The Macmillan Company, 1969.
- Joyce B. and Weil M. **Model of Teaching.** 2nd ed. New Delhi: Prentice Hall of India Private Limited, 1985.
- Keeves P. J. **Education Research Methodology, and Measurement : An International Handbook.** Oxford: Pergamam Press, 1988. cited in Sallis, 2002.
- M. Marquardt. **Building the Learning Organization.** 2nd ed. Palo Alto. CA: Davies-Black, 2002.
- P. M. Senge. **The fifth discipline : The art and practice of the learning organization.** New York: Doubleday, 1990.
- R. Agranoff. **Managing within Networks : Add value to Public Organization.** Washington, D.C.: Georgetown University Press., 2007.
- Ramirez, Emiliano C. **Some Community School Practices.** Quezan City: National Printing, 1954.

- S.P. Robbins. **Organizational behavior**. 9th ed. Upper Saddle River. NJ: Prentice-Hall, 2001.
- Steiner, E. **Methodology of Theory Construction**. Sydney: Educology Associates, 1988.
- Stoner, A. F., & Wankel, C. **Management**. 3rd ed. New Delhi: Prentice – Hill Private, 1986.
- T.Husen, and N.T. Postlethwaite. **The International Encyclopedia of Education**. 2nd ed. New York: Simon and Schuster, Inc., 1975.
- Tosi, H.L., & Carrol, S.J, **Management**, 2nd ed, (New York: John Wiley and Sons, 1982). p. 163.
- Toyama, Ryoko. **The Importance of leadership in knowledge management**. In Asian Productivity Organization. Tokyo: APO, 2002.
- Victoria Neufeldt. **Webster's New World Dictionary**. 3rd Edition. New York: Simon and Schuster, Inc, 1988.
- Willer, R.H. **Leader and Leadership Process**. Boston: Irwin/McGraw-Hill, 1967.
- Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller. **Audio Visual Materials**. New York: Harper & Row Publisher, 1962.

2.1.2 Articles:

- M. Strain. "Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society" . **Educational Management Administration & Leadership**. Vol. 28 No. 3 (November 2000): 281-298.
- V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski. "Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues". **Knowledge and Process Management**. Vol. 9 No. 2 (2002): 96.

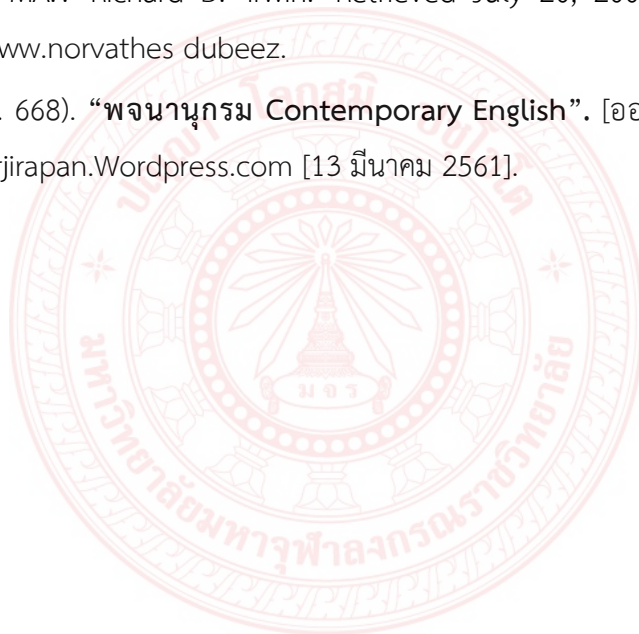
2.1.3 Report of the Research:

Phramaha Pongnarin Thitavamso. “ An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism” . **Master of Arts (Buddhist Studies)** . Graduate School: Mahachulalongkorn rajavidyalaya University, 2005.

2.1.4 Electronics:

Ivancevich, J. H. et al., (1989), **Management : Principles and Functions**, 4th ed, Boston: MA.: Richard D. Irwin. Retrieved July 20, 2005, [Online], from: <http://www.norvathesdubeez.com>.

Longman (1981, p. 668). “**พจนานุกรม Contemporary English**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://drjirapan.wordpress.com> [13 มีนาคม 2561].

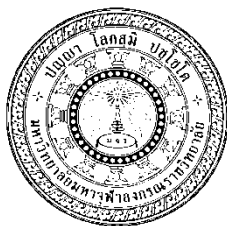

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

*****

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นแบบปลายเปิดให้อิสระแก่ผู้ตอบ เกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็น จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านในการให้ข้อมูลนี้ ทุกข้อตอบตามความเป็นจริง ทั้งนี้คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานแต่ประการใด จะเป็นเพียงภาพรวมเท่านั้น และการนำเสนอผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ทั่วไป

ชื่อ..... ฉายา..... สกุล.....

อายุ .....ปี พรรษา.....

วันที่สัมภาษณ์..... เดือน ..... ปี.....

วุฒิการศึกษาทางศาสนศึกษา

1. นักรธรรม ( ) ชั้นตรี ( ) ชั้นโท ( ) ชั้นเอก

2. เปรียญธรรม ( ) ประโยค 1-2 ( ) ประโยค 3-5 ( ) ประโยค 6-7 ( ) ประโยค 8-9

วุฒิการศึกษาทางศาสนามัธยมศึกษา .....

4. อุดมศึกษา ( ) ปริญญาตรี ( ) ปริญญาโท ( ) ปริญญาเอก

5. อื่นๆ (ระบุ) .....

สถาบัน.....

ตำแหน่ง .....

ตอนที่ 2 แนวคิดและความเป็นมาของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

1. ท่านคิดว่า โดยภาพรวมแล้วคณะสงฆ์ไทยมีการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ มีอุปสรรคปัญหาหรือสัมฤทธิ์ผลต่อคณะสงฆ์และสังคมไทยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่า โดยภาพรวมแล้วคณะสงฆ์ไทยมีการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในภาวสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ในด้านต่างๆ มีการพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง

2.1 ด้านหลักเกณฑ์วิธีการบริหารจัดการงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้มีคณะสงฆ์ในวัดต่างๆ

.....

.....

.....

2.2 ด้านหลักพุทธธรรมที่ช่วยสนับสนุนในการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่า สภาพการการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่ -โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ -วัฒนธรรมท้องถิ่น/ วัฒนธรรมชุมชน -ธรรมชาตภูมิทัศน์ ในจังหวัดเพชรบูรณ์มีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่า การจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม อันได้แก่ -วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา -เทศกาลงานบุญประเพณี -พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา -พิธีกรรมพื้นบ้าน/ชุมชน คณะสงฆ์ในเพชรบูรณ์มีการ พัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมี โอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง 1. ในทัศนะของท่าน การการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้มีลักษณะอย่างไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....
.....
5. ในทัศนะของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้แนวพุทธควรมีลักษณะอย่างไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....
.....
6. รูปแบบการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีรูปแบบที่เหมาะสม อย่างไร

.....
.....
7. การจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ มีจุดเด่นและจุดด้อย ในด้านใดบ้าง

.....
.....
8. ท่านเห็นอย่างไรกับรูปแบบการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นฐานแนวคิดแบบบูรณาการแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวในการพัฒนาชุมชน

.....
.....
9. การจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในทัศนะของท่านเห็นว่า มีวิธีการดำเนินการสอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ และระบบนิเวศวิทยาอื่น ๆ อย่างไร

.....
.....
.....

10. การจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในทัศนะของท่านเห็นว่า มีวิธีการดำเนินการ สอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยีอย่างไร อย่างไร

.....

.....

.....

.....

11. การจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย

ที่ พิเศษ/2562

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์
91 ถนนพิทักษ์ อาเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์ 67110

13 ธันวาคม 2562

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ตามที่ ข้าพเจ้า พระครูประโชติพัชรพงศ์ และคณะได้รับอนุมัติจากสถาบัน วิจัยพุทธศาสตร์ ให้ดำเนินการทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์” ซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลที่ได้รับจะไม่ส่งผลกระทบต่อท่านหรือองค์กรของท่านแต่อย่างใด เพราะจะนำไปใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้การสัมภาษณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติเป็นลำดับไป ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้การสัมภาษณ์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

.....

พระครูประโชติพัชรพงศ์ และคณะ
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

สำนักงานวิทยาลัย

โทร. 0-5670-2172

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

ภาคผนวก ง

การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระปริยัติพัชรภรณ์ , ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พูนผาเมือง เพชรบูรณ์ ชื่อ
หน่วยงาน วิทยาลัยสงฆ์พูนผาเมือง เพชรบูรณ์ ที่อยู่ ๙๑ ถนนพิทักษ์ ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัด
เพชรบูรณ์ ๖๗๑๑๐ โทรศัพท์ ๐-๘๘๒๗-๗๖๙๓๗ โทรสาร ๐-๕๖๗๐-๒๑๓๒ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/
งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและ
ชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูประโชติพัชรพงศ์ และคณะ โดยนำไปใช้
ประโยชน์ ดังนี้

- ..v.. การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ..v.. การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ..... การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ..... การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ..... การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๒ จนถึง ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๓
ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ใช้ในการบรรยาย และการสอนในชั้นเรียน
  ๒. บูรณาการใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ คณะสงฆ์ วัด และชุมชน
  ๓. พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....

(พระปริยัติพัชรภรณ์, ดร.)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พูนผาเมือง เพชรบูรณ์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย (Output/ Outcome /Impact)

1. ผลผลิต (Output) ของงานวิจัย

- จากที่ทำงานวิจัยผลที่เกิดจากที่ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลได้ผลตอบรับว่างานวิจัยเรื่องที่ทำอยู่นี้เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี

- พุทธถึงคุณภาพงานวิจัยเรื่องนี้ถือว่าเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพอีกเรื่องหนึ่งที่สังคมทุกวันนี้ยอมรับว่าการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

- สมรรถภาพของการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จะแตกต่างกันออกไป เนื่องจากการศึกษาบ้าง ประสบการณ์บ้าง ตลอดจนแนวคิด ทักษะที่แตกต่างกันจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะต้องผ่านกระบวนการฝึกอบรมให้จิตใจของตัวเองดีขึ้น

2. ผลลัพธ์ (Outcome) ของวิจัย

- ได้เรียนรู้การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัยเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น และนำไปปฏิบัติกับตัวเองมากขึ้น

- องค์กรในจังหวัดเพชรบูรณ์สามารถนำไปปรับใช้ให้เข้ากับสังคมปัจจุบันได้

- องค์กรในจังหวัดเพชรบูรณ์เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นกิจกรรมของการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

3. ผลกระทบจากงานวิจัย (Impact)

- งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ทราบถึงเป้าหมายของการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงเข้ากันเพื่อให้เกิด นิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้

- งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีกิจกรรมดี ๆ ดังที่ผ่านมา

- งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัด และชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีทัศนคติที่ดีต่อกัน ตามแนวพระพุทธศาสนาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.187/2561

ชื่อโครงการ

การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

The Learning Organization Development of Temple and Community in Phetchabun Province

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ และศึกษารูปแบบการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จำนวน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านธรรมชาติ 3) ด้านวัฒนธรรม 4) ด้านสังคม
2. ด้านเอกสาร ข้อมูลปฐมภูมิ - พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. ด้านเอกสาร ข้อมูลทุติยภูมิ - เอกสารตำราเกี่ยวกับกระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ
4. ด้านเนื้อหา-งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาวิจัยค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง โดยได้เน้นที่เอกสารชั้นต้นเป็นหลัก

2. นำเอกสารดังกล่าวมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์วิธีต่าง ๆ ได้แก่ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของเอกสาร โดยพิจารณาตั้งแต่แหล่งที่มา เนื้อหาความละเอียดลึกซึ้ง ผู้แต่ง วัตถุประสงค์ การคัดลอก การชำระ การเก็บรวบรวม เป็นต้น
3. นำเอกสารที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบ เรียบเรียงเป็นข้อมูลเนื้อหาวิธีศึกษาวิจัยการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

ระยะเวลาในการดำเนินการโครงการวิจัย

ตั้งแต่ กันยายน 2561 ถึง กันยายน 2562 รวม 1 ปี

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงแนวคิดและความเป็นมาของการจัดการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
2. ได้ทราบผลการพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
3. ได้นำเสนอรูปแบบและพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
4. นำผลที่ได้จากการศึกษาไปเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เช่นการนำเสนอบทความการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มนักวิชาการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในมิติที่หลากหลาย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูประโชติพัชรพงศ์ (นัฐพงษ์ วิสุทธิโร)
(ภาษาอังกฤษ) Phrakruprachotphatcharaphong
2. หมายเลขบัตรประชาชน (Natthapong)
3. ตำแหน่งปัจจุบัน 3-670
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
  - วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่นเมือง เพชรบูรณ์ เลขที่ 91 ถนนพิทักษ์ ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ รหัสไปรษณีย์ 67110 โทรศัพท์. 0-5670-2172
  - ที่อยู่เลขที่ 63 หมู่ที่ 5 ตำบลบันต้าว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ รหัสไปรษณีย์ 67110
5. ประวัติการศึกษา
  - น.ธ.เอก พ.ศ. 2550
  - ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2550)
  - ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2558)
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
  - ระบุสาขาวิชาการ – สาขาวิชาพระพุทธศาสนา – สาขาวิชาพระศาสนา
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายใน ภายนอกประเทศ
  - หัวหน้าโครงการวิจัย
  - งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
  - งานวิจัยที่กำลังทำ